

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

Μ.Π.Σ. «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΧΩΡΟΥ»

ΤΟΜΕΑΣ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

Η προσέγγιση των παγκόσμιων πόλεων στο σημερινό κόσμο

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΦΕΤΣΗ ΠΗΝΕΛΟΠΗ

(Α.Μ.: 41001518)

Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Μαυρίδου Μαρία-Βαΐου Ντίνα

Αθήνα, ΙΟΥΛΙΟΣ 2015

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

Μ.Π.Σ. «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΧΩΡΟΥ»

ΤΟΜΕΑΣ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

Η προσέγγιση των παγκόσμιων πόλεων στο σημερινό κόσμο

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΦΕΤΣΗ ΠΗΝΕΛΟΠΗ

(Α.Μ.: 41001518)

Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Μαυρίδου Μαρία-Βαΐου Ντίνα

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή την .....

.....
Ντ. Βαΐου

.....
Μ. Μαυρίδου

.....
Ρ. Λυκογιάννη

Αθήνα, ΙΟΥΛΙΟΣ 2015

Περίληψη

Σκοπό της παρούσας έρευνας αποτελεί η διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους το παγκόσμιο αστικό σύστημα επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, στόχος είναι η εξέταση των τρόπων με τους οποίους η οικονομική, πολιτιστική και πολιτική παγκοσμιοποίηση έχει αλλάξει και διαμορφώσει τις σύγχρονες πόλεις και η μελέτη του τρόπου που οι παγκόσμιες πόλεις μεταβάλουν εκ νέου την παγκοσμιοποίηση.

Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου, στην παρούσα έρευνα, μελετώνται το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και η επίδραση αυτού στις πόλεις, με έμφαση στην εξέλιξη κάποιων από αυτές σε παγκόσμιες πόλεις. Ταυτόχρονα, μελετώνται τα χαρακτηριστικά και οι μετασχηματισμοί των παγκόσμιων πόλεων τόσο σε ό,τι αφορά τη σφαίρα επιρροής τους όσο και την επίδρασή τους στις νέες μορφές αστικού σχεδιασμού. Τέλος, διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο οι παγκόσμιες πόλεις επιδρούν σε τοπικά ζητήματα και πιο συγκεκριμένα σε θέματα που αφορούν στην διαφορετικότητα και την ανισότητα των τόπων αυτών.

Abstract

The aim of the present research is to explore the ways in which the global urban system affects and is affected by the processes of globalization. More specifically, the aim is to examine the ways in which economic, cultural and political globalization has changed and shaped modern cities and how on the other hand global cities re-shape and alter globalization.

To achieve the above objective, the phenomenon of globalization and its impact on cities is examined, with an emphasis on the development observed in some of these global cities. At the same time, the characteristics and transformations of global cities both in terms of their sphere of influence and in terms of their impact on new forms of urban planning is investigated. Finally, the way in which global cities affect local issues and in particular on issues related to diversity and inequality of these sites is studied.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ κατ' αρχάς τις επιβλέπουσες Καθηγήτριες μου για την πολύτιμη συνδρομή τους και τις καίριες παρατηρήσεις τους καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Ακόμη, ευχαριστώ τον διερμηνέα ΕΝΓ (Ελληνική Νοηματική Γλώσσα) Ιωάννη Βασιλαντωνάκη για την πολύτιμη βοήθεια του κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, καθώς και την οικογένεια μου για την στήριξη που μου προσφέρουν απλόχερα όλα αυτά τα χρόνια για τη βοήθεια τους σε όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών.

Μετά τιμής,

Φέτση Πηνελόπη

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	v
Abstract.....	vi
Ευχαριστίες.....	vii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Σκοπός της παρούσας έρευνας	1
Μεθοδολογία.....	2
Διάρθρωση κεφαλαίων	3
1 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ.....	4
1.1 Παγκοσμιοποίηση και παγκόσμια πόλη.....	5
1.1.1 Παγκοσμιοποίηση	5
1.1.2 Κινητήριες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης.....	5
1.1.3 Παγκόσμια πόλη.....	8
1.1.4 Η παγκόσμια πόλη μέσα από την ανάλυση της Σάσεν.....	13
1.2 Παγκόσμια κοινωνία πολιτών.....	16
2 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ	19
2.1 Ιστορική αναδρομή των μητροπόλεων.....	19
2.1.1 Εισαγωγή	19
2.1.2 Αναγνώριση πόλεων που από το παρελθόν εμφάνιζαν χαρακτηριστικά παγκόσμιων πόλεων.....	24
2.2 Ρόλος των παγκόσμιων πόλεων	36
2.2.1 Ο οικονομικός ρόλος των παγκόσμιων πόλεων	37
2.2.2 Ο ρόλος των παγκόσμιων πόλεων στους κοινωνικούς μετασχηματισμούς.....	39
3 ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ	41
3.1 Οι μετασχηματισμοί του αστικού χώρου	41
3.1.1 Η Στρατηγική γεωγραφία της πόλης	43
3.1.2 Η παγκόσμια γεωγραφία και ο αστικός χώρος.....	45
3.2 Παρεμβάσεις στην πόλη και εξευγενισμός.....	57

4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	62
4.1 Σύνοψη.....	62
4.2 Προτάσεις για προβληματισμό και μελλοντική έρευνα.....	63
Κατάλογος Εικόνων	66
Κατάλογος Πινάκων	68
Βιβλιογραφία	69
Ξενόγλωσσες Αναφορές.....	69
Ελληνόγλωσσες Αναφορές.....	72
Διαδικτυακές Αναφορές.....	73

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας

Οι σημαντικότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος κόσμος σχετίζονται με την παγκοσμιοποίηση. Η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των λαών και των τόπων μέσα από τις συγκλίνουσες διεργασίες της οικονομικής, πολιτιστικής και πολιτικής αλλαγής είναι αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης. Οι ροές κεφαλαίων σε όλο τον κόσμο έχουν αυξηθεί σημαντικά, ένα ευρύ φάσμα πολιτιστικών προϊόντων από διάφορες χώρες είναι τώρα διαθέσιμα σε ένα και μόνο μέρος, ενώ το έθνος-κράτος δεν είναι πλέον η μόνη οντότητα που επηρεάζει την πολιτική ζωή και τις ιδέες των ανθρώπων. Οικονομία, πολιτισμός και πολιτεία αναδιαμορφώνονται προκειμένου να παράγουν ένα πιο παγκοσμιοποιημένο κόσμο και μια αυξημένη παγκόσμια συνείδηση. Ενώ λίγοι θα αμφισβητούν τις αλλαγές που επέφερε η παγκοσμιοποίηση, δε συμφωνούν όλοι σχετικά με τις επιπτώσεις των αλλαγών αυτών στα διάφορα μέρη του κόσμου. Ζωτικής σημασίας για την συζήτηση της παγκοσμιοποίησης είναι ο ρόλος που διαδραματίζουν στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης οι πόλεις σε όλο τον κόσμο (Adam, 2012; Hall, 1995).

Η παγκοσμιοποίηση λαμβάνει χώρα στις πόλεις και οι πόλεις ενσωματώνουν και αντανakλούν την παγκοσμιοποίηση. Το σύγχρονο παγκόσμιο αστικό σύστημα κυριαρχείται από έναν μικρό αριθμό από παγκόσμιες πόλεις, που έχουν γίνει σημεία διοίκησης και ελέγχου για τον παγκόσμιο καπιταλισμό και τον πολιτισμό (Adam, 2012; United Nations Human Settlements Programme, χ.χ.).

Οι παγκόσμιες πόλεις δεν είναι νέες στην παγκόσμια σκηνή. Στην πραγματικότητα πολλές είναι προγενέστερες από την τελευταία εποχή της αποικιοκρατίας. Ωστόσο, οι μεταβαλλόμενες παγκόσμιες οικονομικές, πολιτιστικές και πολιτικές διαδικασίες έχουν αυξήσει την αντοχή και τις επιρροές τους. Οι πόλεις του κόσμου διακρίνονται από το μέγεθός τους ή το καθεστώς τους ως πρωτεύουσες μεγάλων χωρών, αλλά από το εύρος και την έκταση της οικονομικής, πολιτιστικής και πολιτικής τους δύναμης. Διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση και την επιτάχυνση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και αγνοούν πολιτικά σύνορα. Η επιρροή τους αγγίζει τις ζωές των πολιτών σε όλο τον κόσμο. Οι παγκόσμιες πόλεις, μαζί με πολλές άλλες μεγάλες πόλεις, τόσο

στον αναπτυσσόμενο όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο, συνθέτουν το παγκόσμιο αστικό σύστημα (United Nations Human Settlements Programme, χ.χ.).

Η παρούσα διπλωματική αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους το παγκόσμιο αστικό σύστημα επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, έχει ως στόχο τη μελέτη των τρόπων με τους οποίους η οικονομική, πολιτιστική και πολιτική παγκοσμιοποίηση συμβάλει στην αλλαγή και διαμόρφωση των σύγχρονων πόλεων και πως από την άλλη οι παγκόσμιες πόλεις μεταβάλλουν εκ νέου την παγκοσμιοποίηση. Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου, η διπλωματική εργασία περιλαμβάνει:

- Ανασκόπηση της έννοιας της παγκοσμιοποίησης και των επιδράσεών της στις πόλεις, με έμφαση στην εξέλιξη κάποιων από αυτές σε παγκόσμιες πόλεις.
- Μελέτη των χαρακτηριστικών και των μετασχηματισμών των παγκόσμιων πόλεων, της κλίμακας επιρροής τους στο παγκόσμιο πλαίσιο και της αντιμετώπισης αυτών από την παγκόσμια κοινωνία των πολιτών, καθώς και των νέων μορφών αστικού σχεδιασμού.
- Διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι παγκόσμιες πόλεις επιδρούν σε τοπικά ζητήματα και πιο συγκεκριμένα σε θέματα που αφορούν στην διαφορετικότητα και την ανισότητα των τόπων αυτών.

Μεθοδολογία

Η εργασία στηρίζεται σε βιβλιογραφική διερεύνηση των ανωτέρω ζητημάτων. Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν είναι τόσο έντυπες, όσο και ηλεκτρονικές, τόσο ελληνικές, όσο και ξένες.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε μια έρευνα αναφορικά με την παγκοσμιοποίηση και τις επιπτώσεις που αυτή ενδεχομένως έχει στην εξέλιξη και διαμόρφωση των σύγχρονων πόλεων. Η έρευνα αυτή οδήγησε στη διαπίστωση πως στη σύγχρονη κοινωνία η παγκοσμιοποίηση έχει συμβάλει σημαντικά στον τρόπο που διαμορφώνονται οι σύγχρονες πόλεις και μάλιστα έχει οδηγήσει σε μια νέα αστική τάση, δηλαδή στις παγκόσμιες πόλεις. Έτσι, ο επόμενος στόχος ήταν η εκτενέστερη μελέτη των πόλεων αυτών, των χαρακτηριστικών τους και των τρόπων που στην πραγματικότητα η παγκοσμιοποίηση τις έχει επηρεάσει. Η μελέτη αυτή είχε ως φυσικό επακόλουθο να εξερευνηθεί ο μετασχηματισμός των σύγχρονων παγκόσμιων πόλεων, ο οποίος

θεωρήθηκε ότι θα γίνει πιο κατανοητός μέσα από την εξερεύνηση των χαρακτηριστικότερων παραδειγμάτων παγκόσμιων πόλεων.

Έτσι, η όλη βιβλιογραφία χρησιμοποιήθηκε με κριτικό τρόπο, ώστε η όλη έρευνα να κατευθυνθεί προς το κύριο ερώτημα της παρούσας εργασίας, που είναι οι μέθοδοι με τις οποίες το παγκόσμιο αστικό σύστημα επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης.

Διάρθρωση κεφαλαίων

Στην εισαγωγή πραγματοποιείται η εισαγωγή στο θέμα, ορίζονται οι στόχοι και η μεθοδολογία της παρούσας διπλωματικής, ενώ παρουσιάζεται η συνοπτικά η διάρθρωση των κεφαλαίων.

Στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η συζήτηση για την παγκοσμιοποίηση και τα χαρακτηριστικά αυτής, την παγκόσμια κοινωνία πολιτών και τη στάση αυτής απέναντι στην παγκοσμιοποίηση και τις παγκόσμιες πόλεις.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρουσιάζεται η εξέλιξη των πόλεων και οι παράγοντες που επέδρασαν μέχρι και τη διαμόρφωση των παγκόσμιων πόλεων, αναλύεται ο ρόλος που αυτές διαδραματίζουν στο παγκόσμιο οικονομικό, πολιτιστικό και πολιτικό σκηνικό και εξετάζονται οι τρόποι που αυτές επηρεάζονται από την παγκοσμιοποίηση.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στον μετασχηματισμό του αστικού χώρου και τη διαμόρφωση της νέας γεωγραφίας ως αποτέλεσμα των παγκόσμιων πόλεων.

Στο τελευταίο κεφάλαιο εξάγονται ορισμένα συμπεράσματα και εντοπίζονται σημεία για προβληματισμό και μελλοντική έρευνα

1 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Έχει ευρέως αναγνωριστεί πως κατά τις προηγούμενες δεκαετίες ο δυτικός κόσμος έχει γίνει μάρτυρας μιας ουσιαστικής κοινωνικοοικονομικής μεταμόρφωσης, η οποία συνιστάται από τα εξής κύρια χαρακτηριστικά (Μιχαηλίδης, 2014):

- Εξασθένιση του εθνικού κράτους με στόχο να ωφεληθούν οι υπερεθνικές, όπως για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Ένωση και υποεθνικές οντότητες, όπως για παράδειγμα οι περιφέρειες ενός κράτους.
- Συνεχής ισχυροποίηση των πολυεθνικών και εξαγωγικών επιχειρήσεων (διεθνικών εταιρειών).
- Άνοδος και ανάπτυξη των χωρών, που χαρακτηρίζονται ως «φορολογικοί παράδεισοι» καθώς παρέχουν ευνοϊκή φορολόγηση σε υπεράκτιες εταιρείες.

Ταυτόχρονα, είναι εμφανής η συνεχής προσπάθεια προώθησης και υποβοήθησης του διεθνούς εμπορίου. Το αποτέλεσμα, όλων των παραπάνω είναι η ίδρυση από τη μια πλευρά διεθνών οργανισμών που σαν στόχο έχουν να εποπτεύουν και να επιλύουν διαφορές, όπως είναι για παράδειγμα ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και η ανάπτυξη από την άλλη κοινά αποδεκτών προτύπων, που αφορούν τόσο στην παραγωγή προϊόντων όσο και την παροχή υπηρεσιών, με στόχο την προστασία της συμβατότητας των προϊόντων και τη δυνατότητα σύγκρισης των υπηρεσιών (Μιχαηλίδης, 2014)

Σε όλα τα ανωτέρω χαρακτηριστικά, θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι μετασχηματισμοί στην οικονομία των διάφορων εθνών. Οι μετασχηματισμοί αυτοί αφορούν την εξάλειψη των περιορισμών κίνησης κεφαλαίου και προσώπων, την προσαρμοστικότητα και την ευκαμψία στις εργασιακές σχέσεις και τη βελτίωση και ανάπτυξη της νομοθεσίας που αναφέρεται στην πάταξη της διαφθοράς μεταξύ άλλων. Συγχρόνως, η άνοδος του ΑΕΠ¹ και ο γεωγραφικός διασκορπισμός

---

¹ Ο όρος ανάπτυξη στα οικονομικά αναφέρεται στην αύξηση της πραγματικής παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών σε μία οικονομία με την πάροδο του χρόνου. Κατά σύμβαση, ως μέτρο ή δείκτης της ανάπτυξης ορίζεται ο μακροχρόνιος μέσος ποσοστιαίος ρυθμός αύξησης του πραγματικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. (el.wikipedia.org/wiki/Οικονομική_ανάπτυξη, 2014).

των βιομηχανικών τομέων που αφορούν σύγχρονες καινοτόμες τεχνολογίες και υπηρεσίες συνέβαλαν στην καθολική αναδιάταξη των μεθόδων παραγωγής και στη νέα κατανομή εργασίας. Έτσι, η τοποθεσία παραγωγής διαχωρίστηκε στους σταθμούς μεταφοράς και τις δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης, ενώ ταυτόχρονα διαπιστώθηκε η μεταφορά των εδρών των μεγάλων εταιρειών από τα αστικά κέντρα των κεντρικών περιφερειών των χωρών της Δύσης προς τα αστικά κέντρα των περιφερειών ή προς πόλεις που δεν ανήκουν στη Δύση (Μιχαηλίδης, 2014).

Όλα τα παραπάνω αποτελούν χαρακτηριστικά της λεγόμενης παγκοσμιοποίησης που αναλύεται παρακάτω.

1.1 Παγκοσμιοποίηση και παγκόσμια πόλη

1.1.1 Παγκοσμιοποίηση

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί μια ιδιαίτερα περίπλοκη και αμφιλεγόμενη έννοια. Ο όρος παγκοσμιοποίηση, που διαδόθηκε ευρύτερα κατά τις δεκαετίες 1980 και 1990, υπολείπεται ενός παγκοσμίως αποδεκτού ορισμού ενώ ταυτόχρονα υπολείπεται μιας ευρείας συναίνεσης αναφορικά με τα κατάλληλα εμπειρικά μέτρα προσδιορισμού του. Η εμπειρία έχει δείξει ότι ο όρος παγκοσμιοποίηση χρησιμοποιείται τόσο με ένα περιγραφικό όσο και με ένα κανονιστικό νόημα. Μάλιστα, με βάση το περιγραφικό νόημά της, η παγκοσμιοποίηση μπορεί να επεξηγηθεί ως μια διαδικασία κατά την οποία οι εθνικές αγορές γίνονται αυξημένα αλληλένδετες, η αυτονομία της παραγωγής εντείνεται και ο μηχανισμός απόφασης κατανομής των προϊόντων και των παραγόντων της αγοράς λειτουργεί όλο και περισσότερο σε παγκόσμιο επίπεδο. Από την άλλη, με βάση το κανονιστικό της νόημα, η παγκοσμιοποίηση θεωρείται ως μια διαδικασία ανοίγματος του εμπορίου και των ξένων επενδυτικών καθεστώτων των εθνικών οικονομιών (Mtrak, 2000).

1.1.2 Κινητήριες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης

Η παγκοσμιοποίηση θεωρείται είτε ως μια νέα εποχή ή ως μια συνέχεια με μακροπρόθεσμες τάσεις στην παγκόσμια καπιταλιστική ιστορία. Με βάση τη δεύτερη από τις παραπάνω άποψεις, η επέκταση των αγορών βρίσκεται ριζωμένη στην ίδια τη φύση του καπιταλισμού. Η αύξηση των διασυνοριακών ροών ανάμεσα στις παγκόσμιες οικονομίες δεν είναι ούτε ένα νέο ούτε ένα πρόσφατο φαινόμενο. Ήδη από τον 16^ο αιώνα, οι ευρωπαϊκές δυνάμεις είχαν αναπτύξει ένα παγκόσμιο σύστημα οικονομικών ανταλλαγών, που εφοδίαζε τις δικές τους ανάγκες και που

οδήγησε στην ανάπτυξη του εμπορίου σε όλες τις θάλασσες. Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, πολλοί ειδικοί εντόπισαν το πρώτο κύμα της παγκοσμιοποίησης, που συνδεόταν με της ξαφνική επιτάχυνση της ανταλλαγής και της συρρίκνωσης του χρόνου και του χώρου λόγω της βελτίωσης στον τομέα των τεχνολογιών, των μεταφορών και των επικοινωνιών. Ωστόσο, δεν ήταν μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1990, που επιτεύχθηκε μια ένταση στις συναλλαγές (ως αναλογία του παγκόσμιου ΑΕΠ) ισοδύναμη με εκείνη του 1913. Αντίθετα, από το 1990 και μέχρι το 2008-2009, που παρατηρήθηκε η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και ύφεση, η ανάπτυξη του εμπορίου και των άμεσων ξένων επενδύσεων σε όλο τον κόσμο είχε φτάσει σε πρωτοφανή επίπεδα, υψηλότερα από ποτέ (ESPON, 2013).

Από την άλλη, ούτε οι μεταναστευτικές ροές αποτέλεσαν ένα ειδικό χαρακτηριστικό του πρόσφατου κύματος της παγκοσμιοποίησης όσον αφορά την έντασή τους. Ωστόσο, μπορούν να προσδιοριστούν ορισμένες αποφασιστικές αλλαγές που σχετίζονται με τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης. Για παράδειγμα, αν και η απόσταση εξακολουθεί να έχει σημασία, η γεωγραφική εμβέλεια των ανθρώπινων ροών έχει αυξηθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Επιπλέον, εκτός από τις κλασικές μεταναστεύσεις από φτωχές σε πλούσιες χώρες, υπήρξε αύξηση στην κινητικότητα του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως προκύπτει από την αύξηση της κινητικότητας των σπουδαστών και του υψηλά καταρτισμένου εργατικού δυναμικού, που ενσωματώθηκε στα παγκόσμια αστικά δίκτυα. Ως εκ τούτου, κάποιες βασικές κινητήριες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης παρατείνουν και επιταχύνουν μακροπρόθεσμες τάσεις, όπως είναι η βελτίωση των μεταφορών και των τεχνολογιών, οι αυξανόμενες ροές αγαθών και υπηρεσιών, η αυξημένη κινητικότητα των ανθρώπων και οι ροές του κεφαλαίου κυρίως μέσω των άμεσων ξένων επενδύσεων. Εφόσον, λοιπόν, η παγκοσμιοποίηση μοιάζει ως συνέχεια μακροπρόθεσμων της παγκόσμιας καπιταλιστικής ιστορίας, είναι λογικό να ερωτάται τι ακριβώς καινούργιο συνεπάγεται η παγκοσμιοποίηση (ESPON, 2013; Κόλλιας, Ναξάκης και Χλέτσος, 2003).

Ένα από τα καινούργια στοιχεία, που προκύπτουν με την παγκοσμιοποίηση, είναι το γεγονός ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στις διαδικασίες αυτές. Οι μεγάλες επιχειρήσεις δρουν σε παγκόσμια κλίμακα μέσω της ενσωμάτωσης των παγκόσμιων δικτύων παραγωγής. Αυτό σημαίνει ότι η παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών ελέγχονται από μεγάλους οικονομικούς παράγοντες, που έχουν παγκόσμιες στρατηγικές για τη τοποθεσία των λειτουργιών

μέσα σε αλυσίδες ολοκληρωμένων συστημάτων αξιών. Οι προκύπτουσες επενδύσεις σε όλο τον κόσμο, δημιουργούν αυξανόμενες ροές εμπορευμάτων, προσώπων και γνώσεων μέσα στις μεγάλες επιχειρήσεις. Εν συντομία, οι αυξανόμενες ροές σε όλο τον κόσμο δεν προκύπτουν πλέον μόνον από την αύξηση των ανταλλαγών μεταξύ οικονομιών προικισμένων με διάφορα είδη πόρων, αλλά είναι ενσωματωμένες κυρίως στις παγκόσμιες αλυσίδες αξιών, που ελέγχονται και κυριαρχούνται από μεγάλες οικονομικούς φορείς, που είναι βαθιά συνδεδεμένοι μεταξύ τους. Το δεύτερο χαρακτηριστικό του πρόσφατου κύματος της παγκοσμιοποίησης έγκειται στη σημασία των χρηματοοικονομικών ροών, που έχουν εκραγεί ως αποτέλεσμα της φιλελευθεροποίησης και στην εμφάνιση παγκόσμιων οικονομικών φορέων, που είναι ικανοί να μεταφέρουν κεφάλαια στις πιο κερδοφόρες γραμμές των επιχειρήσεων σχεδόν ακαριαία. Ως εκ τούτου, η αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων σε παγκόσμιο επίπεδο έχει συνοδευτεί από την αύξηση της κινητικότητας των κεφαλαίων στις χρηματοπιστωτικές αγορές και ιδίως στα χρηματιστήρια (ESPON, 2013).

Στις περισσότερες μελέτες, η παγκοσμιοποίηση ορίζεται ως μια αγορά και μια διαδικασία βασιζόμενη στην τεχνολογία (βελτίωση μεταφορών και τεχνολογιών, αύξηση ροών αγαθών και υπηρεσιών, παγκοσμιοποιημένες στρατηγικές επιχειρήσεων και ούτω καθεξής), στην οποία ο ρόλος της πολιτικών και εδαφικών «συναθροίσεων» μόλις που αναφέρεται ως κινητήρια δύναμη μέσα από την ελευθέρωση του εμπορίου και την οικονομική απορρύθμιση. Ωστόσο, η παγκοσμιοποίηση έχει σε μεγάλο βαθμό ξεκινήσει και ενισχυθεί από τις πολιτικές αποφάσεις της (νέο) φιλελεύθερης ιδεολογίας, που κυριαρχεί σε διεθνείς οργανισμούς (ESPON, 2013), όπως ο είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (World Trade Organisation, WTO) βάσει του οποίου (WTO, 2014): *«πρωταρχικός σκοπός του συστήματος είναι να βοηθήσει το εμπόριο να ρέει όσο το δυνατόν πιο ελεύθερα - εφόσον δεν υπάρχουν ανεπιθύμητες παρενέργειες - καθώς αυτή η ροή είναι σημαντική για την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία».*

Στο σημείο αυτό μπορούν να εντοπιστούν αρκετές πολιτικές αποφάσεις που έχουν αποφασιστική σημασία. Πρώτον, υπήρξε η δημιουργία διάφορων περιφερειακών συμφωνιών, οι περισσότερες από τις οποίες είναι πρωτίστως και κυρίαρχα βασισμένες στις αρχές του ελεύθερου εμπορίου. Δεύτερον, υπήρξε μια συνεχής απελευθέρωση του εμπορίου σε πολύπλευρο επίπεδο, κυρίως στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Τρίτον, οι μεγάλες δυνάμεις, και κυρίως οι ΗΠΑ και η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν υπογράψει πολλές διμερείς συμφωνίες ελεύθερων

συναλλαγών. Υπήρξε μια τεράστια απορρύθμιση των χρηματοπιστωτικών επενδύσεων (ESPON, 2013).

Η παγκοσμιοποίηση διερωτάται αναφορικά με τον ρόλο των κρατών ως αποφασιστικού παράγοντα στην παγκόσμια οικονομία. Ο παράγοντας αυτός φαίνεται να είναι ο μόνος που πραγματικά μπορεί να ρυθμίζει την οικονομία σε μεγάλη κλίμακα. Χωρίς καμία αμφιβολία, η ρυθμιστική «συνοριακή» εξουσία του παράγοντα αυτού έχει μειωθεί σε σύγκριση με τις στρατηγικές των οικονομικών παραγόντων, που αποδομούν τα σύνορα μεταξύ των κρατών. Τονίζεται, ότι η μείωση της εξουσίας αυτής είναι, επίσης, αποτέλεσμα πολιτικών αποφάσεων, που σχετίζονται με τη φιλελευθεροποίηση και οι οποίες αποφάσεις λαμβάνονται κυρίως από τα πιο ανεπτυγμένα εθνικά κράτη στις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Επιπλέον, η ισχύς των κρατών παρεμποδίζεται από μια διαδικασία εκ νέου κλιμάκωσης της πολιτικής έναντι των υπερεθνικών μορφών λήψης αποφάσεων σε παγκόσμιο / μακροπεριφερειακό επίπεδο όσο και σε περιφερειακό/ τοπικό επίπεδο (ESPON, 2013; Κόλλιας, Ναζάκης και Χλέτσος, 2003).

1.1.3 Παγκόσμια πόλη

Ο πρώτος ορισμός της παγκόσμιας πόλης δόθηκε για πρώτη φορά από τον Patrick Geddes μόλις το 1915², δηλαδή σχεδόν έναν αιώνα πριν, στο βιβλίο του *Cities in Evolution* με στόχο να προσφέρει στους κυβερνήτες της Ινδίας ιδιότυπες συμβουλές για το πώς να διοικούν τις πόλεις τους. Ωστόσο, ένας πιο σαφής ορισμός της παγκόσμιας πόλης προέρχεται από τον Hall και από το βιβλίο του *The World Cities*, που εκδόθηκε το 1966 (Μιχαηλίδης, 2014; Pearce και Wyly, χ.χ.). Ο ορισμός αυτός παρατίθεται παρακάτω (Pearce και Wyly, χ.χ.):

«Υπάρχουν ορισμένες μεγάλες πόλεις, στις οποίες διενεργείται ένα πολύ δυσανάλογο μέρος από τις πιο σημαντικές στον κόσμο επιχειρηματικές δραστηριότητες... Με ποια χαρακτηριστικά μπορούμε να διακρίνουμε τις παγκόσμιες

---

² Ο Sir Patrick Geddes (1854-1932), ήταν Σκωτσέζος βιολόγος που έγινε γνωστός για τις έρευνες του πάνω στα πεδία του αστικού σχεδιασμού και της εκπαίδευσης. Μαζί με τον John Raskin πίστευαν ότι οι κοινωνικές διαδικασίες και η χωρική μορφή της πόλης έχουν άμεση σχέση. Έχει εργαστεί πάνω στα πολεοδομικά πολλών πόλεων με πιο γνωστή από αυτές το Τελ Αβίβ. Σε μία πλήρως βιομηχανοποιημένη πόλη, ήταν από τους πρώτους που είδε μια υπερτοπική διασύνδεση μεταξύ των πόλεων.

πόλεις από άλλα μεγάλα κέντρα πληθυσμού και πλούτου; Κατά πρώτο λόγο, πρόκειται για πόλεις που είναι συνήθως τα μεγάλα αστικά κέντρα της πολιτικής εξουσίας. Είναι οι έδρες των πιο ισχυρών εθνικών κυβερνήσεων και μερικές φορές ταυτόχρονα και των διεθνών, δηλαδή κυβερνητικών οργανισμών όλων των ειδών. Ταυτόχρονα, συγκεντρώνουν μια σειρά από ιδρύματα, των οποίων η κύρια δραστηριότητα είναι με την κυβέρνηση: μεγάλες επαγγελματικές οργανώσεις, συνδικάτα, ομοσπονδίες εργοδοτών, έδρες μεγάλων βιομηχανικών δραστηριοτήτων. Αυτές οι πόλεις είναι τα εθνικά κέντρα όχι μόνο της κυβέρνησης αλλά και του εμπορίου... Παραδοσιακά, οι παγκόσμιες πόλεις είναι τα κύρια τραπεζικά και χρηματοπιστωτικά κέντρα των χωρών στις οποίες βρίσκονται. Εδώ στεγάζονται οι κεντρικές τράπεζες, τα κεντρικά γραφεία των τραπεζών συναλλαγών, τα γραφεία των μεγάλων ασφαλιστικών οργανισμών και μια σειρά από εξειδικευμένες χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες»³.

Ένας έμμεσος ορισμός των παγκόσμιων πόλεων δύναται να προκύψει και από την περιγραφή των Friedmann και Wolff, με βάση τους οποίους «οι παγκόσμιες πόλεις χαρακτηρίζονται από την επικράτηση των οικονομικών τομέων και τομέων των υπηρεσιών στην οικονομία, ενώ είναι στενά διασυνδεδεμένες μεταξύ τους μέσω της επικοινωνίας και της χρηματοδότησης και αποτελούν ένα παγκόσμιο σύστημα ελέγχου πάνω στην επέκταση της αγοράς» (Friedmann and Wolff, 1982, σελ.319).

Σημαντική εξάλλου είναι και η έρευνα πάνω στην παγκόσμια πόλη που έχει πραγματοποιηθεί από τον Friedman, στην έκθεση *The World City Hypothesis*, που δημοσιεύθηκε το 1986. Εδώ παρουσιάζεται μια περίληψη του πλαισίου του Friedmann, αυτού που ο ίδιος αποκάλεσε ως τις επτά αλληλένδετες θέσεις του και μια εξήγηση για το τι σήμαινε η κάθε θέση. Μέσα από τις θέσεις αυτές αναδεικνύονται τα χαρακτηριστικά των παγκόσμιων πόλεων (Friedmann, 1986):

---

³ Ορισμός του Hall, που σημειώνεται στη σελίδα 7 του βιβλίου του *The World Cities*, αλλά εδώ χρησιμοποιείται από την πηγή: Pearce, T. και Wylie, E. (χ.χ.). *Globalization and World Cities, Introduction to Urban Geography*.

- 1^η θέση: «*Η μορφή και η έκταση της ενσωμάτωσης μιας πόλης με την παγκόσμια οικονομία, καθώς και τα καθήκοντα που ανατίθενται στην πόλη στην νέα χωρική κατανομή της εργασίας, είναι καθοριστικά για οποιεσδήποτε διαρθρωτικές αλλαγές που συμβαίνουν μέσα σε αυτή*» (Friedmann, 1986, σελ.318):

Η αντίληψη του Friedmann για την πόλη είναι ότι αποτελεί ένα χωρικά ολοκληρωμένο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα σε μια δεδομένη τοποθεσία ή μητροπολιτική περιοχή. Οι μητροπολιτικές οικονομίες μπορούν να διενεργούν διαφορετικούς ρόλους, δηλαδή να είναι οι τοποθεσίες για κεντρικά γραφεία του παγκόσμιου κεφαλαίου ή να αποτελούν χρηματοοικονομικά κέντρα ή κομβικά σημεία σε μια τοπική ή εθνική οικονομία. Ωστόσο, οι σημαντικές πόλεις επιτελούν και τους τρεις παραπάνω ρόλους.

Η μορφή, η ένταση, η διάρκεια και η σχέση μεταξύ του αστικού συστήματος και του παγκόσμιου κεφαλαίου μπορεί να ποικίλλει. Ωστόσο, και ως επί το πλείστον οι αλλαγές που συμβαίνουν στις πόλεις οφείλονται σε εξωγενείς παράγοντες, που προκύπτουν από την κατεύθυνση και τον όγκο των διακρατικών ροών κεφαλαίων, δηλαδή τη χωρική κατανομή των λειτουργιών της χρηματοδότησης, της διαχείρισης και της παραγωγής. Οι αλλαγές στο αστικό σύστημα περιλαμβάνουν αλλαγές στη μητροπολιτική λειτουργία, τη δομή των μητροπολιτικών αγορών εργασίας, και τη φυσική μορφή των πόλεων.

- 2^η θέση: «*Οι πόλεις-κλειδιά σε όλο τον κόσμο χρησιμοποιούνται από το παγκόσμιο κεφάλαιο ως γεωγραφικές τοποθεσίες στη χωρική οργάνωση και διάρθρωση της παραγωγής και των αγορών. Οι προκύπτοντες δεσμοί καθιστούν δυνατή τη διευθέτηση των παγκόσμιων πόλεων σε μια σύνθετη χωρική ιεραρχία*» (Friedmann, 1986, σελ.318):

Ο Friedmann παρουσιάζει μια ιεραρχία των παγκόσμιων πόλεων, που βασίζεται στην υποτιθέμενη φύση της ενσωμάτωσής τους στην παγκόσμια οικονομία, και της οποίας τα κριτήρια επιλογής περιλαμβάνουν τις έννοιες: μεγάλο οικονομικό κέντρο, έδρα για πολυεθνικές εταιρίες, ταχεία ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις, σημαντικό κέντρο παραγωγής, μείζονας κόμβος μεταφορών και μείζονας πληθυσμιακός κόμβος. Η ιεραρχία του Friedmann διακρίνει τις παγκόσμιες πόλεις σε πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες και περαιτέρω τις κατατάσσει σε αυτές που ανήκουν στις κύριες και ημι-

περιφερειακές χώρες. Όλες οι πρωτοβάθμιες πόλεις, εκτός από δύο (Σιγκαπούρη και Σάο Πάολο), βρίσκονται στο βορρά.

- 3^η θέση: «Οι παγκόσμιες λειτουργίες ελέγχου των παγκόσμιων πόλεων σχετίζονται άμεσα με τη δομή και τη δυναμική των τομέων παραγωγής και της απασχόλησης» (Friedmann, 1986, σελ.319):

Οι παγκόσμιες πόλεις διαδραματίζουν έναν ιδεολογικό ρόλο ως κέντρα για την παραγωγή και τη διάδοση των γνώσεων (όπως για παράδειγμα οι ειδήσεις, η ψυχαγωγία και ούτω καθεξής) και της τέχνης. Στις παγκόσμιες πόλεις, το εργατικό δυναμικό διχοτομείται σε ένα υψηλό ποσοστό υψηλόμισθων επαγγελματιών και χαμηλόμισθων εργαζομένων. Οι παγκόσμιες πόλεις χαρακτηρίζονται, επίσης, από την ανάπτυξη στην «άτυπη» οικονομία.

- 4^η θέση: «Οι παγκόσμιες πόλεις είναι μεγάλες περιοχές για τη συγκέντρωση και συσσώρευση του διεθνούς κεφαλαίου» (Friedmann, 1986, σελ.322):

Ωστόσο, κάποιες παγκόσμιες πόλεις είναι άτυπες και δεν παρατηρούν υψηλές συγκεντρώσεις ξένων άμεσων επενδύσεων. Μια τέτοια περίπτωση είναι και αυτή της πόλης του Τόκιο, που παρά το γεγονός ότι αποτελεί ένα σημαντικό κέντρο ελέγχου για το ιαπωνικό πολυεθνικό κεφάλαιο, οι ιαπωνικές επιχειρηματικές πρακτικές και η κυβερνητική πολιτική μέχρι σήμερα ήταν επιτυχείς σε ό,τι αφορά την πρόληψη του κεφαλαίου από την πραγματοποίηση σημαντικών επενδύσεων στην πόλη.

- 5^η θέση: «Οι παγκόσμιες πόλεις είναι σημεία προορισμού για μεγάλο αριθμό τόσο εγχώριων όσο και διεθνών μεταναστών» (Friedmann, 1986, σελ.322):

Τόσο οι εγχώριοι όσο και οι διεθνείς μετανάστες συμβάλουν στην ανάπτυξη των κύριων χωρών. Οι χώρες αυτές προσπαθούν να περιορίσουν τη μετανάστευση πληθυσμών χαμηλής εξειδίκευσης και να προωθήσουν τη μετανάστευση πληθυσμών υψηλής ζήτησης (είτε εξειδικευμένων μεταναστών είτε επαγγελματιών) μέσω νομοθεσίας και ειδικών προγραμμάτων.

Από την άλλη, οι ημι-περιφερειακές πόλεις σημειώνουν ανάπτυξη μέσω της ενδοπεριφερειακής μετανάστευσης και έτσι παρατηρούν ραγδαία αύξηση του πληθυσμού

τους. Οι προσπάθειες τους για τον περιορισμό της μετανάστευσης είναι σε μεγάλο βαθμό ανεπιτυχείς.

- 6^η θέση: «*Ο σχηματισμός της παγκόσμιας πόλης φέρνει στο προσκήνιο τις μεγάλες αντιθέσεις του βιομηχανικού καπιταλισμού, μεταξύ των οποίων είναι η χωρική και η ταξική πόλωση*» (Friedmann, 1986, σελ.324):

Ο Friedmann εντοπίζει τρεις κλίμακες χωρικής πόλωσης: α) την παγκόσμια, που αποτελεί το αυξανόμενο χάσμα πλούτου, εισοδήματος και εξουσίας μεταξύ των περιφερειακών οικονομιών και των πλούσιες χωρών, β) την περιφερειακή, που εκφράζει τη διαφορά εισοδήματος μεταξύ περιοχών υψηλού και χαμηλού εισοδήματος εντός των κρατών, και γ) την αστική, που περιλαμβάνει την ταξική πόλωση και το διαχωρισμό μεταξύ των πλούσιων και των φτωχών συνοικιών.

Οι αντιθέσεις περιλαμβάνουν το γεγονός ότι ο τομέας των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, που απασχολεί τους υψηλόμισθους επαγγελματίες, αλλά ταυτόχρονα απασχολεί και πολλές κατηγορίες χαμηλόμισθων. Η απουσία της μεσαίας τάξης στην ημι-περιφέρεια και η ευπάθεια αυτής στην ανεργία στις πρωτοβάθμιες πόλεις λόγω της απώλειας της συνδικαλισμένης απασχόλησης είναι ένα τέτοιο παράδειγμα.

- 7^η θέση: «*Η ανάπτυξη της παγκόσμιας πόλης δημιουργεί κοινωνικό κόστος σε τέτοια επίπεδα, που τείνουν να υπερβούν τη δημοσιονομική ικανότητα του κράτους*» (Friedmann, 1986, σελ.326):

Η ταχεία εισροή των φτωχών εργαζομένων στις παγκόσμιες πόλεις του κόσμου, είτε αυτοί προέρχονται από το εξωτερικό είτε από το εσωτερικό της χώρας, δημιουργεί τεράστιες κοινωνικές ανάγκες, μεταξύ των οποίων η στέγαση, η εκπαίδευση, η υγεία, οι μεταφορές, και η ευημερία. Αυτές οι ανάγκες ολοένα και παρατάσσονται ενάντια στις ανάγκες που προκύπτουν από το υπερεθνικό κεφάλαιο για την οικονομική υποδομή και από τις κυρίαρχες ελίτ.

Πολλά από τα χαρακτηριστικά, που προσδιορίζει ο Friedmann, συνδέονται με την παγκοσμιοποίηση και ιδιαίτερα με την αύξηση των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών και την αύξηση των χρηματοοικονομικών κέντρων. Με τον τρόπο αυτό, οι

παγκόσμιες πόλεις θεωρούνται ως το αποτύπωμα της παγκοσμιοποίησης στο αστικό τοπίο (Beaverstock, Smith και Taylor, 2000).

Από την άλλη, η Sassen όρισε παγκόσμιες πόλεις ως τις «*πόλεις που βρίσκονται στρατηγικά σημεία στην παγκόσμια οικονομία λόγω της συγκέντρωσης σε αυτές λειτουργιών διοίκησης και υψηλού επιπέδου επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών προσανατολισμένες στις παγκόσμιες αγορές. Γενικότερα, είναι πόλεις με υψηλά επίπεδα διεθνοποίησης σε ό,τι αφορά την οικονομία και την ευρύτερη κοινωνική δομή τους*» (Sassen, 1991). Τονίζει έτσι ένα επιπλέον χαρακτηριστικό των παγκόσμιων πόλεων δηλαδή τη διεθνικότητα της κοινωνίας τους.

Ο Castells προσδίδει ένα επιπλέον χαρακτηριστικό στην παγκόσμια πόλη, καθώς την περιγράφει ως μια πόλη ενημέρωσης, προσαρμοσμένη στην παγκόσμια έννοια της κοινωνίας πληροφοριών. Τα βασικά θέματα στο συγκεκριμένο ορισμό είναι οι νέες τεχνολογίες και υποδομές επικοινωνίας, που περιλαμβάνουν την τεχνολογία των πληροφοριών, των τηλεπικοινωνιών, των αεροπορικών μεταφορών και κατά συνέπεια την αναγκαία υποδομή για τις τεχνολογίες αυτές. Ο Castells ταυτόχρονα λαμβάνει υπόψη και την χρηματοπιστωτική και την οικονομική απόδοση των παγκόσμιων πόλεων, θεωρώντας πως αυτή είναι ενσωματωμένη σε ένα παγκόσμιο σύστημα των δικτυακών ροών πληροφοριών. Μέσα σε αυτά τα δίκτυα, οι πόλεις σχηματίζουν μια ιεραρχία, αντιπροσωπεύοντας κόμβους ανάλογα με τις δυνατότητές τους για την ανταλλαγή πληροφοριών και την διαδραστική και καινοτόμα επίδοσή τους. Στο πλαίσιο αυτής της χωρίς τόπο λογικής της πληροφοριακής οικονομίας, η παγκόσμια πόλη του κόσμου θεωρείται ως το σημείο σταθμός της καινοτομίας (Castells, 1989).

1.1.4 Η παγκόσμια πόλη μέσα από την ανάλυση της Σάσεν

Όπως προαναφέρθηκε, η ορολογία «*παγκόσμια πόλη*» υπό την έννοια της πόλης η οποία ελέγχει μεγάλο τμήμα διεθνών οικονομικών διεργασιών αποδίδεται στον Geddes από το 1915. Ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται ο όρος αυτός στην σύγχρονη κοινωνικοοικονομική γεωγραφία ταιριάζει περισσότερο στον τρόπο που τον προσδιόρισε η Sassen⁴ στην αναφορά της σε

---

⁴ Η Saskia Sassen είναι Αμερικανίδα κοινωνιολόγος γνωστή για τις έρευνές της πάνω στην παγκοσμιοποίηση και την διεθνή μετανάστευση. Είναι καθηγήτρια κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Columbia και στο London School

πόλεις όπως το Λονδίνο, η Νέα Υόρκη και το Τόκιο στο βιβλίο της *The Global City*⁵, «Παγκόσμια πόλη, είναι μια πόλη που έχει άμεση επίδραση σε παγκόσμια γεγονότα κοινωνικών, οικονομικών, και πολιτικών διαστάσεων». Ο ορισμός της Sassen αν και γενικός, εμπεριέχει τις βασικές προϋποθέσεις που πρέπει να καλύπτει μια πόλη για να καταταχθεί στις παγκόσμιες πόλεις, (Εικόνα 1.1).

Εικόνα 1.1: Παγκόσμιες Πόλεις: Νέα Υόρκη, Λονδίνο και Τόκιο.

Η Sassen τοποθετεί αυτές τις τρεις πόλεις στην κορυφή της ιεραρχίας ενός παγκόσμιου δικτύου πόλεων

Η Sassen αναφέρει ότι: «*Το Λονδίνο και η Νέα Υόρκη ξεχωρίζουν στο δείγμα μας, όπως κάνουν και στον κόσμο γενικότερα, με πολύ υψηλότερα επίπεδα διασύνδεσης από οποιοσδήποτε άλλες πόλεις. Μια δεύτερη, μάλλον διαφορετική ομαδοποίηση για τις 24 πόλεις περιλαμβάνει το Τόκιο, το Μιλάνο, το Λος Άντζελες και το Σάο Πάολο. Μια τρίτη ομαδοποίηση περιλαμβάνει την Πόλη του Μεξικού, την Τζακάρτα, το Μπουένος Άιρες, την Βομβάη, τη Σαγκάη και τη Σεούλ. Μια τέταρτη ομαδοποίηση περιλαμβάνει τη Μόσχα, το Γιοχάνεσμπουργκ, την Κωνσταντινούπολη, τη Μανίλα και τη Βαρκελώνη. Και μια πέμπτη ομαδοποίηση περιλαμβάνει το Καράκας, την Μπογκοτά, το Βερολίνο,*

---

of Economics. Έχει γράψει πολυάριθμα επιστημονικά άρθρα και βιβλία. Η Sassen εισήγαγε τον όρο της «Παγκόσμιας Πόλης», θέλοντας να περιγράψει τη Νέα Υόρκη, το Λονδίνο και το Τόκιο.

⁵ Sassen S. (1994), “Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan”, εκδόσεις Monacelli Press.

το Ντουμπάι και το Κάιρο. Το Τορίνο και το Λάγος (πόλη της Νιγηρίας) βρίσκονται σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο συνδεσιμότητας. Ωστόσο, θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι το Τορίνο, με τη χαμηλότερη συνδεσιμότητα ανάμεσα στις επιλεγμένες πόλεις μας, παρ' όλα αυτά στεγάζει γραφεία για 14 από τις παγκόσμιες εταιρείες, κάτι το οποίο δείχνει το πώς οι εν λόγω εταιρείες δικτυώνονται ανά τον κόσμο, παρά το γεγονός ότι διαθέτουν εξειδικευμένους επιμέρους όρους»⁶.

Οι παράμετροι που συνθέτουν την έννοια της παγκόσμιας πόλης είναι τέτοιας υφής ώστε ελάχιστες δύναται να προσδιορισθούν ως παγκόσμιες. Αποτελούν μεγάλα σε πληθυσμό αστικά συγκροτήματα στα οποία «εδράζεται η παγκόσμια οικονομική εξουσία, ιδιαίτερα το χρηματιστηριακό κεφάλαιο, οι υπηρεσίες εξυπηρέτησης παραγωγών (*producer services*), διάφορες πολυεθνικές τριτογενείς και τεταρτογενείς δραστηριότητες, επιχειρηματικές δραστηριότητες στις υπηρεσίες»⁷. Τέτοιες παγκοσμιοπόλεις δεν είναι οι τεράστιες πόλεις όπως το Mexico-city ή το Κάιρο (αποκαλούμενες και ως *mega-cities*), χωροθετημένες σε αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά οι οικονομικές και πολιτισμικές πρωτεύουσες όπως το Λονδίνο, η Νέα Υόρκη, το Παρίσι κ.α.

Η Sassen (2008)⁸, αναφέρει ότι «η παγκόσμια πόλη είναι ο χώρος όπου δραστηριοποιείται το παγκόσμιο εταιρικό κεφάλαιο το οποίο σε πολιτισμικό επίπεδο προτείνει ένα μοντέλο ζωής για τους συμμετέχοντες σε αυτό, με ένα πλήθος καταναλωτικών αγαθών να τους κατακλύζει ενταγμένα σε ένα εκτεταμένο αστικό τοπίο». Ενδιαφέρον έχει ότι η Sassen θέτει ζήτημα πολιτικοποίησης του παραπάνω μοντέλου ζωής. Είναι ενδιαφέρουσα παρατήρηση δεδομένου ότι κάλλιστα κάποιος μπορεί να αναλογιστεί ότι η ύπαρξη μίας κοινής παγκοσμιοποιημένης πολιτικής εφαρμοζόμενης επιτυχώς σε όλες τις παγκόσμιες πόλεις, και προκειμένου να υπάρξει μία οικονομο-κεντρική κοινωνία απαιτείται πολιτειακή σταθερότητα αλλά και μία κόσμο-καταναλωτική ζωή τέτοια που να ικανοποιεί τις αισθήσεις και να αποκοιμίζει τον νου. Ο *homo-economicus* της εποχής μας πρέπει να εδράζει σε ένα τέτοιο περιβάλλον.

---

⁶ Sassen S. (1994), “Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan”, εκδόσεις Monacelli Press, σελ.33.

⁷ Λεοντίδου Α. 2007 (Γ' Έκδοση), Αγεωγράφητος Χώρα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 352.

⁸ Sassen, S. 2008 – Η πολιτική της ακινησίας, Συνέντευξη στον Π. Παπούλια για το Re-Public (<http://www.re-public.gr/?p=72>), 2008.

Η παραπάνω σκέψη μάλλον τείνει να ενισχύσει την νέο-μαρξιστική άποψη ότι η παγκοσμιοποίηση δεν είναι τίποτα άλλο από ένα νέο-φιλελεύθερο πολιτικό πρόγραμμα, το οποίο εφαρμόζεται με σκοπό την πλανητική κυριαρχία.

1.2 Παγκόσμια κοινωνία πολιτών

Η δημόσια σφαίρα είναι ο χώρος επικοινωνίας των ιδεών και των σχεδίων, που προκύπτουν από την κοινωνία και απευθύνονται στους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων των θεσμικών οργάνων της κοινωνίας. Η παγκόσμια κοινωνία των πολιτών αποτελεί την οργανωμένη έκφραση των αξιών και των συμφερόντων της κοινωνίας. Οι σχέσεις μεταξύ της κυβέρνησης και της κοινωνίας των πολιτών και η αλληλεπίδραση μεταξύ τους μέσω της δημόσιας σφαίρας καθορίζουν το πολίτευμα της κοινωνίας. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης έχει μετατοπίσει τη συζήτηση από τον εθνικό τομέα στον παγκόσμιο με αποτέλεσμα σήμερα να παρατηρείται η ανάδυση μιας παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών και των νέων και μεταλλασσόμενων μορφών της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Κατά συνέπεια, η δημόσια σφαίρα, ως ο χώρος συζήτησης σχετικά με τις δημόσιες υποθέσεις, έχει επίσης μετατοπιστεί από το εθνικό στο παγκόσμιο επίπεδο και οικοδομείται ολοένα και περισσότερο σύμφωνα με τα παγκόσμια δίκτυα επικοινωνιών. Η δημόσια διπλωματία, όπως και η διπλωματία των πολιτών, που δεν προέρχεται από την κυβέρνηση, παρεμβαίνει σε αυτή την παγκόσμια δημόσια σφαίρα, παρέχοντας τη βάση ώστε οι παραδοσιακές μορφές της διπλωματίας να δράσουν πέρα από την αυστηρή διαπραγμάτευση των σχέσεων εξουσίας με βάση την κοινή πολιτιστική έννοια, την ουσία της επικοινωνίας (Castells, 2008).

Μάλιστα, η κοινωνία των πολιτών έχει θεωρηθεί ως μια κοινωνική σφαίρα ξεχωριστή τόσο από το κράτος και τις αγορές. Η ολοένα και πιο αποδεκτή αντίληψη της έννοιας των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών είναι αυτή των μη κρατικών, μη κερδοσκοπικών, εθελοντικών οργανώσεων, που σχηματίζονται από τους ανθρώπους σε αυτή την κοινωνική σφαίρα. Ο όρος οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα ευρύ φάσμα οργανώσεων, δικτύων, συλλόγων, ομάδων και κινήσεων, που είναι ανεξάρτητες από την κυβέρνηση και οι οποίες μερικές φορές συνασπίζονται για να προωθήσουν τα κοινά τους συμφέροντα μέσω της συλλογικής δράσης (WHO, 2014).

Παραδοσιακά, η κοινωνία των πολιτών περιλαμβάνει όλους τους οργανισμούς που καταλαμβάνουν τον κοινωνικό χώρο μεταξύ της οικογένειας και του κράτους, αποκλείοντας τα

πολιτικά κόμματα και άλλους φορείς. Μερικοί ορισμοί της κοινωνίας των πολιτών περιλαμβάνουν ταυτόχρονα και ορισμένους φορείς, όπως είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα ιδιωτικά σχολεία, και οι κερδοσκοπικές ενώσεις (WHO, 2014).

Εξ' ορισμού, όλες αυτές οι πολιτικές ομάδες της κοινωνίας των πολιτών είναι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), δεδομένου ότι πρόκειται για οργανισμούς που δεν συνδέονται με την κυβέρνηση. Ωστόσο, στην πράξη, ο όρος «ΜΚΟ» χρησιμοποιείται για να περιγράψει μη-κερδοσκοπικές, μη-βίαιες οργανώσεις, οι οποίες επιδιώκουν να επηρεάσουν την πολιτική των κυβερνήσεων και των διεθνών οργανισμών ή και να συμπληρώνουν τις κυβερνητικές υπηρεσίες (όπως είναι για παράδειγμα οι υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης). Συνήθως έχουν μια τυπική δομή, παρέχουν υπηρεσίες σε άτομα εκτός των μελών τους και είναι στις περισσότερες περιπτώσεις καταχωρημένες στις εθνικές αρχές. Οι ΜΚΟ διαφέρουν σημαντικά ως προς το μέγεθος, το πεδίο εφαρμογής των δραστηριοτήτων και των στόχων τους. Μπορούν να λειτουργούν σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο ή μπορεί να είναι μικρές κοινοτικές, που στοχεύουν στην κινητοποίηση, την οργάνωση ή την ενίσχυση των μελών της, συνήθως σε μια τοπική περιοχή. Επίσης, γύρω από τις ΜΚΟ και ιδιαίτερα αυτές που είναι διεθνείς υπάρχουν ζητήματα διαφάνειας, λογοδοσίας και δικαιώματα εκπροσώπησης (WHO, 2014).

Στην πράξη, η κρατική συμμετοχή στη χρηματοδότηση και δημιουργία των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και των ΜΚΟ μπορεί να κάνει λιγότερο διακριτά τα σύνορα μεταξύ των κρατικών και των μη κρατικών φορέων. Η γραμμή μεταξύ των αγορών και των μη-αγορών δύναται να γίνει επίσης λιγότερο διακριτή για τις οργανώσεις εκείνες που είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, αλλά συνδέονται στενά με εμπορικές επιχειρήσεις (WHO, 2014).

Η παγκόσμια κοινωνία των πολιτών αναφέρεται σε ομάδες ή κινήματα της κοινωνίας των πολιτών που απολαμβάνουν την υποστήριξη πολλών χωρών ή λειτουργούν σε πολλές χώρες, όπως είναι για παράδειγμα οι παγκόσμιες εκστρατείες κατά των ναρκών ή για την ελάφρυνση του χρέους. Ο όρος της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών αναφέρεται επίσης σε ένα βασικό φαινόμενο της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης: πολίτες μιας χώρας που ενεργούν για την υποστήριξη των πολιτών μιας άλλης χώρας. Η παγκόσμια δράση των πολιτών μπορεί να λάβει τη μορφή καταναλωτικού μποϊκοτάζ σε πιο πλούσια έθνη για την υποστήριξη των ανθρώπων στις φτωχότερες χώρες. Έτσι, η παγκόσμια κοινωνία των πολιτών αντανακλά την παγκοσμιοποίηση των

επικοινωνιών και πληροφοριών, καθώς και την ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένη αγορά (WHO, 2014).

Η κυριαρχία του καταναλωτή ήταν αρχικά μια οικονομική έννοια, που πρότεινε ότι οι προτιμήσεις των καταναλωτών θα ήταν αυτές που θα έπρεπε να καθορίζουν την παροχή αγαθών και υπηρεσιών. Πρόσφατα, η κυριαρχία του καταναλωτή έχει επίσης χρησιμοποιηθεί για να εκφράσει την ιδέα ότι η δράση των καταναλωτών (συνήθως μέσα από μπόϊκοτάζ και με την έκθεση στα μέσα ενημέρωσης) μπορεί να επηρεάσει τις ενέργειες των εταιριών (WHO, 2014).

Κατά συνέπεια, η παγκόσμια κοινωνία των πολιτών αναφέρεται στην τεράστια συνάθροιση των ομάδων που δραστηριοποιούνται διασυνοριακά και πέρα από το πεδίο των κυβερνήσεων. Ωστόσο, είτε οι οργανώσεις αυτές αποτελούν μια νέα, πιο αυτόνομη σφαίρα είτε είναι απλώς τεχνουργήματα της δυτικής φιλελεύθερης κοινωνίας είναι ένα θέμα που παραμένει ευρέως υπό συζήτηση. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η παγκόσμια κοινωνία των πολιτών παίρνει της δική της μορφή, ο χαρακτήρας της σε σχέση με τις προϋπάρχουσες μορφές οργανώσεων παραμένει ασαφής. Η τεράστια ανομοιογένεια των ομάδων, των δραστηριοτήτων και των δικτύων που απαρτίζουν την παγκόσμια κοινωνία των πολιτών (μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, εταιρίες, κοινωνικά κινήματα, τουρίστες, ακαδημαϊκοί, καλλιτέχνες, πολιτιστικοί ερμηνευτές πολιτιστικές, εθνοτικές και γλωσσικές ομάδες και ούτω καθεξής) απειλεί να καταστήσει τον όρο της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών μια περιγραφή των πάντων και του τίποτα. Ωστόσο, αυτή η ανομοιογένεια τελικά φαίνεται ότι όντως λειτουργεί ως μια κοινωνία ή ως μια κοινωνία των κοινωνιών με κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς. Όμως, και καθώς η παγκόσμια κοινωνία των πολιτών εξακολουθεί να είναι μια εξελισσόμενη, ανοιχτού τύπου κοινωνική σφαίρα, η σημασία της θα εξαρτηθεί από την ικανότητά της να γίνει πιο δημοκρατική, πιο ενσωματωμένη στους θεσμούς της διακυβέρνησης και πιο επενδυμένη με πανανθρώπινες αξίες (Keane, 2003).

2 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

2.1 Ιστορική αναδρομή των μητροπόλεων

2.1.1 Εισαγωγή

Η ιστορική αναδρομή στις πόλεις, που κατείχαν στο παρελθόν το ρόλο της μητροπολιτικής, κρίνεται χρήσιμη καθώς μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση της σημασίας των παγκόσμιων πόλεων στην σημερινή εποχή. Καθώς οι παγκόσμιες πόλεις αποτελούν κρίσιμους κόμβους σε ένα δίκτυο ροών και κυρίαρχες τοποθεσίες τόσο σε ότι αφορά τη διοίκηση όσο και την εξουσία και με στόχο να προσδιοριστούν οι πόλεις που διαδραμάτιζαν παρόμοιο ρόλο στο παρελθόν χρήσιμη κρίνεται η διερεύνηση παρόμοιων σχηματισμών διευρυμένων εμπορικών δικτύων, δηλαδή πόλεων που αποτελούσαν τα κέντρα εξουσίας, διοίκησης, οικονομίας και πολιτισμού στα συγκεκριμένα δίκτυα και στις περιοχές που αυτά όριζαν.

Οι πρώτες πόλεις παρατηρήθηκαν όταν τα μέλη ενός αγροτικού χωριού επικεντρώθηκαν ολοκληρωτικά σε δραστηριότητες που δεν χαρακτηρίζονται ως κατεξοχήν παραγωγικές και όταν άρχισαν να σχηματίζονται τα πρώτα κράτη. Μάλιστα, τα κράτη αυτά διέθεταν μια ιεραρχημένη δομή, κατά την οποία στο αστικό κέντρο συγκεντρωνόταν η πολιτική ηγεσία και η δύναμη του κράτους, το οποίο συνήθως περιλάμβανε και δύο μικρότερες ιεραρχικά πόλεις. Έτσι, το χρονικό διάστημα 7.000 - 5.000 π.Χ., καλείται η διαμορφωτική εποχή τόσο για την ανάπτυξη των κρατών όσο και της αστικοποίησης στην νοτιοδυτική Ασία. Προς το τέλος αυτής της περιόδου υπήρξε ένα μεγάλο κράτος κατά μήκος του Τίγρη και Ευφράτη (Μεσοποταμία), με μια σειρά από πόλεις, όπως η πόλη Ουρ. Άλλες περιοχές, όπου σημειώθηκε η αστικοποίηση από πολύ νωρίς, ήταν η κοιλάδα του Ινδού ποταμού, στην κοιλάδα του Νείλου, και τις μεγάλες πεδιάδες της Κίνας. Η αστικοποίηση αναπτύχθηκε, επίσης, στην Κεντρική Αμερική, την περιοχή των Αζτέκων Μάγια και την περιοχή των Άνδεων της Νότιας Αμερικής. Σε όλες αυτές τις περιοχές η ισότιμη κοινωνία μετατράπηκε σε μια διαστρωματωμένη κοινωνία. Τώρα στα κράτη και τις πόλεις που τα αποτελούσαν υπήρχαν ιερείς, έμποροι, διοικητές, στρατιώτες, αγρότες, τεχνίτες και δούλοι. Οι πρώτες πόλεις των περιοχών αυτών ήταν θεοκρατικές, όπου οι ηγεμόνες είχαν θεϊκή εξουσία και ήταν στην ουσία «θεϊκοί βασιλιάδες» (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Η αρχαία πόλη ήταν η οργανωτική εστίαση του κράτους. Η αστική ανάπτυξη απαιτούσε μια αστική ελίτ, μια ομάδα από φορείς λήψης αποφάσεων και οργανωτές, που έλεγχαν τους πόρους και μερικές φορές τις ζωές των άλλων. Η ελίτ αυτή θα δημιουργούσε ένα πολιτικό σύστημα ή μια δομή που θα κυβερνούσε όλο τον πληθυσμό της πόλης. Από τη συλλογή των φόρων, την κατασκευή τειχών για προστασία έως και την κωδικοποίηση των νόμων, η αστική ελίτ έφερε την τάξη και τον έλεγχο σε αυτές τις κοινωνίες (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Οι ιερείς και οι αξιωματούχοι συχνά διέμεναν σε σημαντικά κτίρια, ενώ οι απλοί πολίτες ζούσαν σε πρόχειρα κατασκευασμένα σπίτια, σε ιδιαίτερα πυκνοκατοικημένες περιοχές, που χωρίζονταν από στενά δρομάκια. Τα σπίτια αυτά δε διέθεταν εγκαταστάσεις αποχέτευσης ή διάθεσης απορριμμάτων με αποτέλεσμα οι φτωχές συνθήκες υγιεινής να οδηγούν σε ασθένειες, που διατηρούσαν τον πληθυσμό των πρώτων πόλεων σε χαμηλά σχετικά επίπεδα. Για παράδειγμα, οι πόλεις της Μεσοποταμίας και της κοιλάδας του Νείλου είχαν πληθυσμούς που κυμαίνονταν μόλις μεταξύ 10.000 και 15.000 κατοίκων, μετά από σχεδόν 2.000 χρόνια ανάπτυξης και πληθυσμιακής αύξησης (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Η αρχαία πόλη επεκτάθηκε από τη νοτιοδυτική Ασία μέσω της Ελλάδας προς την Ευρώπη. Η Ελλάδα διέθετε ένα δίκτυο περισσότερων από 500 πόλεις και κωμοπόλεις, όχι μόνο στην ηπειρωτική χώρα, αλλά και σε πολλά ελληνικά νησιά. Κάθε πόλη είχε μια ακρόπολη, στην οποία κατασκευάζονταν οι πιο εντυπωσιακές κατασκευές, που αποτελούσαν συνήθως θρησκευτικά κτίρια. Οι Έλληνες διέθεταν επίσης δημόσιους χώρους, τις αγορές, στις οποίες ασκούσαν διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες, όπως φιλοσοφικές συζητήσεις και διαλέξεις, και αποφάσιζαν για πολιτικά ζητήματα της πόλης τους, όπως προγραμματισμένες στρατιωτικές εκστρατείες (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ανέπτυξε μαζικά αστικά συστήματα, βασισμένα σε ένα δίκτυο μεταφορών που θα διακινούσε εμπορεύματα από το Τείχος του Αδριανού έως και την ακτή της Ερυθράς και της Κασπίας Θάλασσας και τον Περσικό Κόλπο. Η ελληνική επιρροή ήταν εμφανής παντού, όπως για παράδειγμα με το γεγονός ότι οι πόλεις οργανώνονταν σε ένα ορθογωνικό πλέγμα. Η έννοια της ανοικτής αγοράς συνεχίστηκε στη ρωμαϊκή πόλη με την λεγόμενη πλέον ρωμαϊκή αγορά, που αποτελούσε το επίκεντρο της δημόσιας ζωής. Οι Ρωμαίοι επέκτειναν το

ελληνικό θέατρο και κατασκεύασαν το πρώτο μεγάλο στάδιο του κόσμου, το Κολοσσαίο στη Ρώμη (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Η κατάρρευση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας συνοδεύτηκε από τη διάλυση του συστήματος μεταφορών της και την παρακμή πολλών πόλεων της. Η αδυναμία της πλέον κατακερματισμένης αυτοκρατορίας ήταν εμφανής κατά την εισβολή στην Ιβηρική χερσόνησο (Ισπανία και Πορτογαλία) των στρατευμάτων των Μαυριτανικής αυτοκρατορίας της Βόρειας Αφρικής. Η μουσουλμανική εισβολή κινητοποίησε έστω και αργά τους Ευρωπαίους, που σταμάτησαν τους μουσουλμάνους εισβολείς όταν ήταν έτοιμοι να εισέλθουν στη νότια Ιταλία. Σύντομα οι Σταυροφορίες και στην αρχή του 11^{ου} αιώνα μετέφεραν την μάχη στην καρδιά της μουσουλμανικής δύναμης (Μέση Ανατολή) και οι παλιές εμπορικές οδοί ξανάνοιξαν (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Η αλλαγή του κλίματος μπορεί να θεωρηθεί ότι εν μέρει συνέβαλε στην ανάκαμψη της Δυτικής Ευρώπης. Η λεγόμενη «μεσαιωνική θερμή περίοδος» σήμανε την αρχή θερμότερων κλιματικών συνθηκών, συνέβαλε στο να επεκταθούν τα χωράφια και οι βοσκοτόπια και άνοιξε το δρόμο για την αλιεία στις βόρειες χώρες και έτσι επέτρεψε σε πολλές πόλεις, όπως το Παρίσι, το Άμστερνταμ, τη Λισαβόνα και τη Βενετία να αναβιώσουν. Με την ανάπτυξη πιο αποτελεσματικών όπλων και την εφεύρεση της πυρίτιδας, οι πόλεις αντιμετώπισαν νέες απειλές και δε μπορούσαν πλέον να προστατευτούν από τα υπάρχοντα τείχη και τις τάφρους που διέθεταν. Κατά συνέπεια, κατασκευάστηκαν εκτεταμένες οχυρώσεις που οδήγησαν τις πόλεις να αναπτυχτούν πλέον σε ύψος και όχι σε έκταση (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Ωστόσο, η περίοδος άνθισης των ευρωπαϊκών πόλεων ήταν μικρή. Κατά τη *«μικρή εποχή των παγετώνων»*, ένα μεγάλο μέρος της Ευρώπης έγινε ψυχρότερο και ξηρότερο, δυσκολεύοντας τη ζωή τόσο των αγροτών όσο και των κατοίκων των πόλεων. Τα αγροτεμάχια και βοσκοτόπια συρρικνώθηκαν, οι σοδειές περιορίστηκαν και οι απελπισμένοι αγρότες εγκατέλειψαν το άγονο τοπίο και κατέφυγαν στις πόλεις. Οι πόλεις έμοιαζαν περισσότερο σε παραγκουπόλεις από ότι ανεπτυγμένα αστικά κέντρα και παρουσίαζαν μια ανθυγιεινή και καταθλιπτική εικόνα. Επικράτησαν οι επιδημίες, οι πυρκαγιές, η εγκληματικότητα και η κοινωνική εξάρθρωση. Ενώ οι μεγαλοπρεπείς μονοκατοικίες των εμπόρων διατηρήθηκαν, οι περισσότεροι κάτοικοι των πόλεων

ήταν σε θέση να ζήσουν μόνο σε διαμερίσματα περιορισμένης χωρητικότητας (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Θεωρώντας πως οι πόλεις είναι προϊόντα των κοινωνιών τους, μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες: α) στην πόλη πριν την ανακάλυψη της γραφής, β) τη φεουδαρχική πόλη, γ) τη προβιομηχανική πόλη και δ) την βιομηχανική πόλη. Αυτή η άποψη τοποθετεί τις πόλεις σε μια συνέχεια που αντανακλά την κοινωνική ανάπτυξη. Κατά την φεουδαρχική εποχή, η ευρωπαϊκή πόλη είναι κάτι παραπάνω από μια κωμόπολη, τα σπίτια της μέτριου μεγέθους και οι δρόμοι της μη ασφαλτοστρωμένοι. Η μεσαιωνική αναβίωση έφερε μαζί της την άνοδο της προβιομηχανικής πόλης μέσα από την εδραίωση της πολιτικής εξουσίας, ενώ η επέκταση των κρατών αντικατοπτριζόταν στην ανάπτυξη των πόλεων της. Η κυρίαρχη πτυχή της προβιομηχανικής πόλης ήταν τα επιβλητικά θρησκευτικά κτίρια, όπως οι καθεδρικοί ναοί και οι κυβερνητικές υποδομές, που βρίσκονταν στο κέντρο της πόλης. Όταν η Ευρώπη εισήλθε στην βιομηχανική εποχή, τα πολυώροφα κτίρια οικονομικής και εμπορικής οργάνωσης, όπως οι ουρανοξύστες, ανέλαβαν δεσπόζουσα θέση στις αστικές πυρήνες. Μάλιστα, σε κάθε κράτος μια συγκεκριμένη πόλη καθιερώθηκε ως η πρωτεύουσα στην ανάπτυξη και την καθιέρωση των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δομών αυτού (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Και ενώ οι ευρωπαϊκές πόλεις αυξάνονταν και μεταβάλλονταν, αστικές περιοχές προέκυψαν και αναπτύχθηκαν και αλλού στην Ευρασία. Μια ζώνη πρώιμης αστικοποίησης σε σχήμα ημισελήνου επεκτάθηκε σε ολόκληρη την Ευρασία, περιλαμβάνοντας πόλεις όπως το Λονδίνο, το Παρίσι, η Βενετία, η Κωνσταντινούπολη, η Καμπούλ και το Κιότο. Οι περισσότερες από αυτές μάλιστα βρίσκονταν κατά μήκος των εμπορικών διαδρομών του μεταξιού και των μπαχαρικών. Ταυτόχρονα, και όταν η ευρωπαϊκή θαλάσσια εξερεύνηση και ο υπερπόντιος αποικισμός οδήγησε στην εποχή του ωκεάνιου εμπορίου αναπτύχθηκαν και πόλεις - λιμάνια, όπως η Σιγκαπούρη, το Τόκιο, το Κέιπ Τάουν και η Νέα Υόρκη (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Τα εμπορικά δίκτυα που διοικούνταν από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις (συμπεριλαμβανομένου) και του εμπορίου σκλάβων) έφερε μια άνευ προηγουμένου έκρηξη του πλούτου στις μεσαιωνικές πόλεις της Ευρώπης. Οι πετυχημένοι έμποροι έχτιζαν πλέον περίτεχνα αρχοντικά και υποστήριζαν την ανάπτυξη των τεχνών. Η εμπορική πόλη απέκτησε μια κεντρική πλατεία, που έγινε επίκεντρο της και που περιβαλλόταν με βασιλικά, θρησκευτικά, δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, που

αναδεικνυαν τον πλούτο και το μεγαλείο της. Οι δρόμοι που οδηγούσαν σε αυτές τις κεντρικές πλατείες αποτελούσαν εμπορικούς σύνδεσμοι και έγιναν η απαρχή αυτού που σήμερα ονομάζεται το κέντρο της πόλης. Κατά τη διάρκεια του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, αυτές οι εμπορικές πόλεις έγιναν οι κόμβοι ενός δικτύου διεύρυνση των εθνικών, περιφερειακών και του παγκόσμιου εμπορίου (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Όταν ξεκίνησε η Βιομηχανική Επανάσταση, από το τέλος του 18^{ου} αιώνα, μια νέα παγκόσμια κατανομή των πόλεων ήταν ήδη σε ισχύ. Στην Ευρώπη ιδιαίτερα, ο 18^{ος} αιώνας σηματοδοτείται από τη μετανάστευση κυρίως των επαρχιωτών στις εμπορικές πόλεις. Οι πόλεις έπρεπε να προσαρμοστούν στην πληθυσμιακή εξάπλωση και στα αυξανόμενα εργοστάσια, στην επέκταση των συστημάτων μεταφορών, καθώς και την κατασκευή περισσότερων κατοικιών (συνήθως φθηνά και στριμωγμένοι διαμερίσματα) για το αυξανόμενο εργατικό δυναμικό. Εμφανίστηκε έτσι, η παραγωγική πόλη όπου για πρώτη φορά η εργασία, οι πλουτοπαραγωγικές πηγές και η ύπαρξη λιμανιών έθεσαν τις βάσεις για την εκβιομηχάνιση των πόλεων. Καθώς η εκβιομηχάνιση εδραιώθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο και ενώ μερικές πόλεις, όπως το Παρίσι και το Άμστερνταμ, διατήρησαν τα ιστορικά κέντρα τους, οι περισσότερες πόλεις μετατράπηκαν σε άναρχα κέντρα ανομοιογενών δραστηριοτήτων (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Τα ιδιωτικά σπίτια περικυκλώθηκαν από εργοστάσια και οι ανοιχτοί χώροι μετατράπηκαν σε χωματερές. Η παροχή νερού ήταν ανεπαρκής και συχνά μολυσμένη. Οι συνθήκες διαβίωσης και υγείας ήταν συνήθως χειρότερη από ό, τι στο μεσαίωνα και η αιθάλη που κάλυπτε πολλές βιομηχανικές πόλεις, τις έκανε ανυπόφορες. Με τον καιρό, όμως, οι συνθήκες βελτιώθηκαν ως αποτέλεσμα της κρατικής παρέμβασης, των νέων νόμων και της εισαγωγής του πολεοδομικού σχεδιασμού και της πολεοδομικής οριοθέτησης (για παράδειγμα ο χαρακτηρισμός της γης ώστε να προορίζεται αποκλειστικά για οικιστική, εμπορική ή βιομηχανική χρήση) (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Ταυτόχρονα, κατά τα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η αμερικανική βιομηχανική πόλη αυξήθηκε ραγδαία, συχνά με κακό σχεδιασμό και υπερβολική μετανάστευση, με αποτέλεσμα την αύξηση των φτωχογειτονιών και των γκέτο. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα, ωστόσο, οι βιομηχανικές πόλεις σε όλο τον κόσμο έπαψαν να αναπτύσσονται. Δεδομένου ότι η φύση της παραγωγής άλλαξε μέσω της αποβιομηχάνισης, του νέου διεθνή καταμερισμού της

εργασίας και ούτω καθεξής, πολλά εργοστάσια επανατοποθετήθηκαν οδηγώντας σε παρακμάζουσες μεταβιομηχανικές περιοχές σε πολλά σημεία των πόλεων (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

Ενώ οι πόλεις του αναπτυσσόμενου κόσμου έχουν αυξηθεί σε πρωτοφανή ποσοστά, οι πλέον δημογραφικά-στάσιμες πόλεις του βιομηχανοποιημένου κόσμου αλλάζουν με διαφορετικούς τρόπους. Τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς και η περίτεχνη οδοποιία επέτρεψαν τη διασπορά του αστικού πληθυσμού στα προάστια, που αποτέλεσαν το σήμα κατατεθέν της σύγχρονης πόλης σε παγκόσμιο επίπεδο και κυρίως στην Αμερική. Σήμερα, η σύγχρονη πόλη δεν έχει σταθεροποιηθεί, καθώς τμήματα των πόλεων της ολοένα και διαχωρίζονται από τις ιστορικές και βιομηχανικές τους ρίζες, που χρόνια ολόκληρα διαμόρφωναν την ανάπτυξή τους. Πλέον, η αρχιτεκτονική και ο σχεδιασμός της σύγχρονης πόλης διαμορφώνεται ώστε να προάγει την ψυχαγωγία και την κατανάλωση και όχι για τη διευκόλυνση της παραγωγής, όπως γινόταν στο παρελθόν (Kennedy, 2011; Reclus, 1995).

2.1.2 Αναγνώριση πόλεων που από το παρελθόν εμφάνιζαν χαρακτηριστικά παγκόσμιων πόλεων

Με στόχο την διάκριση των πόλεων που ήδη από το παρελθόν εμφάνισαν χαρακτηριστικά όμοια με αυτά των σύγχρονων πόλεων, κρίσιμη κρίνεται η διάκριση που πραγματοποιείται στο κείμενο «The Perspective of the World»⁹ του Fernard Braudel μεταξύ της α) παγκόσμιας οικονομίας (world economy), που γίνεται αντιληπτή ως η οικονομική λειτουργία του κόσμου και που σχετίζεται με την ανθρώπινη φυλή ή ένα μέρος αυτής που εμπλέκεται στο εμπόριο και που με άλλα λόγια σήμερα διαμορφώνει μια αδιαίρετη αγορά και β) της υπερτοπικής οικονομίας (world-economy), με την οποία ορίζεται ένα οικονομικά αυτόνομο τμήμα του κόσμου, που χαρακτηρίζεται από αυτάρκεια στην εξυπηρέτηση των περισσότερων αναγκών του και το οποίο διαμορφώνεται ως μια οργανική κοινότητα μέσω των εσωτερικών του συνδέσμων και ανταλλαγών. Η παραπάνω

---

⁹ Braudel Fernard (1979). “Divisions of Space and Time in Europe”, στο: Neil Brenner και Roger Keil (2006), “The Global Cities Reader”, εκδόσεις Routledge, σσ. 25-26

διάκριση είναι σκόπιμη για την κατανόηση των χρονικών περιόδων κατά τις οποίες γίνεται η μετάβαση από την υπερτοπική του παρελθόντος στην παγκόσμια οικονομία.

Ο Braudel παρατηρεί την ύπαρξη υπερτοπικών οικονομιών, οι οποίες αν όχι πάντοτε αλλά τουλάχιστον για μια μεγάλη χρονική περίοδο υπήρξαν με την μορφή κοινωνιών, πολιτισμών, κρατών ή και αυτοκρατοριών. Ιστορικά χαρακτηριστικά παραδείγματα υπερτοπικών οικονομιών αποτελούν η αρχαία Φοινικική, η Καρχηδόνα κατά την περίοδο της ακμής της, ο ελληνικός χώρος, η Ρώμη και πιο πρόσφατα το Ισλάμ. Προχωρώντας ιστορικά όμοια παραδείγματα υπερτοπικών οικονομιών παρατηρούνται στην πόλη της Μόσχας και της Κίνας, οι οποίες συνδέονται με γειτονικές του περιοχές τουλάχιστον και μέχρι την έλευση του 18^{ου} αιώνα. Κατά συνέπεια, διαπιστώνεται πως ιστορικά παρατηρείται μια διαδικασία διαρκούς ανανέωσης καθώς κάθε οικονομική αναδιαμόρφωση αρκετά ίχνη πίσω της. Τα ίχνη αυτά διαπιστώνονται για παράδειγμα όταν παρουσιάζονται αποδείξεις οικονομικών συναλλαγών, όπως για παράδειγμα η εύρεση νομισμάτων, υπερτοπικών οικονομιών της Ευρώπης στην Ασία και αντιστρόφως¹⁰.

Ο Braudel επιχειρεί να εξηγήσει ότι οι υπερτοπικές οικονομίες υπήρξαν υπό διαφορετικές μορφές στο παρελθόν και ότι ενώ ενδέχεται να παρουσιάζουν πολλές διαφορές με την σημερινή παγκοσμιοποιημένη οικονομία, όμως υπάρχουν στοιχεία τους που εντοπίζονται έως και τη σημερινή εποχή. Επιπρόσθετα, χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτών των υπερτοπικών οικονομιών είναι το γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις λειτουργούσαν μέσω κάποιου οικονομικού και διοικητικού κέντρου, το οποίο έλεγχε μία συγκεκριμένη περιοχή. Τα παραπάνω γίνονται ευκολότερα κατανοητά όταν παρατεθούν τα χαρακτηριστικά των περιοχών αυτών.

Όπως τονίζει ο Braudel, με στόχο την κατασκευή μιας τυπολογίας υπερτοπικών οικονομιών και την Παρασκευή μιας σειράς κανόνων ή τάσεων των υπερτοπικών οικονομιών πρώτο στοιχείο

---

¹⁰ Braudel Fernard (1979). "Divisions of Space and Time in Europe", στο: Neil Brenner και Roger Keil (2006), "*The Global Cities Reader*", εκδόσεις Routledge, σσ.26

αποτελεί η αναγνώριση και ο εντοπισμός της περιοχής που καταλαμβάνουν, καθώς δίχως αυτήν δε μπορεί να υπάρξει οικονομία. Έτσι, η περιοχή αυτή¹¹:

- Έχει συγκεκριμένα όρια ενώ η γραμμή από την οποία περιβάλλεται της προσδίδει μια συγκεκριμένη ταυτότητα.
- Αποτελείται από τουλάχιστον ένα κέντρο, με μια πόλη και έναν προϋπάρχοντα βασικό τύπο καπιταλισμού οποιασδήποτε μορφής. Στην περίπτωση που παρατηρείται πλήθος τέτοιων κέντρων, διαπιστώνεται είτε ανωριμότητα, είτε μία εξασθένηση ή μετάλλαξη. Εσωτερικές ή εξωτερικές πιέσεις ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα αλλαγές στο κέντρο βαρύτητας.
- Οι παγκόσμιες πόλεις¹² (με την έννοια των «world cities», που διαφοροποιούνται των «global cities») αποτελούν ανταγωνιστικές δυνάμεις οι οποίες εν δυνάμει μάχονται για την κυριαρχία.
- Η περιοχή της υπερτοπικής οικονομίας τέλος χαρακτηρίζεται από μία ιεραρχία και αποτελεί πάντα ένα άθροισμα κλιμακούμενων οικονομιών (συναθροίζονται πολλές φτωχές, μερικές μέτριες και μια πλούσια οικονομία με την τελευταία μάλιστα να αποτελεί το κέντρο που αναφέρεται παραπάνω). Κατά συνέπεια, παρατηρούνται ανισότητες μέσω, ωστόσο, των οποίων δημιουργείται η αναγκαία «διαφορά τάσης» για να λειτουργήσει το όλο¹³.

Η παραπάνω τοποθέτηση μιας σημαντικής πόλης στο κέντρο της υπερτοπικής οικονομίας αποτελεί τον πρόδρομο της σημερινής παγκόσμιας πόλης, ενώ ταυτόχρονα η χωρική ιεράρχηση που πραγματοποιείται ταυτίζεται με τη δυναμική που έχουν οι σημερινές πόλεις στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Τονίζεται ωστόσο ότι τα γεωγραφικά όρια των υπερτοπικών οικονομιών παύουν να υφίστανται στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο σύστημα οικονομίας. Η δυνατότητα ανακάλυψης νέων πηγών και ταχύτατης εγκατάστασης εξειδικευμένων οικονομικών συστημάτων

---

¹¹ Braudel Fernard, (1979), “Divisions of Space and Time in Europe”, στο: Neil Brenner και Roger Keil (2006), “*The Global Cities Reader*”, εκδόσεις Routledge, σσ.25-26

¹² Ο Braudel μιλά για τις «world cities» που διαφέρουν από τις «global cities»

¹³ Braudel Fernard (1979), ό.π., σσ.25-26

σε περιοχές που στο παρελθόν δεν ενεπλάκησαν στο διεθνές σύστημα, μαρτυρά τη δυναμική και συνεχή αλλαγή των ορίων, που είναι ζωτικό στοιχείο για την εξάπλωση του καπιταλισμού.

Για την καλύτερη κατανόηση των παραπάνω εξετάζονται συγκεκριμένες περιπτώσεις πόλεων, που κυριάρχησαν σε ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, όμοιο με αυτό της σύγχρονης εποχής¹⁴. Πιο συγκεκριμένα, οι πόλεις αυτές είναι το Άμστερνταμ, το Λονδίνο και η Νέα Υόρκη κατά τη διάρκεια της Ολλανδικής, Βρετανικής και Αμερικανικής Ηγεμονίας αντίστοιχα. Οι πόλεις αυτές αποτέλεσαν οικονομικά κέντρα σε τρεις διαφορετικές ιστορικές περιόδους της καπιταλιστικής ανάπτυξης: την εμπορική, την βιομηχανική και την περίοδο του αναπτυσσόμενου μονοπωλίου.

➤ Η περίοδος της Ολλανδικής Ηγεμονίας (1625-1671)¹⁵

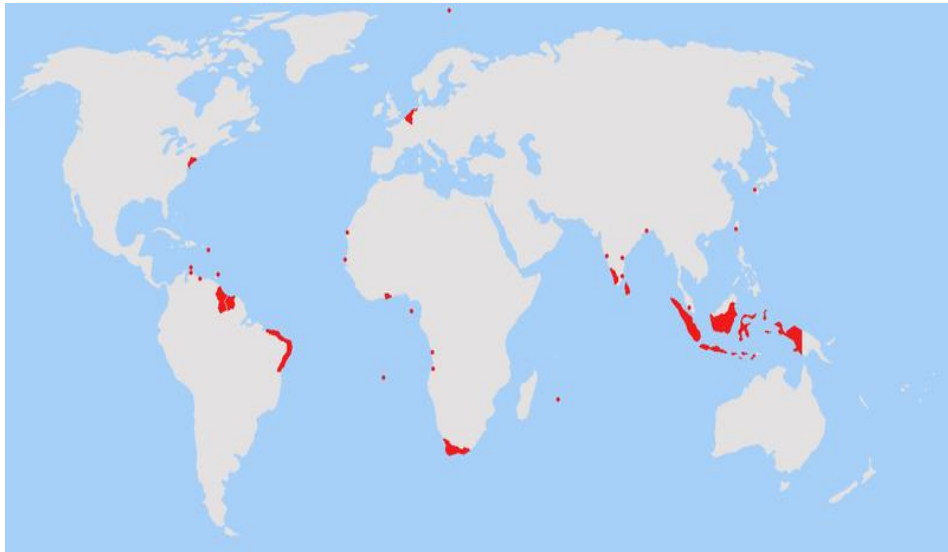
Κατά τον 17^ο αιώνα, την περίοδο δηλαδή της Ολλανδικής ηγεμονίας, παρατηρείται η ανάπτυξη του Άμστερνταμ σε διεθνές οικονομικό κέντρο. Κατά τον καταμερισμό της εργασίας στο νεαρό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, το Άμστερνταμ διακρίθηκε σε ένα κατασκευαστικό, ναυπηγικό και εμπορικό κέντρο, όπου το κεφάλαιο των προϊόντων μετατρέπεται σε χρηματικό κεφάλαιο, (Εικόνα 2.1). Το βασικό του χαρακτηριστικό ωστόσο ήταν ότι αποτελούσε ένα παγκόσμιο κέντρο χρηματοδότησης επιχειρηματικών σχεδίων.

Η Exchange Bank, η Loan Bank και το χρηματιστήριο Bourse, που ιδρύθηκαν το 1609, 1614 και 1611 αντίστοιχα, οδήγησαν στη μετατροπή του Άμστερνταμ σε ένα κέντρο, όπου τα χρήματα του κεφαλαίου μετατρέπονταν σε προϊόντα και όπου το κεφάλαιο μεγάλωνε μέσω δανείων και επενδύσεων στο εξωτερικό, (Εικόνα 2.2).

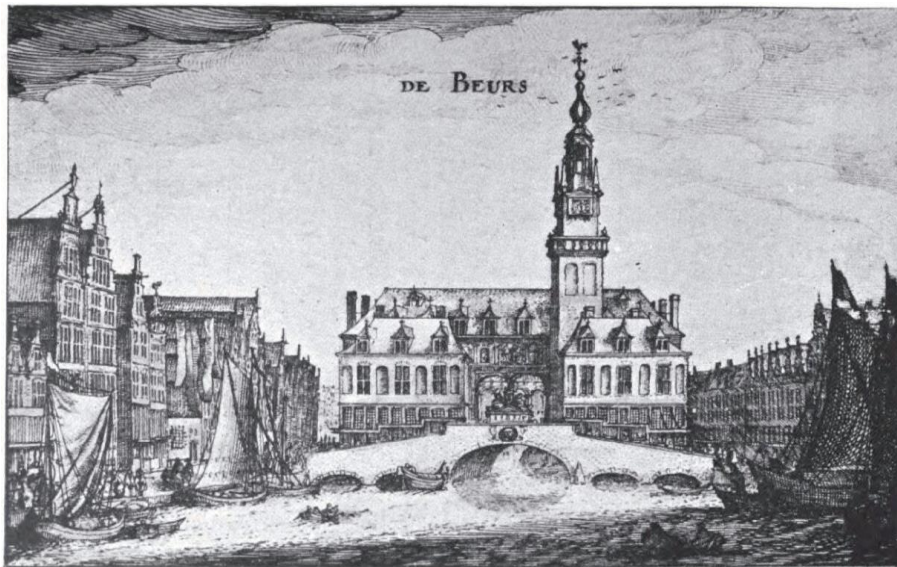
---

¹⁴ Rodriguez και Feagin (1986), "Urban Specialization in the World System: An Investigation of Historical Cases", στο Neil Brenner και Roger Keil (2006), "*The Global Cities Reader*", εκδόσεις Routledge, σσ.33

¹⁵ Rodriguez και Feagin, ό.π., σσ.34-35

Εικόνα 2.1: Οι ολλανδικές αποικίες και οι εμπορικοί σταθμοί που συνέβαλαν στην παγκόσμια οικονομική εξάπλωση της Ολλανδικής αυτοκρατορίας¹⁶

Εικόνα 2.2: Exchange Bank¹⁷

---

¹⁶ <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dutch-Empire-coloured.png>

¹⁷ <http://www.hellenicaworld.com/Netherlands/Literature/FritsLugt/en/RembrandtsAmsterdam.html#fig26>

Εικόνα 2.3: Το Χρηματιστήριο του Άμστερνταμ αποτέλεσε ένα σημαντικό κέντρο καθ' όλη τη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα, στο οποίο πραγματοποιούνταν ανταλλαγές τόσο κοινών όσο και ειδικών αγαθών και διευθετούνταν οικονομικά, ασφαλιστικά και ναυτιλιακά σε παγκόσμιο επίπεδο μεταξύ των εμπόρων¹⁸

Κατά τη μέγιστη ακμή του, ο πληθυσμός του Άμστερνταμ αυξήθηκε από περίπου 50.000 το 1600 σε περίπου 200.000 στο τέλος του αιώνα. Το γεγονός ότι η πόλη ήταν εξειδικευμένη στα οικονομικά συνέβαλε ταυτόχρονα στην ανάπτυξη του κατασκευαστικού και εμπορικού κλάδου, οδηγώντας έτσι σε εσωτερική μετανάστευση προς το Άμστερνταμ κυρίως φτωχών χωρικών με καταγωγή από το βορρά και τεχνιτών από το νότο.

Θα πρέπει να τονιστεί το γεγονός πως για τη συγκεκριμένη ανάπτυξη κρίσιμο ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι το Άμστερνταμ βρισκόταν σε στρατηγικό σημείο σε ότι αφορά την ευρωπαϊκή ενδοχώρα, αφού ήταν ανάμεσα στην περιοχή των βαλτικών κρατών και νότια και δυτικά, ευρωπαϊκών χωρών, που εξαρτιόταν από τις προηγούμενες χώρες για την εισαγωγή σιταριού. Η στρατηγική του θέση, και πιο συγκεκριμένα, μέσα από την τράπεζα της πόλης επέτρεψε στους

---

¹⁸ <http://shylocke.org/backgroundfacts.html>

εμπόρους να κανονίσουν τα αμοιβαία τους χρέη. Εξάλλου το εμπόριο και η χρηματοδότηση είναι στενά συνδεδεμένα¹⁹.

Η τράπεζα του Άμστερνταμ παρείχε ασφάλεια σπάνια για το τραπεζικό σύστημα του 17^{ου} αιώνα, καθώς το κράτος διακρινόταν για την αυξημένη παρεμβατικότητά του. Αρχικά, το ολλανδικό κράτος με τη χορηγία του Άμστερνταμ και αντί να εμμείνει σε εμπορευματικές πολιτικές, δημιούργησε συνθήκες που διευκόλυνσης ιδιωτικών επιχειρήσεων, ένα ανταλλακτικό σύστημα χρεών και ένα σύστημα πιστωτικής λειτουργίας. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, η κυβέρνηση της Ολλανδίας εγγυούταν δάνεια, τα οποία πραγματοποιούσαν οι ιδιώτες. Το καπιταλιστικό περιβάλλον ενισχύθηκε μέσα από την εγκατάσταση στην πόλη επιχειρηματιών, η οποία και υποστηρίχθηκε από τη διοίκηση της πόλης. Το δημοτικό συμβούλιο διατήρησε χαμηλή τη φορολογία, που χρειαζόνταν για ορισμένες επιχειρήσεις, ενώ παράλληλα διαμόρφωσε τις κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης και τις ευκαιρίες στέγασης για τους εισερχόμενους στην πόλη τεχνίτες μέσω των οποίων και αναπτύχθηκαν νέες επιχειρήσεις, όπως αυτές της ναυπήγησης νέων πλοίων, της επεξεργασίας μεταξιού, δέρματος, γυαλιού και αλατιού, της δημιουργίας ρούχων, της κατασκευή καθρεπτών. Η σχέση ανάμεσα στους εργοδότες και τους εργάτες διατηρούνταν σχετικά σταθερή, κυρίως λόγω των κοινωνικών μέτρων ευημερίας, που χρηματοδοτούνταν από ιδιωτικές πηγές και εισοδήματα προερχόμενα από την πώληση μέρους της κατασχεμένης περιουσίας της Ρωμαϊκής Καθολική Εκκλησίας. Οι χρηματοδότες της πόλης προχώρησαν στην επένδυση σχεδίων σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, που αφορούσαν στην παραγωγή κέρδους με αποτέλεσμα να ενισχυθεί περαιτέρω το καπιταλιστικό παγκόσμιο σύστημα του 17^{ου} αιώνα. Από την άλλη, οι καπιταλιστές της πόλης προχώρησαν κατά κύριο λόγο σε επενδύσεις σε εταιρίες της Ανατολικής Ολλανδίας και των Δυτικών Ινδιών, οι οποίες μέσα από τη δημιουργία αποικιών συνέβαλαν στην εξάπλωση της παγκόσμιας οικονομίας στις Δυτικές Ινδίες, τον Ινδικό Ωκεανό και την Άπω Ανατολή.

---

¹⁹ Braudel (1984). “*Civilization and Capitalism, 15th-18th Century: Volume 3*”, Νέα Υόρκη: Harper & Row

Εικόνα 2.4: Στα αριστερά φαίνεται η πόλη του Άμστερνταμ τον 16^ο αιώνα²⁰, ενώ στα δεξιά φαίνεται η μεγάλη του ανάπτυξη κατά τον 17^ο αιώνα²¹ ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι αποτέλεσε παγκόσμιο οικονομικό κέντρο μιας σημαντικής χρηματοπιστωτικής δυναμικής

➤ **Η περίοδος της Βρετανικής Ηγεμονίας (1815-1873)²²**

Κατά την περίοδο της παγκόσμιας Βρετανικής Ηγεμονίας στο παγκόσμιο σύστημα, το Λονδίνο αποτελεί το κέντρο τόσο του παγκόσμιου εμπορίου όσο και της παγκόσμιας οικονομίας.

Το Λονδίνο αποτέλεσε μια εκτεταμένη πηγή κεφαλαίων για το τεράστιο εμπορικό δίκτυο της Βρετανικής αυτοκρατορίας, που πέραν της Δυτικής Ευρώπης αποτελούνταν από πόλεις που βρίσκονται στις Δυτικές Ινδίες και την Ινδία, στη Βαλτική Θάλασσα, αλλά και στην Άπω Ανατολή και την Αμερική. Ταυτόχρονα, και άλλες βρετανικές πόλεις όπως είναι για παράδειγμα

²⁰ <http://amsterdamsel.com/walks/quintessential-amsterdam%E2%84%A2/>

²¹ <http://www.amsterdam-advisor.com/where-is-amsterdam.html>

²² Rodriguez και Feagin (1986), “Urban Specialization in the World System: An Investigation of Historical Cases”, στο Neil Brenner και Roger Keil (2006), “*The Global Cities Reader*”, εκδόσεις Routledge, σσ.36-37

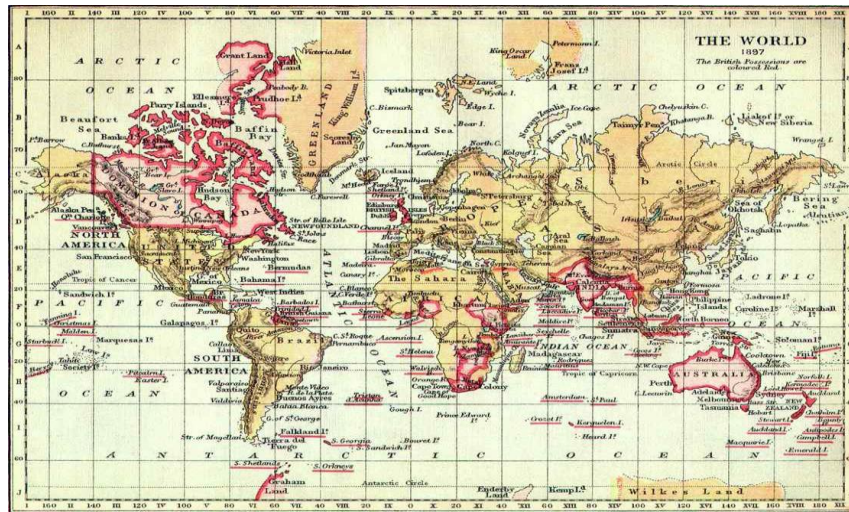
Εικόνα 2.5: Το Λονδίνο κατά τον 19^ο αιώνα²³

το Μάντσεστερ αποτέλεσαν σημαντικά εμπορικά κέντρα σε ότι αφορά μια σειρά βασικών αγαθών, χωρίς ωστόσο να αγγίζουν την οικονομική δύναμη του Λονδίνου. Το ίδιο ίσχυε και για άλλες πόλεις στο εξωτερικό. Οι οικονομικές πηγές που απαιτούνταν για τη χρηματοδότηση μιας ποικιλίας επιχειρήσεων έφεραν στο Λονδίνο καπιταλιστές προερχομένους τόσο από την Ευρώπη όσο και τις ΗΠΑ, ενώ παράλληλα η σύναψη δανείων και κυρίως με σκοπό την ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων έφεραν στο Λονδίνο μια σειρά από ξένους κυβερνητικούς υπάλληλους, όπως παράδειγμα Ρώσους, Αιγύπτιους και ούτω καθεξής.

Οι λονδρέζοι τραπεζίτες χρηματοδοτούσαν εγχειρήματα για την κατασκευή μεταφορικών δικτύων σε πολλές περιοχές του παγκόσμιου συστήματος, όπως για παράδειγμα σιδηροδρομικών δικτύων, οι οποίοι συνέβαλαν στην οικονομική ανάπτυξη μειώνοντας το κόστος των μεταφορών και διαδοχικά το κόστος παραγωγής αγαθών με τελικό αποτέλεσμα την ταυτόχρονη ανάπτυξη και άλλων βιομηχανιών. Οι επενδύσεις αυτές συνέδεσαν τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς του Λονδίνου με τη βιομηχανοποίηση και ιδίως με την ανάπτυξη της βιομηχανίας μέσω της παροχής χρημάτων για την αγορά ή μεταφορά βιομηχανικών αγαθών.

---

²³ <https://historicalwritings.wordpress.com/2013/10/06/the-industrial-revolution-of-the-19th-century/>

Εικόνα 2.6: Η εξάπλωση και η παντοδυναμία της Βρετανικής αυτοκρατορίας κατά τον 19^ο αιώνα (μαρκαρισμένη με ροζ χρώμα στο χάρτη)²⁴

Το Λονδίνο κατά συνέπεια αποτέλεσε πρώτα ένα παγκόσμιο οικονομικό κέντρο και κατόπιν ένα εθνικό οικονομικό κέντρο, γεγονός που επεξηγεί και την πολυπλοκότητα των ροών του τοπικού και του παγκόσμιου κεφαλαίου, που βρίσκεται πίσω από την αστική εξειδίκευση. Από δημιουργία το 1695 της Τράπεζας της Αγγλίας μέχρι και το τέλος της Αγγλικής βιομηχανικής επανάστασης, οι εμπορικές τράπεζες αποτέλεσαν τον πυρήνα των οικονομικών τομών του Λονδίνου.

Η ανάπτυξη της πόλης κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και η μετατροπή της σε παγκόσμιο οικονομικό κέντρο βασίστηκε στην εγκαθίδρυση γραφείων εκεί από μια σειρά πολλών ξένων επιχειρηματιών. Κατά συνέπεια, ενισχύθηκε σημαντικά ο τομέας υποστηρικτών δομών μετατρέποντας το Λονδίνο σε μία μεγάλη μητρόπολη.

²⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/19th_century

Εικόνα 2.7: Η εξάπλωση και η παντοδυναμία της Βρετανικής αυτοκρατορίας κατά τον 19^ο αιώνα στηρίχτηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό στη ίδρυση της τράπεζας της Αγγλίας, που απέκτησε έδρα στο Λονδίνο κατά το 1734 (βλέπε εικόνα αριστερά)²⁵. Στη δεξιά εικόνα φαίνεται η τράπεζα της Αγγλίας, όπως είναι σήμερα²⁶

Το κύριο μέρος του αυξανόμενου πληθυσμού του Λονδίνου (περίπου 5 εκατομμύρια το 1881) ανήκαν στην εργατική τάξη, που απασχολούνταν σε διάφορες σημαντικές για τη λειτουργία του Λονδίνου υπηρεσίες και βιομηχανίες. Τουλάχιστον το 40 % της εργατικής τάξης της πόλης ζούσε στη φτώχεια, με την πλειονότητα να απαρτίζεται από μετανάστες και πιο συγκεκριμένα κυρίως εργάτες από τη Νότια Αγγλία, Ιρλανδούς και Εβραίους.

➤ **Η περίοδος της Αμερικανικής Ηγεμονίας (1945-1967)**²⁷

Η Νέα Υόρκη εξελίχτηκε σε παγκόσμιο οικονομικό κέντρο την περίοδο της Αμερικανικής πολιτικοοικονομικής ηγεμονίας, κατά την οποία παρατηρήθηκε μια εκτεταμένη αμερικάνικη οικονομική επέκταση σε όλο το παγκόσμιο σύστημα. Η ταχύτατη μεταπολεμική ανάπτυξη, το άνοιγμα εμπορικών υποκαταστημάτων σε όλη τη Δυτική Ευρώπη και η επένδυση σε ευκαιρίες στη Λατινική Αμερική, όπου απουσίαζε ο ευρωπαϊκός και Ιαπωνικός επενδυτικός ανταγωνισμός, μετέτρεψαν το αμερικανικό κεφάλαιο σε κυρίαρχο κεφάλαιο στις παγκόσμιες ροές. Στις Ηνωμένες

---

²⁵ <http://www.library.hbs.edu/hc/historicalreturns/fb/slide1.html>

²⁶ <http://news.greetlane.com/details.aspx?nid=10895#sthash.z0eBKdd3.dpbs>

²⁷ Rodriguez και Feagin (1986). Urban Specialization in the World System: An Investigation of Historical Cases. Στην: Neil Brenner και Roger Keil (2006), *The Global Cities Reader*. Εκδόσεις Routledge, σσ.39-40

Πολιτείες, κεντρικό συστατικό ηγεμονία αποτέλεσε η συγκέντρωση του βιομηχανικού κεφαλαίου. Η Νέα Υόρκη και λόγω της ιστορικής σημασίας του λιμανιού της που βοήθησε την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου οδήγησαν τελικά στην τεράστια οικονομική άνθιση της πόλης. Μάλιστα, με την κατασκευή του καναλιού Erie και άλλων συστημάτων καναλιών στο Οχάιο και την Πενσυλβανία, το λιμάνι της Νέας Υόρκης πραγματοποίησε ένα δραματικό άλμα το διεθνές εμπόριο. Η τεράστια εμπορική δυναμική της πόλης οδήγησε στην μετανάστευση προς τη Νέα Υόρκη πολλών φτωχών Ευρωπαίων εργατών και στην εγκατάσταση εκεί ενός μεγάλου αριθμού βιομηχανιών (ενδυμάτων, χημικών, καπνού).

Από την αρχή του 20^{ου} αιώνα, η οικονομική περιοχή της Νέας Υόρκης είχε μετατραπεί σε ένα πολύπλοκο σχηματισμό εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών, ασφαλιστικών εταιριών, χρηματιστηρίων, και κεντρικών γραφείων μεγάλων και μικρών επιχειρήσεων. Από τις 125 ασφαλιστικές εταιρίες που έδρευαν στο Μανχάταν, οι ξένες ιδιοκτησίας εταιρίες με ειδικευση στις πυρκαγιές και στη ναυτική ασφάλεια ήταν πολύ περισσότερες από όλες τις τοπικές εταιρίες. Με την πτώση του ευρωπαϊκού κεφαλαίου από το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι οικονομικοί οργανισμοί της Νέας Υόρκης, αναπτύχθηκαν στα πιο εξειδικευμένα τραπεζικά κέντρα παγκοσμίως.

Η άνοδος της οικονομικής εξειδίκευσης της Νέας Υόρκης στο παγκόσμιο σύστημα κατά τη διάρκεια και μετά την περίοδο της αμερικανικής ηγεμονίας περικλείει την αναδόμηση του εργασιακού συστήματος. Από το 1950, η πόλη έχασε περισσότερες από 400.000 θέσεις εργασίας σε βιομηχανίες όπως αυτές των ρούχων, των εκδόσεων και των ηλεκτρονικών, δίνοντας τη θέση τους σε θέσεις εργασίας στον τομέα των υπηρεσιών, που σχετίζονταν με τις έδρες των οικονομικών οργανισμών. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία μιας πολωμένης κοινωνίας μεταξύ των φτωχών και πλουσίων αμειβόμενων εργαζόμενων. Οι υψηλά αμειβόμενες εργασίες σχετίζονταν με εξειδικευμένες υπηρεσίες, όπως για παράδειγμα οικονομικές ή διοικητικές και με γραφεία διεθνών επιχειρήσεων. Οι χαμηλά αμειβόμενες εργασίες ήταν συνδεδεμένες με τον τομέα εξυπηρέτησης της οικονομικής της πόλης ενώ δεν παρείχαν δυνατότητες ανέλιξης. Το 1,5 εκατομμύριο ισπανόφωνων και Ασιατών μεταναστών-ένδειξη της μετανάστευσης σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία-ήταν ο κύριος πυρήνας ανθρώπινου δυναμικού απασχολούμενου στις χαμηλά αμειβόμενες εργασίες της Νέας Υόρκης.

Οι καπιταλιστές της πόλης διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στην αναμόρφωση της εικόνας της, καθώς μέσα από τη διεκδίκηση κρατικής βοήθειας συνέβαλαν στην δημιουργία μιας σειράς σημαντικών υποδομών, όπως για παράδειγμα οι αυτοκινητόδρομοι, τα κτίρια γραφείων και ούτω καθεξής.

Εικόνα 2.7: Το Lower Manhattan αποτελεί το κέντρο των διεθνών χρηματοοικονομικών και ασφαλιστικών οργανισμών που στεγάζονται στους ουρανοξύστες της περιοχής²⁸

2.2 Ρόλος των παγκόσμιων πόλεων

Οι παγκόσμιες πόλεις συνδέονται με την παγκοσμιοποίηση. Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί την ανάπτυξη ισχυρότερων δεσμών μεταξύ των χωρών και την κατάρριψη των εμποδίων που υπάρχουν ως αποτέλεσμα των τεχνολογικών επικοινωνιών και των διεθνών ρυθμίσεων και απορρυθμίσεων. Όλες οι παγκόσμιες πόλεις έχουν εξαιρετικά συστήματα μεταφοράς που τις συνδέουν με τον υπόλοιπο κόσμο, ενώ συχνά αποτελούν τους κόμβους των συνδέσεων αυτών. Την ίδια στιγμή, όλες οι παγκόσμιες πόλεις έχουν εκτεταμένο δίκτυο πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων ημερήσιων εφημερίδων, τηλεοπτικών σταθμών και άλλων μορφών μέσων μαζικής ενημέρωσης (United Nations Human Settlements Programme, 2011).

---

²⁸ <http://www.nyc-architecture.com/LM/LM.htm>

Ο ρόλος τους έχει αλλάξει πολύ γρήγορα ώστε να μπορέσουν να αποτελέσουν ουσιαστικό συστατικό στην πολλαπλότητα των συνδέσεων και διασυνδέσεων, που στηρίζουν τη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία, τα κοινωνικά και πολιτικά συστήματα. Οι παγκόσμιες πόλεις χαρακτηρίζονται από τη συγκέντρωση των κεντρικών γραφείων των παγκόσμιων εταιρειών, των εμπορευμάτων, του συναλλάγματος και των χρηματιστηρίων αξιών, των οργανώσεων υπηρεσιών, των διεθνών κυβερνητικών οργανισμών και των παγκόσμιων συνεδριακών κέντρων (United Nations Human Settlements Programme, 2011).

Αποτελούν, τέλος, τα διεθνή χρηματοπιστωτικά κέντρα και τις τοποθεσίες-κλειδιά για εξειδικευμένες υπηρεσίες όπως το δίκαιο, η λογιστική, ο σχεδιασμός, η διαφήμιση και η δημιουργική οικονομία (United Nations Human Settlements Programme, 2011).

Κατά συνέπεια, ο ρόλος τους στην εξέλιξη και διαμόρφωση τόσο της παγκόσμιας οικονομίας όσο και στις κοινωνικές μεταβολές στο εσωτερικό τους είναι κρίσιμος (United Nations Human Settlements Programme, 2011). Ο ρόλος αυτός αναλύεται στις επόμενες υποενότητες.

2.2.1 Ο οικονομικός ρόλος των παγκόσμιων πόλεων

Από το 1970 και μετά, οι οικονομικές συνθήκες έγιναν λιγότερο σταθερές και ανάγκασαν πολλές επιχειρήσεις να υιοθετήσουν πιο ευέλικτες τεχνολογίες και οργανωτικά πρότυπα. Η αύξηση του πλούτου και οι πολλαπλασιαζόμενα εξειδικευμένοι τομείς της αγοράς τόνωσαν τη ζήτηση για μια μεγαλύτερη ποικιλία προϊόντων. Τα αυξημένα μερίδια των προϊόντων και η απασχόληση απαίτησαν ευέλικτα δικτυακά συστήματα παραγωγής ή αλυσίδες αξίας. Έτσι, οι διάφορες επιχειρήσεις και φορείς που πλέον συμμετέχουν στα δίκτυα αυτά απολαμβάνουν τεράστια ώθηση στην αποδοτικότητά τους λόγω της μείωσης του κόστους των συναλλαγών, που είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι έγιναν μέρος καλά συνδεδεμένων και χωρικά συγκεντρωμένων συμπλεγμάτων. Κατά συνέπεια, η δημιουργικότητα και η καινοτομία στο σύστημα παραγωγής αυξάνονται πολύ λόγω της μεγάλης ποικιλίας των διαφορετικών δεξιοτήτων, της εμπειρίας του εργατικού δυναμικού. Η συσσώρευση των παραγωγών και παρόχων υπηρεσιών αυξάνει την πιθανότητα αλληλεπιδράσεων, που εμπνέει νέες ιδέες και μια οικονομικά χρήσιμη γνώση (United Nations Human Settlements Programme, 2011).

Η παραγωγικότητα και η απόδοση εγείρονται από την αστική συγκέντρωση και πυκνότητα. Πρώτον, η συγκέντρωση εξασφαλίζει τη συνολική αποτελεσματικότητα του οικονομικού

συστήματος. Δεύτερον, εντείνει τη δημιουργικότητα, τη μάθηση και την καινοτομία μέσα από την αυξημένη ευελιξία των παραγωγών και των φορέων παροχής υπηρεσιών και μέσα από τα τεράστια ρεύματα των ιδεών και της γνώσης, που προκύπτουν από τις συναλλακτικές σχέσεις των τοπικών βιομηχανικών δικτύων. Τα δίκτυα αυτά βρίσκονται συχνά στους οικονομικούς πυρήνες των παγκόσμιων πόλεων και αποτελούν τις κινητήριες δυνάμεις για την αστικής επέκταση. Οι οικονομικοί αυτοί πυρήνες είναι επιπλέον σε αυξανόμενο βαθμό συνδεδεμένοι με τις παγκόσμιες αγορές, τονώνοντας έτσι την περαιτέρω ανάπτυξη, η οποία με τη σειρά της ενθαρρύνει την εμφάνιση περισσότερων εξειδικευμένων παραγωγών σε οποιοδήποτε δίκτυο. Σε μια εποχή μείωσης του κόστους μεταφοράς και επικοινωνίας, ο κόσμος εξακολουθεί να είναι οργανωμένος γύρω από τις παγκόσμιες πόλεις (επειδή αυτές προσφέρουν πολλά πλεονεκτήματα), έτσι ώστε οι οικονομίες τους να έχουν συνδεθεί τόσο στενά τα εύελικτα δίκτυα των επιχειρήσεων και των φορέων, τα οποία ανταγωνίζονται σε μια όλο και πιο εκτεταμένη παγκόσμια αγορά (United Nations Human Settlements Programme, 2011).

Σήμερα, οι παγκόσμιες πόλεις και οι περιοχές που τις αποτελούν είναι οι εμφανείς κινητήριες δυνάμεις για την οικονομική ανάπτυξη σε πολλές χώρες. Για παράδειγμα, η παγκόσμια πόλη του Τόκιο παράγει περισσότερο από το 34% του εθνικού ΑΕΠ, ενώ η οικονομία της Νέας Υόρκης είναι μεγαλύτερη ακόμη και από την εθνική οικονομία ορισμένων χωρών, όπως η Ιταλία, η Ισπανία, η Νότια Κορέα, η Βραζιλία και η Ινδία (United Nations Human Settlements Programme, 2011).

Οι παγκόσμιες πόλεις και οι αστικές περιοχές τους είναι η βασική πηγή της οικονομικής βιωσιμότητας και της καινοτομίας για τα έθνη. Οι καινοτόμες και δημιουργικές δραστηριότητες και η υψηλή απόδοση συνδέονται όλο και περισσότερο με την ικανότητα σύνδεσης των οικονομικών δραστηριοτήτων των κρατών με τις παγκόσμιες πόλεις. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των παγκόσμιων πόλεων τις κάνουν οδηγούς τόσο των εθνικών οικονομιών όσο και της παγκόσμιας οικονομίας. Ως εκ τούτου, όσο καλύτερη είναι μια παγκόσμια πόλη, τόσο καλύτερη είναι η περιφερειακή και εθνική οικονομία (United Nations Human Settlements Programme, 2011).

2.2.2 Ο ρόλος των παγκόσμιων πόλεων στους κοινωνικούς μετασχηματισμούς

Οι παγκόσμιες πόλεις θεωρούνται ως χώροι στους οποίους λαμβάνει χώρα η δυαδικότητα σε διάφορα επίπεδα. Ο συνδυασμός της χωρικής διασποράς και παγκόσμιας ενσωμάτωσης της οικονομικής δραστηριότητας είναι ένα παράδειγμα αυτού της δυαδικότητας, όπως παράδειγμα είναι και η κοινωνική πόλωση και το αυξημένο χάσμα μεταξύ των επιπέδων του κέρδους και του εισοδήματος (Sassen, 1991).

Σε γενικές γραμμές, η πόλωση ορίζεται ως η ανάπτυξη της του άνω και κάτω ορίου του εύρους των κερδών και των εσόδων σε βάρος των μεσαίων τάξεων. Η οικονομική παγκοσμιοποίηση συμβάλει στην πόλωση αυτή, αφού οι αλλαγές στη διεθνή αγορά εργασίας, που είναι υπεύθυνες για τη σχέση μεταξύ της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και της κοινωνικής αλλαγής, ευθύνονται για την οικονομική αναδιάρθρωση, που αύξησε τη ζήτηση για ορισμένους τύπους του εργατικού δυναμικού, οι οποίοι μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες της σύγχρονης αγοράς (Sassen, 1991).

Κατά συνέπεια, από τη μία πλευρά, η άνοδος του τομέα των υπηρεσιών σε βάρος των μεταποιητικών βιομηχανιών είναι ένα σημαντικό κίνητρο πίσω από την αυξημένη ζήτηση για υψηλής ειδίκευσης επαγγελματίες, οι οποίοι θα μπορούν να διαχειριστούν τα νέο βιομηχανικό καθεστώς (που αποτελείται κυρίως από εταιρίες παροχής υπηρεσιών και εταιρίες καινοτόμων τεχνολογιών). Έτσι, στις παγκόσμιες πόλεις φιλοξενείται ένα ποσοστό μεγαλύτερο του μέσου όρου εξειδικευμένων επαγγελματιών, όπως είναι οι χρηματοοικονομικοί σύμβουλοι, οι τραπεζικοί εμπειρογνώμονες και ούτω καθεξής, οι οποίοι είναι πολύ καλά αμειβόμενοι και οι οποίοι αποτελούν το ανώτερο στρώμα κερδών και εισοδήματος (Andersen, 2002; Sassen, 1991).

Από την άλλη πλευρά, η ζήτηση για εργαζόμενους με χαμηλούς μισθούς έχει επίσης αυξηθεί για διάφορους λόγους. Για παράδειγμα, οι συγκεντρωμένες στις παγκόσμιες πόλεις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, απαιτούν μια ολόκληρη σειρά από μικρότερες υπηρεσίες για την υποστήριξη της λειτουργίας, όπως είναι οι μεταφορές και ούτω καθεξής, οι οποίες καλύπτονται από χαμηλόμισθους υπαλλήλους. Ταυτόχρονα, η ανταγωνιστική ατμόσφαιρα μεταξύ των επιχειρήσεων αυτών τις αναγκάζει να μειώσουν το κόστος των υπηρεσιών τους μέσω υπεργολαβιών ή απασχολώντας παράνομους μετανάστες με μισθούς κάτω του μέσου όρου. Παράλληλα, λόγω της ιδιωτικοποίησης, παρατηρείται η υποβάθμιση του τομέα της μεταποίησης και η επιδείνωση των

μισθών. Έτσι, έχουν προκύψει ευέλικτες μορφές απασχόλησης όπως η προσωρινή, η μερική απασχόληση, η εργασία κατ' οίκον και η τηλεργασία, που είναι συνήθως λιγότερο καλά αμειβόμενες από τις θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης (LeGates και Stout, 2011; Kazepov, 2005).

Η μακροχρόνια ανεργία και η ανεργία γενικά, και ειδικά για τους άνδρες, καθώς και ελαστικοποίηση της εργασίας συνέβαλαν, επίσης, στην επέκταση του χαμηλότερου εισοδηματικού στρώματος. Επιπλέον, η ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφοριών στέρησε από ανθρώπους, που στερούνται των απαιτούμενων εκπαιδευτικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων την εύρεση εργασίας σε θέσεις τεχνολογικού τομέα, ενώ ταυτόχρονα επέτρεψε στα υψηλά εξειδικευμένα άτομα να κατακτήσουν τις θέσεις αυτές (Andersen, 2002; Sassen, 1991).

Κατά συνέπεια, αυτά τα υψηλά εξειδικευμένα άτομα έχουν μια θέση εργασίας υψηλού στρες και περιορισμένου χρόνου για λοιπές δραστηριότητες, που τους αποτρέπει από το να αναλάβουν δραστηριότητες καθημερινής ρουτίνας, όπως τα ψώνια, το μαγείρεμα ή φροντίδα των παιδιών τους και ούτω καθεξής. Οι δραστηριότητες αυτές εκπληρώνονται από συνεχώς αυξανόμενους χαμηλής ειδίκευσης, ενίοτε και παράνομους εργαζόμενους, οι οποίοι συχνά υποφέρουν από χαμηλούς μισθούς και ασταθή σύνδεση με την αγορά εργασίας (Andersen, 2002; Sassen, 1991).

Επίσης, τα έργα εξευγενισμού (gentrification projects) και άλλων επιχειρήσεων, όπως είναι τα πολυτελή εστιατόρια και τα εμπορικά κέντρα, απαιτούν εργαζόμενους με περιορισμένο εύρος δεξιοτήτων και σχετικά χαμηλούς μισθούς, συμβάλλοντας έτσι στη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των ανώτερων και κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων (Andersen, 2002; Sassen, 1991).

Συνοψίζοντας, το νέο βιομηχανικό καθεστώς έχει συμβάλει στους μετασχηματισμούς της κοινωνικής δομής των παγκόσμιων πόλεων, οι οποίοι λαμβάνουν τη μορφή της αυξημένης κοινωνικής και οικονομικής πόλωσης. Προφανώς, οι παγκόσμιες πόλεις μετασχηματίζονται ανάλογα με τις ανάγκες της ελίτ σε βάρος των μεσαίων και κατώτερων τάξεων. Έτσι, η ανάδυση μιας νέας κοινωνικής τάξης και η αύξηση της διασποράς στη δομή των εισοδημάτων, λόγω της οικονομικής αναδιάρθρωσης και των αλλαγών στην αγορά εργασίας είναι εμφανής σε παγκόσμιες πόλεις που φιλοξενούν ένα μεγάλο ποσοστό από τις νέες βιομηχανίες ανάπτυξης.

3 ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

3.1 Οι μετασχηματισμοί του αστικού χώρου

Τη δεκαετία του 1960 παρατηρείται η εδραίωση μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και κοινωνίας, με κύριο χαρακτηριστικό την εγκατάσταση δικτύων υπερεθνικής διάχυσης, κεφαλαίου, πληροφορίας αλλά και σχέσεων κυριαρχίας. Τη συγκεκριμένη περίοδο, συγκεκριμένες πόλεις εξελίχθηκαν σε κέντρα της διοίκησης και ελέγχου σε ότι αφορά τη νέα αναδιαρθρωμένη παγκόσμια οικονομία, ενώ ταυτόχρονα κάποιες άλλες έγιναν επίσης αντικείμενα ανάλογων μορφών πολιτικής, οικονομικής και χωρικής αναδιάρθρωσης²⁹.

Σε αυτό το πλαίσιο της παγκόσμιας πόλης η κοινωνία εμφανίζεται εντελώς αστικοποιημένη με πολύπλευρους κοινωνικό-χωρικούς μετασχηματισμούς. Με λίγα λόγια παρατηρείται το φαινόμενο που ο Henri Lefebvre χαρακτήρισε «αστική επανάσταση». Χωρίς να στηριχτεί στις κυρίαρχες έννοιες της «βιομηχανικής» και «μεταβιομηχανικής» κοινωνίας της εποχής του, ήδη από το 1968 ο Lefebvre υποστήριξε ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη περνούσε σταδιακά σε μια νέα φάση, που βασιζόταν στην παγκόσμια (χωρική) επέκταση και την (χρονική) επιτάχυνση των διαδικασιών της αστικοποίησης. Ο όρος «αστική επανάσταση» από μόνος του δεν αναφέρεται σε βίαιες δράσεις, χωρίς όμως ταυτόχρονα να τις αποκλείει. Με άλλα λόγια κάποιες μεταμορφώσεις είναι αιφνίδιες, ενώ κάποιες άλλες λαμβάνουν χώρα με σταδιακό και προγραμματισμένο τρόπο³⁰.

---

²⁹ Sassen, Saskia [2002], *The Global City: New York, London, Tokyo*, 2nd edition, New Jersey (NJ): Princeton University Press, σελ. 32

³⁰ Lefebvre, Henri [2003 (1968)], *The Urban Revolution*, trans. R. Bononno, Minneapolis: University of Minnesota Press, σελ. 23. Το βιβλίο του Lefebvre, *Η Αστική Επανάσταση* (The Urban Revolution [1968]), ολοκληρώθηκε στη μέση της εξέγερσης τον Μάη του 1968 στο Παρίσι, όταν οι μαθητές και οι εργαζόμενοι εξεγέρθηκαν μαζικά κατά του γαλλικού κράτους και της καπιταλιστικής τάξης. Πέρα από την εθνική πολιτική κρίση που πλαισίωναν την εξέγερση, οι αποικιακές και μετα-αποικιακές επαναστάσεις δεν ήταν ποτέ μακριά: γιατί ήταν η εν μέρει ιστορική ήττα της γαλλικής αποικιοκρατίας στην Αλγερία πριν από μερικά χρόνια που είχε θέσει τη βάση για τη μητροπολιτική αυτή εξέγερση.

Για τον προσδιορισμό των επιπτώσεων των παραπάνω μετασχηματισμών στην αστική δομή κρίνεται απαραίτητα η προσέγγιση του χώρου ως παράγωγο της κοινωνικής δραστηριότητας³¹. Αυτός ο συλλογισμός συστηματοποιήθηκε από τον Lefebvre, που θεώρησε τον αστικό χώρο τόσο ως το αποτέλεσμα όσο και ως το μέσο. Επειδή ο αστικός χώρος δημιουργείται από μια κοινωνική πράξη (πρακτική), οδηγεί συνάμα στη δόμηση της κοινωνίας. Μάλιστα, για τον προσδιορισμό της κοινωνικό-χωρικής διαδικασίας ο Lefebvre δημιούργησε ένα πολύπλοκο σχήμα που αποτελείται από τρεις διαστάσεις:

- Η πρώτη διάσταση αφορά τον «αντιληπτικό χώρο» και σχετίζεται με τη συλλογική παραγωγή της αστικής πραγματικότητας. Περιλαμβάνει δηλαδή τους ρυθμούς δουλειάς, την οικιακή ζωή και τις δραστηριότητες αναψυχής, με τις οποίες η κοινωνία αναπαράγει τη χωρικότητά της.
- Η δεύτερη διάσταση αποτελεί το «φαντασιακό χώρο», που περιλαμβάνει τις μορφές γνώσης, τους κώδικες και τα συστήματα ή με άλλα λόγια τις «αναπαραστάσεις του χώρου», δηλαδή τις κατασκευές των πολεοδόμων, αρχιτεκτόνων και άλλων ειδικών που διαχωρίζουν το χώρο σε ανεξάρτητα στοιχεία για να τα ξανασυναμορλογήσουν στη συνέχεια.
- Την τελευταία διάσταση αποτελεί ο «εμπειρικός χώρος», που σχετίζεται με τους «χώρους της αναπαράστασης», δηλαδή με τους χώρους εκείνους που αποδίδονται βάσει της εμπειρίας των χρηστών μέσω των εικόνων και συμβόλων της καθημερινής ζωής. Αυτός ο χώρος περιέχει τη δυνατότητα της αντίστασης³².

Όμως, όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω η παγκόσμια πόλη έχει ήδη αρχίσει να κατακερματίζεται (Ενδόρρηξη-Έκρηξη), δημιουργώντας ακόμα μικρότερα «θραύσματα» χώρων, συχνά μέσα στην ίδια περιοχή, ακόμα και στην ίδια γειτονιά. Επιπλέον, οι αντιφάσεις που

---

³¹ Η άποψη αυτή διατυπώθηκε αρχικά τη δεκαετία του 1950 από τους Καταστασιακούς (Situationists International) στο Παρίσι, οι οποίοι στόχευαν με τις προτάσεις τους να δίνουν τη δυνατότητα στους κατοίκους να συμμετέχουν και να μεταβάλλουν το χώρο.

³² Hayden, F., Temel, R., (επιμ.) [2006], *Temporary Urban Spaces, Concepts for the Use of City Spaces*, Basel: Birkhauser, σελ. 47-9

προκύπτουν πλέον, δεν λαμβάνουν χώρα μεταξύ της πόλης και της χώρας, αλλά μεταξύ της ίδιας της πόλης ή αλλιώς μεταξύ της «κεντρικότητας» της εξουσίας και των άλλων μορφών κεντρικότητας, που διαμορφώνονται μεταξύ των μικρότερων «θραυσμάτων». Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι αντιφάσεις μεταξύ του κέντρου εξουσίας και της περιφέρειας, μεταξύ χώρων ένταξης και διαχωρισμού και ούτω καθεξής.³³

Για τον Lefebvre, η «έκρηξη» της πόλης συνιστούσε και την κρίση της πόλης. Η κρίση-έκρηξη της πόλης οδηγεί στη γέννηση ενός νέου πεδίου δυνατοτήτων. Στο σημείο αυτό, εισάγει την έννοια των χώρων ετεροτοπίας (heterotopies)³⁴. Οι συγκεκριμένοι χώροι χαρακτηρίζονται από τη συνύπαρξη «θραυσμάτων», που συγκεταλέγονται σε διαφορετικές διαστάσεις (ταξινομήσεις) και, καθώς συναρμολογούνται (από μια τάξη) ανάλογα με τις διαφορές τους, παράγουν νέους χώρους ετερότητας. Με τη διαδικασία αυτή λαμβάνουν μορφή και έρχονται στο προσκήνιο. Με αυτή την έννοια, το αστικό φαινόμενο περιέχει μια πράξη (αστική πρακτική) που ενοποιεί και μετατρέπει ως μορφή αυτά που φέρνει μαζί (αντικείμενα, γνώση, ανθρώπους, ανθρώπινη συμπεριφορά)³⁵.

Από αυτή την άποψη, το αστικό δημιουργεί καταστάσεις και δράσεις μετασχηματίζοντας διαρκώς τον κοινωνικό-χωρικό δίκτυο των συγχρόνων πόλεων.

3.1.1 Η Στρατηγική γεωγραφία της πόλης

Το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα σήμερα κινείται μεταξύ των ηλεκτρονικών και ενός δικτύου περίπου 40 πολύ σημαντικών οικονομικών κέντρων σε ολόκληρο τον κόσμο. Η γεωγραφία της παγκόσμιας οικονομίας αναδεικνύει τρία μεγάλα μοτίβα³⁶:

---

³³ Η κεντρικότητα (centrality) είναι μια έννοια που ο Lefebvre χρησιμοποιεί για να περιγράψει το κέντρο της δύναμης. Δεν υπάρχει ένα κέντρο, όπως δεν υπάρχει μια δύναμη.

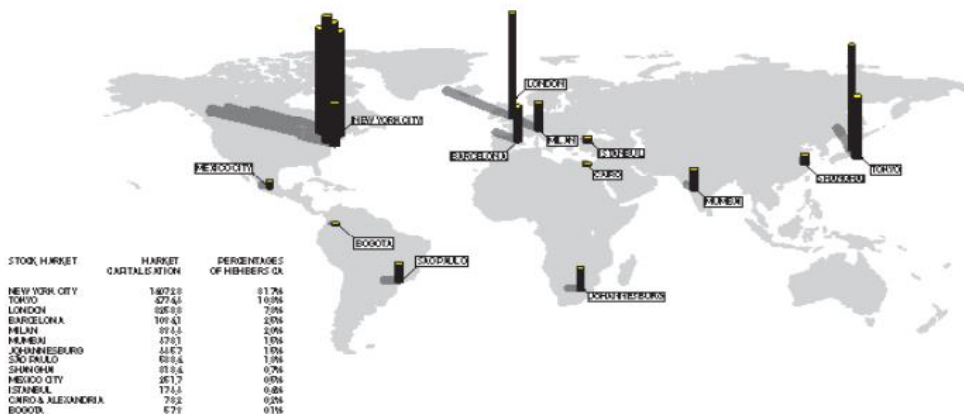
³⁴ Οι χώροι ετεροτοπίας είναι βασικοί για να κατανοήσουμε τον σύγχρονο αστικό χώρο και τις δυνάμεις (πειθαρχίας και απειθαρχίας) που τον παράγουν. Η περιγραφή του τρόπου δημιουργίας της ετεροτοπίας και η εκτενέστερη ανάλυση της έννοιας ξεφεύγει από το στόχο της εργασίας. Εκτός από τον Lefebvre, εκτενή αναφορά στην τάξη (1987), την πειθαρχημένη κοινωνία (1995) και την ετεροτοπία (2008) έχει κάνει ο Foucault.

³⁵ Lefebvre, ό.π., σελ. 130

³⁶ La Biennale di Venezia, 2006, *Cities Architecture and Society*, N. York: Rizzoli. Άρθρο: Sassen, S., «Why Cities Matter», σελ.35

1. Το πρώτο είναι ότι ο αριθμός των διεθνών χρηματοοικονομικών κέντρων άρχισε να αυξάνεται ραγδαία τη δεκαετία του 1990 λόγω της απελευθέρωσης των οικονομιών. Το φαινόμενο αυτό συνεχίζεται μέχρι και σήμερα αν και με λιγότερο γοργό ρυθμό. Η Πόλη του Μεξικό, το Μπουένος Άιρες, η Κωνσταντινούπολη, η Βομβάη, η Σαγκάη και πολλά άλλα χρηματοπιστωτικά κέντρα εντάχθηκαν στο παγκόσμιο δίκτυο στη δεκαετία του 1990. Η ένταξη αυτή δεν μεταφράζεται από το γεγονός ότι όλα τα χρηματοοικονομικά κέντρα ανήκουν στα ίδια οικονομικά κυκλώματα. Το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα αποτελείται από πολυάριθμα εξειδικευμένα κυκλώματα, πέρα από αυτά που αναφέρονται εν συντομία για μελλοντικό εμπόριο αγαθών. Σε κάθε ένα από αυτά τα κυκλώματα περικλείονται συγκεκριμένες ομάδες πόλεων.
2. Το δεύτερο μοτίβο είναι αυτό της παγκόσμιας οικονομίας, όπου παρατηρείται μια έντονη συγκέντρωση στα μεγάλα αστικά κέντρα. Τα χαρακτηριστικά των εμπορευμάτων έχουν καταστήσει το γεγονός αυτό σαφές, αν και παρατηρούνται κάποιες σπάνιες εξαιρέσεις.

Stock market capitalisation

Εικόνα 3.1: Stock market capitalization. London School of Economics Research.

Πηγή: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Why-Cities-Matter.pdf>

3. Στη Γαλλία, το Παρίσι σήμερα επικεντρώνει τα μεγαλύτερα μερίδια των περισσότερων χρηματοπιστωτικών τομέων σε σύγκριση με τα προηγούμενα 10 χρόνια, ενώ τα άλλοτε ισχυρά χρηματιστήρια όπως αυτό της Λυών, έχουν γίνει πλέον «επαρχιακά» παρά το γεγονός ότι η Λυών είναι επίσης ένα κέντρο μιας ακμάζουσας οικονομικής περιοχής.

Το Μιλάνο ιδιωτικοποίησε το χρηματιστήριο του τον Σεπτέμβριο του 1997 και συγχώνευσε ηλεκτρονικά τις 10 περιφερειακές αγορές της Ιταλίας.

Η Φρανκφούρτη επικεντρώνεται πλέον το μεγαλύτερο μερίδιο της γερμανικής χρηματοπιστωτικής αγοράς στη Γερμανία σε αντίθεση με τις αρχές της δεκαετίας του 1980 και το ίδιο κάνει και η Ζυρίχη, που κάποτε είχε τη Βασιλεία και τη Γενεύη ως ανταγωνιστές της.

Γιατί σε μια εποχή τόσο ραγδαίας ανάπτυξης του δικτύου των χρηματοπιστωτικών κέντρων, των συνολικών όγκων και των ηλεκτρονικών συναλλαγών, παρατηρείται μία τέτοια απότομη τάση συγκέντρωσης σε μεγαλουπόλεις τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και στο εσωτερικό της κάθε χώρας; Επιπλέον, γιατί η γεωγραφική κινητικότητα των οικονομικών εμπειρογνομόνων και των εταιρειών παροχής χρηματοοικονομικών υπηρεσιών έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Εν συντομία, το βάρος των μεγάλων κέντρων³⁷.

3.1.2 Η παγκόσμια γεωγραφία και ο αστικός χώρος

Οι αναδυόμενες πόλεις του 21ου αιώνα με τις τεράστιες πληθυσμιακές μάζες αλλά και την αδιάκοπη ανταλλαγή πληθυσμών, εμπορευμάτων και πληροφοριών, δημιουργεί νέες συνθήκες που αξίζει να αναλυθούν. Οι συνθήκες αυτές περιλαμβάνουν την μακροκλίμακα της πόλης. Η μακροκλίμακα αναφέρεται στη σύνδεση μεταξύ των πόλεων και τις υπεραστικές γεωγραφίες που αυτές σχηματίζουν στον παγκόσμιο χάρτη. Η μικροκλίμακα αναφέρεται στις νέες συνθήκες που παρουσιάζονται μέσα στις πόλεις, με αλλαγές που αφορούν την οικονομική, κοινωνική και χωρική διάσταση των πόλεων.

Παίρνοντας σαν βάση τους τη πληθυσμιακή και χωρική γιγάντωση των σημερινών πόλεων οι John Friedmann και Goetz Wolf στο κείμενο τους “World City Formation: An Agenda for Research and Action”³⁸, εξετάζουν την επίδραση που είχε η νέα χωρική διαίρεση της εργασίας πάνω στις

---

³⁷ La Biennale di Venezia, 2006, *Cities Architecture and Society*, N.York: Rizzoli.Άρθρο: Sassen, S., «Why Cities Matter», σελ.37

³⁸ Friedmann και Wolf (1982), “World city formation: an Agenda for research and action” στο Neil Brenner και Roger Keil (2006), *The Global Cities Reader*, εκδόσεις Routledge.

πόλεις. Οι πόλεις που αναλύουν είναι πόλεις που ο πληθυσμός τους κινείται ανάμεσα στα 5 με 15 εκατομμύρια κατοίκους και προσπαθούν να αναδείξουν τις αλλαγές που επιφέρει η εμπλοκή των πόλεων αυτών στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα στις αστικές διαδικασίες της πόλης, οικονομικές, κοινωνικές και χωρικές. Στο κείμενο τους χρησιμοποιούν δυο έννοιες για να περιγράψουν δύο διαφορετικές αλλά βασικές χωρικές καταστάσεις που παράγονται στις πόλεις. Η μία είναι η έννοια του «φρουρίου (citadel)» που απευθύνεται στους συγκεντρωμένους χώρους που κατοικεί και εργάζεται ένα σύνολο ανθρώπων που εξουσιάζουν την ζωή της πόλης, αυτή είναι μία πολυεθνική ελίτ που ελέγχει τα οικονομικά μέσα. Η δεύτερη έννοια είναι αυτή του «γκέτο (ghetto)», που είναι οι χώροι όπου κατοικούν τα μέλη της κατώτερης τάξης της πόλης και είναι υποβαθμισμένοι χώροι όπου το κόστος της είναι χαμηλό³⁹.

Εικόνα 3.2: Στα αριστερά απεικονίζεται μια ελιτίστικη γειτονιά στο Μανχάταν και στα δεξιά το γκέτο στο νότιο Μπρονξ . Και δύο περιοχές ανήκουν στην παγκόσμια πόλη της Νέας Υόρκης.

Σχετικά με τη φυσική (χωρική) αναπροσαρμογή των πόλεων οι ίδιοι αναφέρουν:

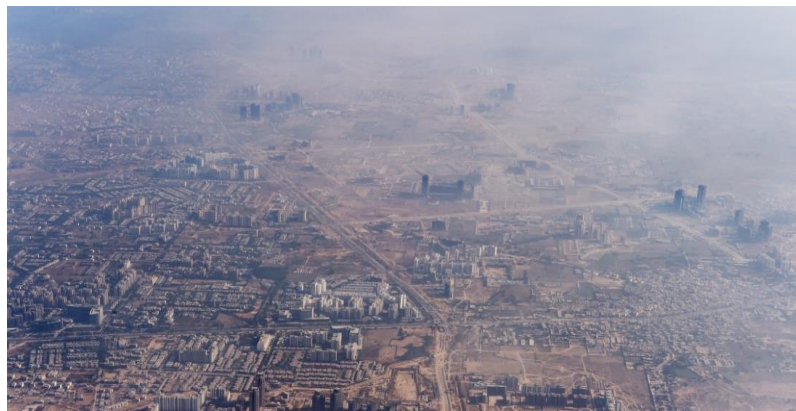
«Στην επόμενη γενιά, οι μεγάλες πόλεις του κόσμου αναμένεται να αναπτυχθούν σε βαθμό που ποτέ δεν υπήρξε παρόμοιος στη ιστορία. Μέχρι το τέλος του αιώνα, μία τυπική

---

³⁹ Ο όρος «ghetto» αρχικά χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το Βενετικό γκέτο, ένα τμήμα της Βενετίας στο οποίο ζούσαν αναγκαστικά Εβραίοι.

παγκόσμια πόλη θα έχει 10 εκατομμύρια κατοίκους ή και περισσότερους. Το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης θα προέρχεται από τη μετανάστευση. Προφανώς, ένας πληθυσμός που ανταγωνίζεται αυτόν μίας μεσαίου μεγέθους χώρας δε μπορεί να θεωρηθεί πλέον πόλη με τη παραδοσιακή έννοια. Είναι μία αστική περιοχή, ή ένας αστικός τομέας. Στην περίπτωση του Los Angeles, (για παράδειγμα, η σχετική οικονομική περιοχή έχει μία ακτίνα 60 μιλίων (για να τη διασχίσει κάποιος απαιτούνται 80 λεπτά) και αποτελεί το ζωτικό χώρο για το 50 % του πληθυσμού της πολιτείας της Καλιφόρνια⁴⁰.

Η συγκέντρωση πλούτου και δραστηριοτήτων σε τεράστιο βαθμό δημιουργεί τρομερές πιέσεις στις φυσικές πηγές, στις οποίες βασίζεται η βιωσιμότητα της πόλης. Για να ικανοποιήσει την ακόρεστη όρεξη της για νερό και ενέργεια (η οποία αυξάνεται σε πολλαπλάσιο ρυθμό σε σχέση με τον πληθυσμό), η πόλη πρέπει να φτάνει όλο και πιο μακριά, μερικές φορές εκατοντάδες μίλια, πάνω από βουνά και ερήμους και μερικές φορές από εθνικά σύνορα. Καθώς γίνεται αυτό, πολλές φορές δημιουργούνται διαμάχες μεταξύ των ανταγωνιζόμενων συμφερόντων και δικαιοδοσιών, (Εικόνα 3.3).

Εικόνα 3.3: Το Νέο Δελχί αποτελεί μια από τις πιο μολυσμένες πόλεις στον κόσμο. Τα κακά επίπεδα της ατμοσφαιρικής ποιότητας επηρεάζουν δυσμενώς τις συνθήκες ζωής των πολιτών της⁴¹

---

⁴⁰ Friedmann και Wolf, (1982), "World city formation: an Agenda for research and action" στο Neil Brenner και Roger Keil (2006), *The Global Cities Reader*, εκδόσεις Routledge., σσ. 44

⁴¹ <http://time.com/3608534/india-new-delhi-worlds-most-polluted-city/>

Την ίδια στιγμή, οι πόλεις αντιμετωπίζουν τεράστιο πρόβλημα με τον όγκο των απορριμμάτων που παράγουν. Η μόλυνση, σε επίπεδο επικινδυνότητας για τη δημόσια υγεία, είναι ένα διαρκές και διογκούμενο πρόβλημα. Μεγάλες περιοχές πρέπει να εκκενώνονται για χρήσεις χαμηλής πυκνότητας όπως αεροδρόμια, επεξεργασίας νερού και ταφής απορριμμάτων⁴².

Αυτή η τεράστια ποικιλία δραστηριοτήτων πρέπει να διασυνδεθεί μέσω υψηλής ταχύτητας μεταφορικών μέσων και να συνδεθεί με τον εξωτερικό κόσμο μέσω ενός συστήματος διεθνών μεταφορικών και τηλεπικοινωνιακών κόμβων που να εξυπηρετούν ολόκληρη τη περιοχή, μπορεί να χωριστεί σε «φρούριο» και «γκέτο». Η γεωγραφία της είναι, τυπικά, αυτή της ανισότητας και της ταξικής κυριαρχίας. Το φρούριο εξυπηρετεί τις συγκεκριμένες ανάγκες της πολυεθνικής ελίτ και αυτούς σε άμεση σχέση με την ελίτ, οι οποίοι εξουσιάζουν την οικονομική ζωή της πόλης. Το γκέτο είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες της κατώτερης τάξης.

Με τους πύργους του από μέταλλο και γυαλί και τα εντυπωσιακά εμπορικά κέντρα, το φρούριο είναι το πιο ευάλωτο σύμβολο της πόλης. Οι ομαλές επιφάνειες των κτιρίων αντιπροσωπεύουν την απρόσωπη δύναμη του χρήματος. Οι εσωτερικοί τους χώροι είναι πλούσιοι και εντυπωσιακοί. Σε κατάλληλα προστατευμένες περιοχές, η πολυεθνική ελίτ έχει χτίσει της κατοικίες και τα πάρκα τους, τα πάρκα αναψυχής και τις ιδιωτικές τους παραλίες⁴³.

Τα πολυπληθή γκέτο βρίσκονται στη μακρινή σκιά του φρουρίου, όπου και χωρίζεται επιπλέον σε φυλετικούς και εθνικούς θύλακες, μερικές περιοχές είναι ακόμα και παραγκουπόλεις. Οι δημόσιες υπηρεσίες δεν υπάρχουν σε αυτές τις περιοχές, τα σκουπίδια δεν περισυλλέγονται και μόνο τα περιπολικά της αστυνομίας είναι. Τα πολυπληθή γκέτο βρίσκονται στη μακρινή σκιά του φρουρίου, όπου και χωρίζεται επιπλέον σε φυλετικούς και εθνικούς θύλακες, μερικές περιοχές είναι ακόμα και παραγκουπόλεις. Οι δημόσιες υπηρεσίες δεν υπάρχουν σε αυτές τις περιοχές, τα σκουπίδια δεν περισυλλέγονται και μόνο τα περιπολικά της αστυνομίας είναι (Εικόνα 3.4).

---

⁴² Friedmann και Wolf, (1982) "World city formation: an Agenda for research and action" στο Neil Brenner και Roger Keil (2006), *The Global Cities Reader*, εκδόσεις Routledge σσ.44

⁴³ Friedmann και Wolf, ό.π., σσ.44

Εικόνα 3.4: Στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας τα όρια του φρουρίου και των γκέτο μοιάζουν να διαχωρίζονται κυριολεκτικά από διακριτά όρια-σύνορα⁴⁴

Ο John Friedmann βασιζόμενος σε εργασίες των Manouel Castells⁴⁵ και David Harvey (1973)⁴⁶, ο John Friedmann διατυπώνει την “World Cities Hypothesis”⁴⁷. Ο ίδιος συγκεντρώνει κάποιες βασικές αρχές των σημερινών πόλεων όχι ως θεωρία, ούτε ως μια γενίκευση πάνω στις πόλεις αλλά σαν μεθοδολογικό εργαλείο για την ανάλυση των πόλεων στο παγκοσμιοποιημένο σύστημα. Ο ίδιος θεωρεί ότι μπορεί να υπάρχουν πολλές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις πόλεις που συγκεντρώσαν μεγάλες ποσότητες του παγκοσμιοποιημένου κεφαλαίου. Αυτές οφείλονται, κατά τον ίδιο, κυρίως στο γεγονός ότι ο βαθμός εμπλοκής των πόλεων αυτών στο παγκόσμιο σύστημα διαφέρει, καθώς στην ιστορία, στις εθνικές στρατηγικές και στις πολιτιστικές επιρροές. Η

---

⁴⁴ <http://www.city-data.com/forum/economics/1159545-60-minutes-brazils-economic-boom.html>

⁴⁵ Castells (1972), “La Question urbaine”, Παρίσι, εκδόσεις Maspéro

⁴⁶ David Harvey (1973), “Social Justice and the City”, Λονδίνο, εκδόσεις Edward Arnold

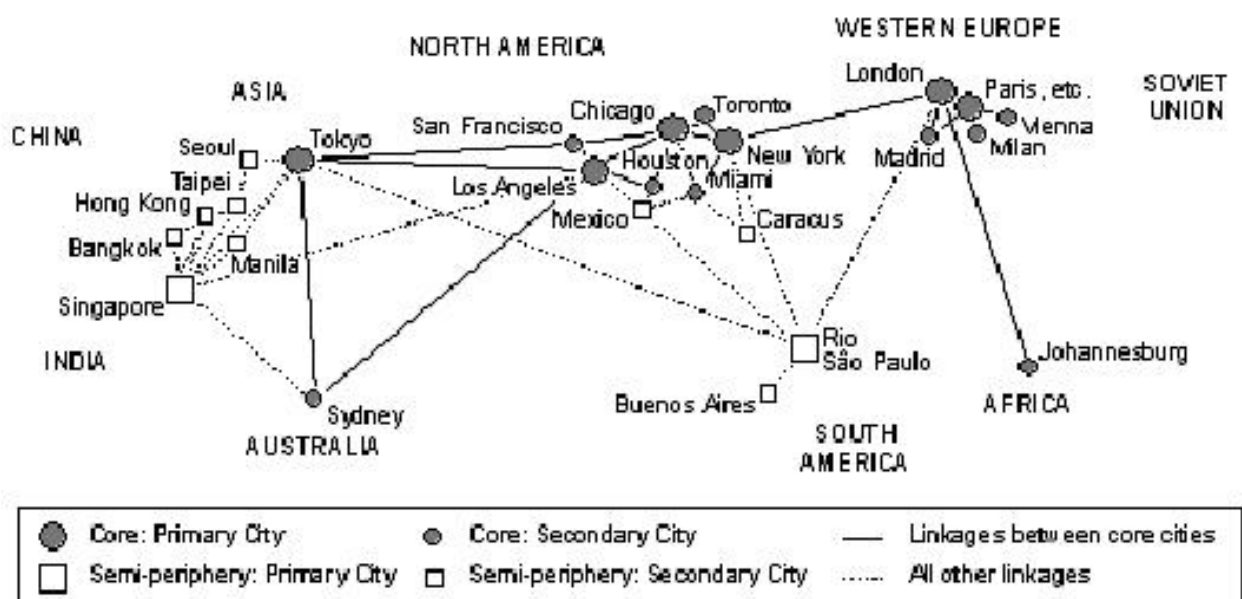
⁴⁷ Friedmann, «The World Cities Hypothesis», στο Neil Brenner και Roger Keil (2006). *The Global Cities Reader*, εκδόσεις Routledge, σσ.67-70

οικονομική μεταβλητή παρ'όλα αυτά παίζει αποφασιστικό ρόλο στην ομογενοποίηση του αστικού τους περιβάλλοντος. Ο Friedmann θέτει 8 αρχές: Ο Friedmann θέτει τις παρακάτω οκτώ αρχές:

1. Η μορφή και η έκταση της εμπλοκής μιας πόλης στη παγκόσμια οικονομία καθώς και οι λειτουργίες που ανατίθενται στη πόλη με τη νέα χωρική διαίρεση της εργασίας, είναι καθοριστικές για οποιαδήποτε δομική αλλαγή συμβαίνει μέσα τους. Ο ίδιος εξηγεί ότι η πόλη αναφέρεται σε έναν οικονομικό ορισμό. Η πόλη με αυτές τις συνθήκες είναι ένα χωρικό οικονομικό και κοινωνικό σύστημα.
2. Μια ορισμένη τοποθεσία ή μητροπολιτική περιοχή: Λόγω διοικητικών ή πολιτικών σκοπών, οι περιοχές αυτές υποδιαιρούνται σε μικρότερες ενότητες, που αποτελούν τον οικονομικό χώρο της πόλης. Η εμπλοκή της πόλης στο παγκόσμιο σύστημα αναφέρεται στη μορφή, διάρκεια και ένταση των σχέσεων που συνδέουν τη πόλη με το παγκόσμιο σύστημα των αγορών της εργασίας, του κεφαλαίου και των προϊόντων. Οι λειτουργίες που ανατίθενται στη πόλη αναφέρεται στον ορισμό του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος ανταποκρίνεται σε μια (χωρική) διαίρεση της εργασίας⁴⁸. Με αυτή τη διαίρεση, διαφορετικοί τόποι, εθνικοί, τοπικοί και αστικά υποσυστήματα, διαθέτουν εξειδικευμένους ρόλους. Εστιάζοντας μόνο στις μητροπολιτικές περιοχές, μερικές φιλοξενούν κεντρικά γραφεία εταιριών, αλλά λειτουργούν κυρίως ως χρηματοοικονομικά κέντρα και άλλα διαθέτουν ως κυρία λειτουργία την διασύνδεση των τοπικών ή εθνικών οικονομιών το παγκόσμιο σύστημα.
3. Οι πόλεις - κλειδιά σε όλο τον κόσμο χρησιμοποιούνται ως έδρες από το παγκόσμιο κεφάλαιο στην χωρική οργάνωση και διαρρύθμιση της παραγωγής και των αγορών. Ως αποτέλεσμα δημιουργούνται σύνδεσμοι που κάνουν δυνατή την τοποθέτηση των παγκόσμιων πόλεων σε μία περιπλοκή χωρική ιεραρχία (Εικόνα 3.5).

---

⁴⁸ Wollenstein (1984), "The Politics of the World Economy". Cambridge, εκδόσεις Com University Press

Εικόνα 3.5: Το ιεραρχημένο δίκτυο των παγκόσμιων πόλεων.

Πηγή: Brenner Neil και Roger Keil (2006), “The Global Cities Reader”, εκδόσεις Routledge, σσ.69

4. Οι παγκόσμιες λειτουργίες των πόλεων αντανακλώνται άμεσα στην δομή και στις δυναμικές του παραγωγικού και εργατικού τομέα τους.
5. Οι παγκόσμιες πόλεις είναι κεντρικοί τόποι συγκέντρωσης και συσσώρευσης του διεθνούς κεφαλαίου.
6. Οι παγκόσμιες πόλεις είναι σημεία προορισμού για ένα μεγάλο αριθμό τόσο τοπικών όσο και διεθνών μεταναστών.
7. Ο σχηματισμός των παγκόσμιων πόλεων φέρνει στην επιφάνεια τις βασικές αντιφάσεις του βιομηχανικού καπιταλισμού, ανάμεσα τους η χωρική και ταξική πόλωση.
8. Η ανάπτυξη των παγκόσμιων πόλεων δημιουργεί κοινωνικό κόστος σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι μπορεί το κράτος να διαχειριστεί⁴⁹.

⁴⁹ Friedmann, J. The World Cities Hypothesis, στο Neil Brenner και Roger Keil (2006). *The Global Cities Reader*, εκδόσεις Routledge, σσ.67-70

Η αντιμετώπιση του Friedmann δείχνει το πως διαμορφώθηκε η κατάσταση στις πόλεις τα πρώιμα χρόνια της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Στη συνέχεια με το φαινόμενο αυτό να πολλαπλασιάζει τις επιπτώσεις του στις πόλεις δημιουργήθηκε μία όξυνση στις χωρικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό των πόλεων. Αυτό μας φέρνει σε αναλύσεις νεότερων ερευνητών του φαινομένου των παγκόσμιων πόλεων όπως η Saskia Sassen που όρισε με ακρίβεια τις παγκόσμιες πόλεις εστιάζοντας σε μια σειρά ερευνών που πραγματοποιήθηκαν σε πολλά πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο. Τα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία που έδωσαν αυτές οι έρευνες, με σημαντικότερη αυτή του London School of Economics⁵⁰, επέτρεψαν τη διαμόρφωση μιας πιο εμπειριστατωμένης έρευνας πάνω στις σημερινές παγκόσμιες πόλεις.

Η Saskia Sassen στο κείμενο της «Why cities matter», που αποτελεί μέρος της εισαγωγής για το βιβλίο που εκδόθηκε για την Biennale Αρχιτεκτονικής της Βενετίας το 2006 με θέμα «Πόλεις, Αρχιτεκτονική και Κοινωνία»⁵¹, εξετάζει τις σημερινές μεγαλουπόλεις υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, την επίπτωση της στην κοινωνία και την εικόνα των πόλεων. Η Sassen εξηγεί ότι τα δίκτυα που σχηματίζονται μεταξύ των πόλεων σχηματίζουν ένα νέο τύπο διαπολιτειακών γεωγραφιών (inter-city geographies) που οι επιπτώσεις τους περνούν στο εσωτερικό των πόλεων. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Ο σχηματισμός των γεωγραφιών μεταξύ των πόλεων συμβάλλει ως μια κρίσιμη υποδομή για μια νέα παγκόσμια πολιτική οικονομία, νέους πολιτιστικούς τόπους και νέους τύπους πολιτικής. Μερικές από αυτές τις γεωγραφίες μεταξύ των πόλεων είναι πυκνές και ιδιαίτερα ορατές, για παράδειγμα πρόκειται για τη ροή των επαγγελματιών, των τουριστών, των καλλιτεχνών και των μεταναστών μεταξύ των συγκεκριμένων ομάδων πόλεων. Άλλες είναι λεπτές και δύσκολα διακριτές όπως τα ιδιαίτερος ειδικευμένα οικονομικά δίκτυα εμπορικών συναλλαγών που συνδέουν τις συγκεκριμένες πόλεις ανάλογα με τον

---

⁵⁰ Μία σύνοψη αυτής της έρευνας δίνεται στο βιβλίο “The Endless City” των Ricky Burdett και Deyan Sudjic.

⁵¹ Burdett, R. και Del Puglia, F. (2006), “*Cities Architecture and Society: 10. Mostra Internazionale Di Architettura, La Niennale Di Venezia, Volume 1*”, Βενετία, εκδόσεις Rizzoli.

τύπο του σχετικού οικονομικού οργάνου, ή τις παγκόσμιες αλυσίδες αγαθών για τα διαφορετικά προϊόντα που διακινούνται ανάμεσα σε σταθμούς εισαγωγής και εξαγωγής⁵².

Στη συνέχεια η Saskia Sassen δίνει μια εικόνα των σχέσεων που δημιουργούνται μεταξύ των πόλεων: «Αυτά τα κυκλώματα έχουν πολλαπλές κατεύθυνσεις και καλύπτουν τον κόσμο. Αυτές οι διαπολιτειακές γεωγραφίες συμπληρώνονται με αναμενόμενους και απροσδόκητους στρατηγικούς κόμβους. Παραδείγματος χάριν, η Νέα Υόρκη είναι η κυρίαρχη παγκόσμια αγορά για να ανταλλάξει κάποιος ποσότητες καφέ ακόμα κι αν εκεί δεν φυτρώνει ούτε σπόρος. Αλλά κάποιο μακρινό λιγότερο ισχυρό οικονομικό κέντρο, το Μπουένος Άιρες, είναι η κύρια παγκόσμια αγορά για την ανταλλαγή σπόρων ηλίανθων. Οι πόλεις που βρίσκονται στο παγκόσμιο κύκλωμα, είτε λίγες είτε πολλές, γίνονται μέρος των ευδιάκριτων, συχνά ιδιαίτερα ειδικευμένων διαπολιτειακών γεωγραφιών. Κατά συνέπεια εάν επρόκειτο να ακολουθήσουμε τα παγκόσμια κυκλώματα του χρυσού, για παράδειγμα, ως οικονομικό όργανο, τότε οι σημαντικότεροι κόμβοι σε αυτά είναι το Λονδίνο, η Νέα Υόρκη, το Σικάγο και η Ζυρίχη που εξουσιάζουν στο κύκλωμα διακίνησης του χρυσού. Αλλά εάν ακολουθήσουμε τις άμεσες εμπορικές συναλλαγές στη βιομηχανία μετάλλου, το Γιохάνεσμπουργκ, το Μουμπάι, το Ντουμπάι και το Σύδνεϋ, όλες εμφανίζονται στο χάρτη (Εικόνα 3.6)⁵³.

Η Sassen, προσπαθώντας να προσδιορίσει την τάση συγκέντρωσης των πολυεθνικών επιχειρήσεων στα μεγάλα αστικά κέντρα, παρά τις δυνατότητες αποκέντρωσης των λειτουργιών που δίνει η νέα ηλεκτρονική εποχή, καταλήγει στο εξής συμπέρασμα: « Όσο περισσότερο διεθνοποιημένες είναι οι διαδικασίες μίας εταιρίας και όσο πιο ψηφιοποιημένο το προϊόν της τόσο αυξάνεται η ανάγκη για την ύπαρξη ενός ισχυρού πολύπλοκου διοικητικού κέντρου. Γι' αυτό και τα κεντρικά γραφεία αυτών των επιχειρήσεων επωφελούνται από τα πυκνά πλούσια σε πηγές αστικά περιβάλλοντα. Έτσι στις παγκόσμιες πόλεις η αλληλεπίδραση της κεντρικότητας και της πυκνότητας, σχηματίζει ένα συμπαγές αστικό κέντρο που στεγάζει ένα

---

⁵² Burdett, R. και Del Puglia, F. (2006), "Cities Architecture and Society: 10. *Mostra Internazionale Di Architettura, La Biennale Di Venezia Volume I*", Βενετία, εκδόσεις Rizzoli, σσ.27

⁵³ Burdett, R. και Del Puglia, F. (2006), ό.π., σσ.27

Commodity Gold

Εικόνα 3.6: Παγκόσμιος χάρτης με την παραγωγή και διακίνηση ράβδων χρυσού.

Πηγή: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Why-Cities-Matter.pdf>

σχηματίζει ένα συμπαγές αστικό κέντρο που στεγάζει ένα όλο και περισσότερο σύνθετο σύνολο δραστηριοτήτων για τη διαχείριση, την υπηρεσία, τη σχεδίαση, την εκτέλεση και τον συντονισμό των διεθνών επιχειρήσεων, των εταιριών και των οργανισμών»⁵⁴.

Αυτή η νέα αστική πραγματικότητα είναι που αλλάζει την εικόνα της πόλης.

Για να εκφραστεί η νέα αυτή οικονομική κατάσταση στο εσωτερικό των πόλεων και να πάρει μία χωρική διάσταση, χρησιμοποιείται η αρχιτεκτονική. Η Sassen εξηγεί: «Η αρχιτεκτονική και η μηχανική έχουν διαδραματίσει έναν κρίσιμο ρόλο στην οικοδόμηση των νέων και επεκταμένων αστικών κέντρων για την οργανική πλευρά της παγκόσμιας οικονομίας.

Αυτό είναι η αρχιτεκτονική ως κατοικημένη υποδομή. Η πολυαναφερόμενη ομογενοποίηση του αστικού τοπίου σε αυτές τις πόλεις αποκρίνεται σε δυο διαφορετικούς όρους. Ο ένας είναι ο καταναλωτικός κόσμος, με τα ομογενοποιημένα αρχέτυπα που βοηθούν στην επέκταση και την τυποποίηση των αγορών στο σημείο να μπορέσουν να γίνουν παγκόσμιες. Αλλά διακρίνεται από

---

⁵⁴ Burdett, R. και Del Puglia, F. (2006), "Cities Architecture and Society: 10. Mostra Internazionale Di Architettura, La Biennale Di Venezia, Volume 1", Βενετία: Εκδόσεις Rizzoli, σσ.27

την ομογενοποίηση που περιλαμβάνεται στην οργανωτική πλευρά της παγκόσμιας οικονομίας, που περιλαμβάνει εξελιγμένες περιοχές γραφείων (Central Business District), αερολιμένες, ξενοδοχεία, υπηρεσίες και κατοικημένα συγκροτήματα για τις στρατηγικές δυνάμεις εργασίας. Η αρχιτεκτονική και η εφαρμοσμένη μηχανική έχουν εφεύρει και έχουν παραγάγει αυτά τα εξελιγμένα περιβάλλοντα και έχουν παράσχει το βασικό οπτικό λεξιλόγιο για την αναδιαμόρφωση σημαντικών τμημάτων αυτών των πόλεων. Αυτή η αναδιαμόρφωση ανταποκρίνεται σε ανάγκες που συνδέονται με την στέγαση αυτών των νέων οικονομιών, πολιτισμών και πολιτικών που συνεπάγονται»⁵⁵.

Η Sassen παρατηρεί ότι οι συνθήκες αυτές που εμφανίζονται στις πόλεις έχουν προκαλέσει συγκεκριμένες αντιδράσεις μέσα στον αστικό χώρο. Από το ανανεωμένο πάθος για την αισθητική της πόλης, τη συντήρηση της πόλης και την εξασφάλιση των δημόσιων χώρων της. Η ογκώδης κλίμακα των σημερινών αστικών συστημάτων έχει φέρει μια επανεκτίμηση «κενών τοπίων» και των ήπιων χώρων, όπου οι πρακτικές των ανθρώπων μπορούν να συμβάλλουν στην παραγωγή του δημόσιου χώρου, πέρα από τους δημόσιους χώρους του κράτους και της βασιλείας. Οι μικρές αρχιτεκτονικές επεμβάσεις μπορούν να χτίσουν την πολυπλοκότητα στους τυποποιημένους χώρους. Αυτός ο τύπος χτισμένης πολυπλοκότητας στους τυποποιημένους χώρους. Αυτός ο τύπος χτισμένης πολυπλοκότητας μπορεί στη συνέχεια να δεσμεύσει το προσωρινό πλήθος που σχηματίζεται στις πόλεις σε ιδιαίτερους χώρους σε συγκεκριμένους χρόνους της ημέρας ή της νύχτας⁵⁶.

Η Saskia Sassen στο κείμενο της για το «The Global Cities Reader»⁵⁷ υποστηρίζει ότι η αρχική σύγκρουση που δημιουργείται στις παγκόσμιες πόλεις είναι μεταξύ των τοπικών δυνάμεων (localities) και του ισχυρού διευθνοποιημένου κεφαλαίου. Η ανάλυση, χρησιμοποιώντας την μέθοδο της εξέτασης της Παγκόσμιας Πόλης, διαιρεί τις εθνικές οικονομίες σε μικρότερα τμήματα που άλλα έχουν σχέση με το παγκοσμιοποιημένο σύστημα οικονομίας και άλλα όχι. Επίσης το

---

⁵⁵ Burdett, R. και Del Puglia, F. (2006) “*Cities Architecture and Society: 10. Mostra Internazionale Di Architettura, La Biennale Di Venezia, Volume 1*”, Βενετία: Εκδόσεις Rizzoli, σσ.27-28

⁵⁶ Burdett, R. και Del Puglia, F. (2006), ό.π., σσ.27

⁵⁷Sassen, S. (1996), “*Cities and Communities in the Global Economy*”, Στην: Neil Brenner και Roger Keil (2006), “*The Global Cities Reader*”. Εκδόσεις Routledge, σσ.82-88

πολυπολιτισμικά στοιχεία που παρατηρούμε στις πόλεις έχει να κάνει τόσο με πολιτιστικές ανταλλαγές όσο και με οικονομικές. Η παγκόσμια έκταση που έχουν πάρει αυτές οι αλλαγές καθώς και τα διεθνή κινήματα που έχουν επιφέρει μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται απλά για μία διαμάχη τοπικών και διεθνών συμφερόντων αλλά για μία αντίδραση στην διαφαινόμενη ομογενοποίηση του αστικού περιβάλλοντος. Παράλληλα οι αποκλεισμοί που επιβάλλονται πάνω σε μερίδα των ανθρώπων που κατοικούν στις πόλεις αλλά και η όξυνση των αντιθέσεων ανάμεσα στην διεθνή ελίτ επαγγελματιών που κατοικεί στο νέα εξελιγμένα αστικά περιβάλλοντα και το ανειδίκευτο πληθυσμό που συγκεντρώνεται σε χαμηλής ποιότητας περιοχές (ghetto) μετατρέπει την πόλη σε ένα πεδίο αντιπαραθέσεων. Η συμβολική διάσταση της αρχιτεκτονικής καθώς και το νέο οπτικό λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται στις παγκόσμιες πόλεις, φέρνει την αρχιτεκτονική άμεσα μέσα στις διαδικασίες αυτής της διαμάχης. Πλέον όχι μεμονωμένα κτίρια αλλά ολόκληρες περιοχές αποτελούν σύμβολα είτε της ανάπτυξης (Central Business District) είτε της ανέχειας (ghetto), στοιχεία εύκολα αναγνωρίσιμα στις σημερινές πόλεις.

Η νέα κατάσταση στο εσωτερικό των πόλεων, επιφέρει αλλαγές και την πολιτική σκέψη και πρακτική. Η παγκοσμιοποίηση γέννησε νέα μαζικά κινήματα που τοποθετούνται κυρίως στον αστικό χώρο. Η Sassen συνεχίζει λέγοντας: «Σε διάφορα σημεία στην ιστορία οι πόλεις έχουν λειτουργήσει ως τόποι που πολιτικοποίησαν την κοινωνία. Αυτή είναι, πάλι, μια από αυτές τις περιόδους. Οι σημερινές πόλεις αποτελούν την έκταση όπου οι άνθρωποι από όλο τον κόσμο τέμνονται με τρόπους που δεν υπάρχουν οπουδήποτε αλλού στην ιστορία. Σε αυτές τις σύνθετες πόλεις, η ποικιλομορφία μπορεί να βιωθεί μέσω των ρουτινών της καθημερινής ζωής, των εργασιακών χώρων, των δημόσιων συγκοινωνιών και των αστικών γεγονότων όπως οι επιδείξεις ή τα φεστιβάλ. Επιπλέον, στο μέτρο που οι ισχυροί παγκόσμιοι δράστες αυξάνουν τη ζήτηση τους για αστικό χώρο και με αυτόν τον τρόπο μετατοπίζουν τους λιγότερο ισχυρούς χρήστες, ο αστικός χώρος γίνεται πολιτικοποιημένος στη διαδικασία του επαναπροσδιορισμού και-κατά συνέπεια-ανοικοδόμησης του.

Με αυτό τον τρόπο η πολιτική ενσωματώνεται στη φυσική διάσταση στην πόλη⁵⁸ είναι μια εμβληματική περίπτωση αυτής της προσπάθειας⁵⁹. Τα δικαιώματα της αστικοποίησης συγκεκριμενοποιούνται: το δικαίωμα στο δημόσιο χώρο, στις δημόσιες συγκοινωνίες, στις καλές γειτονιές. Μια ερώτηση είναι εάν ένας νέος τύπος πολιτικής διαμορφώνεται μέσω αυτών των συγκρούσεων, μια πολιτική που επίσης μετατρέπει την ποικιλία των διαπολιτειακών δικτύων σε πλατφόρμες παγκόσμιας διακυβέρνησης. Οι περισσότερες από τις σημερινές σημαντικές κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις είναι παρούσες στις πόλεις, συχνά και με τις οξύτερες και πιο ελπιδοφόρες μορφές τους, οι αιχμηρότερες αντιπαραθέσεις των πλουσίων και των φτωχών, αλλά και πολλαπλές μορφές ολοκλήρωσης και μίξης, οι ισχυρότερες και πιο διεθνοποιημένες οικονομίες, αλλά και μια συγκέντρωση άτυπων οικονομιών, οι ισχυρότεροι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη ακίνητων περιουσιών, αλλά και η μεγαλύτερη ομάδα οικοδόμων στον κόσμο, οι άνθρωποι που πραγματοποιούν τις κατοικίες. Πώς μπορούμε να μην ρωτήσουμε εάν τα δίκτυα των πόλεων μπορούν να γίνουν πλατφόρμες για τους νέους τύπους παγκόσμιας διακυβέρνησης;»⁶⁰.

3.2 Παρεμβάσεις στην πόλη και εξευγενισμός

Ο μετασχηματισμός του αστικού χώρου των σύγχρονων παγκόσμιων πόλεων βασίζεται στην ανάπλαση και αποκατάσταση (εξευγενισμός) των εγκαταλελειμμένων περιοχών, που αποτελούν συνήθως μη ενεργούς χώρους πρώην βιομηχανικών εγκαταστάσεων, λιμανιών, σταθμών τραίνων και ούτω καθεξής, σε χώρους κυρίως πολιτισμικού ενδιαφέροντος και σε περιοχές του τριτογενούς τομέα. Ταυτόχρονα, σηματοδοτείται από τα μεγαλεπήβολα συγκοινωνιακά έργα και τα σύγχρονα δίκτυα που ως στόχο θέτουν τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης του πολίτη με το χρόνο που ξοδεύει μέσα στις πόλεις (μείωση του χρόνου που απαιτείται για την μετακίνηση εντός των πόλεων). Τόσο τα συγκοινωνιακά έργα όσο και τα έργα ανάπλασης συνοδεύονται από μεγάλης

---

⁵⁸ Όπως αυτό αποτυπώθηκε στα έργα του Νεομαρξιστή κοινωνιολόγου Henri Lefebvre (1901-1991) και στα έργα των David Harvey και Edward Soja.

⁵⁹ La Biennale di Venezia, 2006, Cities Architecture and Society, N. York: Rizzoli. Άρθρο: Sassen, S., «Why Cities Matter», σσ.29 Sassen, S. «Why Cities Matter»,., σελ.29.

⁶⁰ La Biennale di Venezia, 2006, ό.π., σελ.29.

κλίμακας κατασκευές, στις οποίες η αρχιτεκτονική χρησιμοποιείται ως μια έκφραση της σύγχρονης ψηφιακής εποχής. Τα κτίρια πλέον σχεδιάζονται ως σύνθετοι οργανισμοί για την εκπλήρωση μικτών χρήσεων, διακρίνονται για τη μορφολογική ελευθερία τους και τα φουτουριστικά χαρακτηριστικά τους. Το φυσικό περιβάλλον που περικλείει αυτές τις κατασκευές και τα κτίρια είναι ένας κατασκευασμένος φυσικός χώρος, ενώ τέλος η τάση της νέας πολεοδομίας (αναλύεται ακολούθως) στοχεύει στη δημιουργία ολοκληρωμένων πόλεων από ποικιλόμορφες, μικτής χρήσης, κοινωνικά ισότιμες γειτονίες (Αλεξάνδρου, 2009).

Αρχικά, ο εξευγενισμός (gentrification) οριζόταν ως μια περίπλοκη διαδικασία ή σειρά διαδικασιών, που περιλάμβανε τη φυσική αναβάθμιση του αποθέματος των κατοικιών, την αλλαγή της στέγασης από το στάδιο της ενοικίασης σε αυτό της ιδιοκτησίας, την άνοδο των τιμών των κατοικιών και τη μετατόπιση ή την αντικατάσταση της υπάρχουσας εργατικής τάξης στην περιοχή εξευγενισμού με πληθυσμούς μεσαίας τάξης (Hamnett, 2013).

Έτσι, στην αρχή, ο εξευγενισμός, ήταν κυρίως εστιασμένος στην αγορά οικιστικών ακινήτων και την αποκατάσταση των υπαρχουσών κατοικιών. Ωστόσο, ο ορισμός αυτός έχει εξελιχθεί και πλέον περιλαμβάνει την κενή και εγκαταλειμμένη γη, που πιο συχνά στο παρελθόν χρησιμοποιούνταν για βιομηχανικούς σκοπούς και την μετατροπή αυτής σε νεόδμητες και μοντέρνα γειτονίες ή ακόμα και σε γειτονίες που προορίζονται για την εργατική τάξη. Σήμερα, ο εξευγενισμός έχει επεκταθεί για μία ακόμη φορά και τώρα παραλληλίζεται με ένα καινοτόμο είδος νεοφιλελεύθερης αστικής πολιτικής, η οποία ενσωματώνει νέες κατασκευασμένες κατά παραγγελία κατασκευές, που βρίσκονται σε διακεκριμένους περιοχές μέσα σε μια πόλη (Gentrification, χ.χ.).

Ο εξευγενισμός ήταν αρχικά ένα φαινόμενο που παρατηρούνταν στις δυτικές πόλεις, αλλά έχει πλέον εξαπλωθεί τόσο σε ό,τι αφορά το είδος όσο και σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο σε διαφορετικές παγκόσμιες πόλεις, όπως για παράδειγμα η Σαγκάη και το Σύδνεϋ, πλούσιο τόσο σε είδος και το πλαίσιο (Gentrification, χ.χ.; Hamnett, 2013). Είναι κυρίως ορατή σε παγκόσμιες πόλεις, που χαρακτηρίζονται από ένα αναπτυσσόμενο τομέα χρηματοοικονομικών και επιχειρηματικών υπηρεσιών ή σε πόλεις που αποτελούν δημιουργίες του 20^{ου} αιώνα, όπως για παράδειγμα το Λος Άντζελες (Hamnett, 2013).

Ο εξευγενισμός είναι πιο συχνά χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις τρεις σημαντικές διαδικασίες, που συνδέονται με την ανανέωση παραμελημένων περιοχών κατοικίας στην καρδιά των πόλεων (Walks, R. και Maaranen, 2008):

- Τη μεταβολή του χώρου που καταλαμβάνουν οι κατοικίες στο εσωτερικό των γειτονιών
- Την αύξηση των τιμών των ακινήτων και τη σχετική μείωση στην αγοραστική δύναμη
- Τη βελτίωση του κοινωνικού χαρακτήρα των συνοικιών από τη μεγαλύτερη εργατική τάξη προς εκείνη της μεσαίας τάξης ή ακόμη και της τάξης των ελίτ.

Ο εξευγενισμός δύναται να επηρεάσει μια εσωτερική περιοχή της πόλης με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Τα αποτελέσματά του είναι συχνά δύσκολο να ταξινομηθούν. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι επιπτώσεις του εξευγενισμού μπορεί να χαρακτηριστούν άμεσα ως αμιγώς θετικές ή αρνητικές. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν και άλλες περιπτώσεις στις οποίες ο εξευγενισμός οδηγεί τόσο σε θετικές όσο και σε αρνητικές επιπτώσεις, οι οποίες εξαρτώνται από την αντίληψη και την άποψη των εκάστοτε ενδιαφερομένων (Kennedy και Leonard, 2001). Η αύξηση των τιμών των ακινήτων μπορεί, για παράδειγμα, να αποτελεί μια ευεργετική επίδραση του εξευγενισμού στους ιδιοκτήτες των κατοικιών, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί μια αρνητική επίπτωση σε σχέση με τα λιγότερο εύπορα νοικοκυριά αν αυτά κάνουν μια προσπάθεια να αγοράσουν ένα ακίνητο στη συγκεκριμένη γειτονιά. Οι γενικές θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του εξευγενισμού συνοψίζονται Πίνακα 3.1 (Atkinson, 2002).

Συνήθως όμως, στις παγκόσμιες πόλεις το φαινόμενο του αστικού εξευγενισμού ανιχνεύεται ως έκφραση μιας νέας αστικής γεωγραφίας και ως ένα νέο κοινωνικό καθεστώς με νέα πρότυπα παραγωγής και ζήτησης, όπου οι ομάδες των κατοίκων που ανήκουν σε υψηλότερα επαγγελματικά πεδία είναι οι κυρίαρχες (Atkinson, 2002).

Η ανάπτυξη του κοινωνικού διαχωρισμού, δηλαδή μια άνιση κατανομή των επαγγελματιών στον αστικό χώρο ανάμεσα στο κέντρο και τα προάστια, ως αποτέλεσμα της μετατόπισης της εργατικής τάξης στις περισσότερες παγκόσμιες πόλεις αποτελεί δυστυχώς σήμερα μια ανασταλτική παράμετρο για τη δίκαιη, παραγωγική και αποτελεσματική ανάπτυξη του εξευγενισμού (Atkinson, 2002).

Πίνακας 3.1: Θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του εξευγενισμού (Atkinson, 2002).

Θετικές επιπτώσεις	Αρνητικές επιπτώσεις
	Μετατόπιση λιγότερο προνομιούχων πληθυσμών λόγω της αύξησης στις τιμές ενοικίου
	Ψυχολογικά κόστη ως αποτέλεσμα της παραπάνω μετατόπισης
Σταθεροποίηση αστικών περιοχών υπό παρακμή	Κοινοτική πικρία και συγκρούσεις με τη μορφή των διαδηλώσεων και βίαιων εκστρατειών που στρέφονται κατά των νέων πληθυσμών που κατοικούν στην περιοχή
Αύξηση των τιμών των ακινήτων Μείωση των ποσοστών των ακατοίκητων χώρων	Απώλεια λογικών τιμών των ακινήτων Μη βιώσιμο αύξηση στις τιμές των ακινήτων ως αποτέλεσμα άμεσων κίνητρων κέρδους Αύξηση του άστεγου πληθυσμού
Αύξηση σε σχέση με τα τοπικά οικονομικά οφέλη	Μεγαλύτερη απορρόφηση των τοπικών κρατικών δαπανών από τις εξευγενισμένες περιοχές σε σύγκριση με άλλες περιοχές της πόλης λόγω της άσκησης πίεσης από τις ομάδες επιρροής που κατοικούν στις εξευγενισμένες περιοχές
Ενίσχυση και επαυξημένη δυνατότητα επιπλέον ανάπτυξης	Μετατόπιση του εμπορικού και βιομηχανικού τομέα
Ελαχιστοποίηση της εξάπλωσης των προαστίων	Αυξημένο κόστος και μεταβολές στις τοπικές υπηρεσίες

	Η εκτόπιση λιγότερο προνομιούχων πληθυσμών και οι ανάγκες που δημιουργεί για κατοίκηση πρεσάρουν τις γειτονικές μειονεκτικές περιοχές
Ενισχυμένη κοινωνική ανάμιξη μέσω μιας δυναμικής αποκέντρωσης της φτώχειας	Απώλεια της κοινωνικής ποικιλίας και σχηματισμός πλούσιων γκέτο, αφού οι φτωχοί πληθυσμοί δεν μπορούν να αντέξουν τις αυξημένες τιμές των κατοικιών και αναγκαστικά ανακατανέμονται
Μείωση της εγκληματικότητας	Αύξηση της εγκληματικότητας
Αποκατάσταση της ιδιοκτησίας είτε παρέχεται είτε όχι κρατική χορηγία	Απώλεια κατοικιών και μικρότερος βαθμός του ποσοστού των κατοικιών
Ο εξευγενισμός μπορεί να αποτελεί πρόβλημα, αλλά το πρόβλημα αυτό είναι ήσσονος σημασίας σε σύγκριση με την αστική αποσύνθεση και την εγκατάλειψη των πόλεων	Ο εξευγενισμός είναι μια καταστροφική και διασπαστική διαδικασία που οδηγεί σε ζημία τις λιγότερο προνομιούχες ομάδες στις πόλεις

4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1 Σύνοψη

Οι παγκόσμιες πόλεις αποτελούν περιοχές ιδιαίτερα σημαντικές για επιχειρήσεις εξειδικευμένες στην παροχή οικονομικών και άλλων υπηρεσιών. Οι παγκόσμιες πόλεις, στις οποίες οι επιχειρήσεις αυτές έχουν αντικαταστήσει τις συμβατικές παραγωγικές επιχειρήσεις, πλέον θεωρούνται ως οι κορυφαίοι πάροχοι οικονομικών υπηρεσιών και οι πρώτιστοι χώροι παραγωγής, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής καινοτομιών, σε ηγετικές βιομηχανίες ενώ ταυτόχρονα χαρακτηρίζονται από τον υψηλό βαθμό συγκέντρωσης των σημείων ελέγχου στην οργάνωση της παγκόσμιας οικονομίας και των αγορών για τα προϊόντα και τις καινοτομίες που παράγονται.

Οι παγκόσμιες πόλεις στη σύγχρονη εποχή συγκεντρώνουν πλέον τεράστιους πόρους, ενώ οι εξειδικευμένες στην παροχή οικονομικών και άλλων υπηρεσιών βιομηχανίες τους έχουν αναδιαρθρώσει την αστική κοινωνική και οικονομική τάξη. Οι παγκόσμιες πόλεις δεν είναι απλώς το αποτέλεσμα της παγκόσμιας οικονομικής μηχανής, αλλά παράλληλα αποτελούν χωρικά σημεία, όπου η εσωτερική δυναμική, ο πολιτισμός και η κοινωνική δομή έχουν επίσης σημασία.

Οι παγκόσμιες πόλεις δεν είναι μόνο κομβικά σημεία για το συντονισμό των διαδικασιών, αλλά και συγκεκριμένα σημεία για την παραγωγή των εξειδικευμένων υπηρεσιών, που απαιτούνται από πολύπλοκους οργανισμούς για τη λειτουργία ενός διασκορπισμένου δικτύου εργοστασίων, γραφείων, καταστημάτων και υπηρεσιών. Είναι ακόμη σημεία για την παραγωγή χρηματοπιστωτικών καινοτομιών και τη δημιουργία αγορών, κεντρικών τόσο για τη διεθνοποίηση όσο και την επέκταση του χρηματοπιστωτικού κλάδου.

Χωρικά οι παγκόσμιες πόλεις έχουν εξελιχτεί σημαντικά σε ότι αφορά την έκτασή τους κυρίως λόγω της εισερχόμενης τόσο εξωτερικής όσο και εσωτερικής μετανάστευσης. Η αρχιτεκτονική συνέβαλε στη χωρική αυτή διαμόρφωση μέσα από την κατασκευή μεγαλεπήβολων κατασκευών ή ακόμη και κατασκευαστικών συγκροτημάτων, τα οποία και αποτελούν ένδειξη της ισχυρής οικονομίας που τις διέπει. Τα δίκτυα μεταφοράς διαμορφώθηκαν αναλόγως ώστε να καλύψουν τις ανάγκες για γρήγορη μετακίνηση στο εσωτερικό των πόλεων αλλά και για τη σύνδεση των πόλεων αυτών με λοιπούς παγκόσμιους προορισμούς. Εγκαταλειμμένοι χώροι στο εσωτερικό των πόλεων αποκτούν επίσης ξεχωριστή αξία, αφού μπορούν μέσω αναδιαμόρφωσης να

μετατραπούν σε μοντέρνα οικιστικά συγκροτήματα, πάρκα αναψυχής και άλλους δημόσιους χώρους. Λειτουργούν δηλαδή ως πολύτιμοι χώροι για την αναδιαμόρφωση των πυκνοκατοικημένων παγκόσμιων πόλεων, στις οποίες ο εναπομείναντας χώρος είναι πλέον περιορισμένος.

Ωστόσο, ένα τυπικό χαρακτηριστικό της χωρικής διαμόρφωσης των παγκόσμιων πόλεων είναι ο έντονος διαχωρισμός ανάμεσα στις γειτονιές, που αποτελούν το φρούριο και τον τόπο κατοίκησης και διεξαγωγής δραστηριοτήτων της διεθνούς ελίτ και στα γκέτο, όπου κατοικούν τα πλέον αδύναμα κοινωνικά στρώματα στερούμενα σε πολλές περιπτώσεις στοιχειωδών ανέσεων, που για την παραπάνω ελίτ μοιάζουν αυτονόητες. Έτσι, οι παγκόσμιες πόλεις γεωγραφικά χαρακτηρίζονται από απαγορευτικές περιοχές για την εργατική τάξη και από περιοχές που τρομοκρατούν την ελίτ, αφού εκεί φαίνεται να διακυβεύεται η προσωπική της ασφάλεια. Ο διαχωρισμός αυτός μάλιστα οδηγεί στη διαμόρφωση διεθνών πολιτικών κινημάτων που στοχεύουν στην καταπολέμηση του κοινού αυτού φαινομένου των παγκόσμιων πόλεων.

Οι παγκόσμιες πόλεις συνεχίζουν να εξελίσσονται και μαζί τους εξελίσσεται η αρχιτεκτονική που στοχεύει στην κάλυψη των αναγκών της οικονομικής παντοδυναμίας τους. Τα κίνητρα της αρχιτεκτονικής μπορεί ωστόσο να μην είναι πάντοτε αποκλειστικά κινούμενα προς αυτή την κατεύθυνση αλλά κινούνται και προς τη βελτίωση του τρόπου ζωής του συνόλου των πόλεων, όπως ο εξευγενισμός που αρχικά προσπάθησε να αναδιαμορφώσει τις πόλεις συνολικά και όχι να εξυπηρετήσει μόνο την διεθνή ελίτ και τα συμφέροντά της. Τα θετικά και τα αρνητικά του εξευγενισμού έχουν διχάσει τις γνώμες των μελετητών αναφορικά με τη θετική συμβολή τους στις πόλεις. Όλα τα παραπάνω ενδεχομένως να ξεκαθαριστούν σε μεγαλύτερο βαθμό όταν η αρχιτεκτονική των παγκόσμιων πόλεων ωριμάσει σε μεγαλύτερο βαθμό.

4.2 Προτάσεις για προβληματισμό και μελλοντική έρευνα

Η ανησυχία και το ενδιαφέρον για τις παγκόσμιες πόλεις δεν έχει αποτελέσει μόνο το αντικείμενο μελέτης των ερευνητών, που διαπιστώνεται μέσα από μια εμμονή στο χαρακτηρισμό των πόλεων αυτών σε βαθμίδες και στην κατάταξη ως πρώτης ή δεύτερης κλάσης παγκόσμιες πόλεις, αλλά επίσης αναδειχθεί μέσα από τα καινούργια παγκοσμιοποιημένα χαρακτηριστικά που αυτές οι πόλεις εμφανίζουν. Οι πόλεις αυτές στις περισσότερες περιπτώσεις αναζητούν την προσέλκυση των τουριστών με στόχο την εκμετάλλευση του εισρέοντος τουριστικού κεφαλαίου,

ενώ ταυτόχρονα αναζητούν νέους τρόπους ώστε να αποκτήσουν «ανταγωνιστικό πλεονέκτημα» στη νέα μετα-βιομηχανική οικονομία.

Οι παγκόσμιες πόλεις μοιάζουν έτσι να διακατέχονται από ένα ανταγωνιστικό άγχος κατά το οποίο οι πολιτικές τους αλλάζουν, ή όπως διερωτάται η Sassen: τι είναι αυτό που συμβαίνει στην πολιτική της πόλης, όταν οι κορυφαίες οικονομικές δυνάμεις προσανατολίζονται στην παγκόσμια αγορά; Μια απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι ότι οι πολιτικοί της πόλης, οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι πολίτες συσπειρώνονται για να αποτελέσουν μέρος του μάρκετινγκ, ενώ η φαντασμαγορία των διαφημιστικών στρατηγικών των πόλεων έχει καταλήξει ως ένα ομογενοποιημένο οικονομικό σχέδιο.

Σε μια ανασκόπηση της έρευνας γύρω από τις παγκόσμιες πόλεις διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει τίποτα αναπόφευκτο σχετικά με τη δομή της παγκόσμιας οικονομίας ή την ακριβή υλοποίηση της στις παγκόσμιες πόλεις, και ότι οι κινητήριες δυνάμεις του ανταγωνισμού, η ανάγκη για συσσώρευση και πολιτικούς αγώνες κάνουν το σημείο τομής της παγκόσμιας οικονομίας και των παγκόσμιων πόλεων ένα σημείο έντονης σύγκρουσης μέσα από το οποίο αναδεικνύεται ο οικουμενικός και ομογενοποιημένος μετασχηματισμός των πόλεων εκείνων, που επιζητούν να ακολουθήσουν τις παγκόσμιες εξελίξεις και να συνεχίσουν ταυτόχρονα να αποτελούν τα κέντρα για τη διαμόρφωση των εξελίξεων αυτών.

Μένει λοιπόν, να μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο όχι μόνο οι υπάρχουσες ηγετικές παγκόσμιες πόλεις θα οδηγήσουν τις παγκόσμιες εξελίξεις και θα καθορίσουν τον τρόπο με τον οποίο (λόγω των εξελίξεων αυτών) θα μετασχηματιστούν τόσο οι ίδιες όσο και οι λοιπές παγκόσμιες πόλεις, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο οι αναπτυσσόμενες χώρες θα ακολουθήσουν τις παραπάνω πόλεις πρότυπα ώστε να εξελίξουν και τις δικές τους πόλεις σε παγκόσμιες. Κατά συνέπεια, και βάσει αυτού σαν προτάσεις για μελλοντική έρευνα προτείνονται τα κάτωθι:

- Μελέτη του φαινομένου των παγκόσμιων πόλεων σε επίπεδο των αναπτυσσόμενων χωρών της σύγχρονης Δύσης αλλά και σε επίπεδο αναπτυσσόμενων χωρών, ώστε να καταστεί δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων για τις διαφορές που οι τελευταίες ενδεχομένως παρουσιάζουν ως προς τον τρόπο ανάπτυξής τους και τις επιπτώσεις που η ανάπτυξη αυτή έχει ως προς την πολεοδομία τους, την οικονομία και την κοινωνική διαστρωμάτωσή τους.

- Μελέτη της δυνατότητας μετατροπής των ελληνικών αστικών κέντρων σε παγκόσμιες πόλεις μέσα από την εφαρμογή των αρχών και προτύπων των παγκόσμιων πόλεων που έχουν αποδειχτεί θετικά και επιτυχημένα παραδείγματα στο χάρτη της παγκοσμιοποιημένης πλέον ανθρωπότητας.

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1.1: Παγκόσμιες Πόλεις: Νέα Υόρκη, Λονδίνο και Τόκυο.	14
Εικόνα 2.1: Οι ολλανδικές αποικίες και οι εμπορικοί σταθμοί που συνέβαλαν στην παγκόσμια οικονομική εξάπλωση της Ολλανδικής αυτοκρατορίας... ..	28
Εικόνα 2.2: Exchange Bank.....	28
Εικόνα 2.3: Το Χρηματιστήριο του Άμστερνταμ αποτέλεσε ένα σημαντικό κέντρο καθ' όλη τη διάρκεια του 17 ^{ου} αιώνα, στο οποίο πραγματοποιούνταν ανταλλαγές τόσο κοινών όσο και ειδικών αγαθών και διευθετούνταν οικονομικά, ασφαλιστικά και ναυτιλιακά σε παγκόσμιο επίπεδο μεταξύ των εμπόρων.....	29
Εικόνα 2.4: Στα αριστερά φαίνεται η πόλη του Άμστερνταμ τον 16 ^ο αιώνα, ενώ στα δεξιά φαίνεται η μεγάλη του ανάπτυξη κατά τον 17 ^ο αιώνα ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι αποτέλεσε παγκόσμιο οικονομικό κέντρο μιας σημαντικής χρηματοπιστωτικής δυναμικής	31
Εικόνα 2.5: Το Λονδίνο κατά τον 19 ^ο αιώνα	32
Εικόνα 2.6: Η εξάπλωση και η παντοδυναμία της Βρετανικής αυτοκρατορίας κατά τον 19 ^ο αιώνα (μαρκαρισμένη με ροζ χρώμα στο χάρτη)	33
Εικόνα 2.7: Η εξάπλωση και η παντοδυναμία της Βρετανικής αυτοκρατορίας κατά τον 19 ^ο αιώνα στηρίχτηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό στη ίδρυση της τράπεζας της Αγγλίας, που απέκτησε έδρα στο Λονδίνο κατά το 1734 (βλέπε εικόνα αριστερά). Στη δεξιά εικόνα φαίνεται η τράπεζα της Αγγλίας, όπως είναι σήμερα	34
Εικόνα 2.7: Το Lower Manhattan αποτελεί το κέντρο των διεθνών χρηματοοικονομικών και ασφαλιστικών οργανισμών που στεγάζονται στους ουρανοξύστες της περιοχής	36
Εικόνα 3.1: Stock market capitalization. London School of Economics Research.....	44
Εικόνα 3.2: Στα αριστερά απεικονίζεται μια ελιτίστικη γειτονιά στο Μανχάταν και στα δεξιά το γκέτο στο νότιο Μπρονξ. Και δύο περιοχές ανήκουν στην παγκόσμια πόλη της Νέας Υόρκης.....	46
Εικόνα 3.3: Το Νέο Δελχί αποτελεί μια από τις πιο μολυσμένες πόλεις στον κόσμο. Τα κακά επίπεδα της ατμοσφαιρικής ποιότητας επηρεάζουν δυσμενώς τις συνθήκες ζωής των πολιτών της.....	47
Εικόνα 3.4: Στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας τα όρια του φρουρίου και των γκέτο μοιάζουν να διαχωρίζονται κυριολεκτικά από διακριτά όρια-σύνορα.....	49
Εικόνα 3.5: Το ιεραρχημένο δίκτυο των παγκόσμιων πόλεων κατά τον Friedmann.....	51

Εικόνα 3.6: Παγκόσμιος χάρτης με την παραγωγή και διακίνηση ράβδων χρυσού.....54

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 3.1: Θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του εξευγενισμού (Atkinson, 2002).....	600
--	-----

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσσες Αναφορές

- ✚ Adam, R. (2012). *The Globalization of Modern Architecture*. 1^η έκδοση. Newcastle Upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing.
- ✚ Andersen, H. (2002). Globalization, spatial polarization and the housing market. *Danish Journal of Geography*, 102(1), σελ.93-102.
- ✚ Atkinson, R. 2002. *Does Gentrification Help or Harm Urban Neighborhoods? An Assessment of the Evidence-Base in the Context of the New Urban Agenda*. CNR Paper 5. ESRC Centre for Neighborhood Research.
- ✚ Beaverstock, J., Smith, R. και Taylor, P. (2000). World-City Network: A New Metageography? *Annals of the association of American geographers*, 90(1), σελ.123-134.
- ✚ Braudel, F. (1984). *Civilization and Capitalism, 15th-18th Century: Volume 3*. Νέα Υόρκη: Harper & Row.
- ✚ Braudel, F. (1979). Divisions of Space and Time in Europe.Στην: N. Brenner και R. Keil (2006), *The Global Cities Reader*. Εκδόσεις Routledge.
- ✚ Burdett, R. και Del Puglia, F. (2006), “*Cities: Architecture and Society: 10. Mostra Internazionale Di Architettura, La Biennale Di Venezia, Volume 1*”, Βενετία: Εκδόσεις Rizzoli.
- ✚ Castells, M. (2008). The new public sphere: Global civil society, communication networks, and global governance. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), σελ.78-93.
- ✚ Castells, M. (1989). *The informational city*. 1^η έκδοση. Oxford, UK: B. Blackwell.
- ✚ Castells, M. (1972). *La Question urbaine*. Παρίσι: Εκδόσεις Maspero.
- ✚ David, H. (1973). *Social Justice and the City*. Λονδίνο: Εκδόσεις Edward Arnold.

- ✚ Douglass, M. (1993). The ‘new Tokyo story’: restructuring space and the struggle for place in a world city. Στην: K. Fujita και C. Hill, R., (εκδ.), *Japanese Cities in the World Economy*, 1^η έκδοση. Φιλαδέλφεια, ΗΠΑ: Temple University Press.
- ✚ ESPON, (2013). TIGER: Territorial Impact of Globalization for Europe and its Regions. Draft Final Report. Executive summary | Version 29 February 2012. ESPON.
- ✚ Fine, B., Lapavistas, C. και Pincus, J. (2001). *Development policy in the 21st century*. London: Routledge.
- ✚ Fingleton, E. (1995). *Blindside*. 1^η έκδοση. Λονδίνο: Simon & Schuster.
- ✚ Friedmann, J. (1986). *The world city hypothesis*. *Development and change*, 17(1), σελ.69-83.
- ✚ Friedmann και Wolf, (1982) “World city formation: an Agenda for research and action” στο Neil Brenner και Roger Keil (2006), *The Global Cities Reader*, εκδόσεις Routledge
- ✚ Friedmann και Wolf, (1982) World city formation: an Agenda for research and action. *International Journal of Urban and Regional Research*, 6(3), sel. 309-344.
- ✚ Hall, P. (1995). Globalization and global cities. Στο: *Pre-habitat II conference on world cities and the urban future*. Τόκυο.
- ✚ Hamnett, C. 2013. Gentrification, Postindustrialism, and Industrial and Occupational Restructuring in Global Cities. Στην: Bridge, G. και Watson, S. (εκδ.), *A Companion to the City*. Blackwell Publishing Ltd.
- ✚ Haydn, F. και Temel, R. (2006). *Temporary Urban Spaces, Concepts for the Use of City Spaces*. Basel: Birkhauser.
- ✚ Kazepov, Y. (2005). *Cities of Europe*. 1^η έκδοση. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- ✚ Keane, J. (2003). *Global civil society?* 1^η έκδοση. Cambridge: Cambridge University Press.
- ✚ Kennedy, C. (2011). *The evolution of great world cities*. 1^η έκδοση. Τορόντο: University of Toronto Press.

- ✚ Kennedy, M. και Leonard, P. (2001). *GENTRIFICATION: Practice and Politics*. Home Ownership Summit 2000 Research Series. LISC Center for Home Ownership and the LISC Knowledge Sharing Initiative.
- ✚ Kim, J. και Choe, S. (1997). *Seoul*. 1^η έκδοση. Chichester: Wiley.
- ✚ Koo, H. (1993). *State and society in contemporary Korea*. 1^η έκδοση. Cornell University Press.
- ✚ La Biennale di Venezia. (2006). *Cities Architecture and Society*. New York: Rizzoli.
Άρθρο: Sassen, S., «Why Cities Matter».
- ✚ Lefebvre, Henri [2003 (1968)], *The Urban Revolution* μετάφραση R. Bononno, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- ✚ LeGates, R. και Stout, F. (2011). *The city reader*. 1^η έκδοση. Λονδίνο: Routledge.
- ✚ Mrak, M. (2000). *Globalisation: Trends, challenges and opportunities for countries in transition*. Session I: GLOBALISATION AND THE INTEGRATION OF INDUSTRY IN THE REGION. Vienna: United Nations.
- ✚ Pearce, T. και Wyly, E. (χ.χ.). *Globalization and World Cities, Introduction to Urban Geography*.
- ✚ Powell, J. και Hendricks, J. (2009). *The welfare state in post-industrial society*. 1^η έκδοση. Springer.
- ✚ Reclus, E. (1995). *The evolution of cities*. *Boletin CF+ S*, (45).
- ✚ Rodriguez και Feagin (1986). Urban Specialization in the World System: An Investigation of Historical Cases. Στην: Neil Brenner και Roger Keil (2006), *The Global Cities Reader*. Εκδόσεις Routledge.
- ✚ Sachs-Jeantet, C. (1995). *Managing Social Transformations in Cities*. A Challenge to Social Sciences. Discussion Paper - No. 2. Management of Social Transformation (MOST).
- ✚ Sassen S. (2006). *Why cities Matter*. Διαθέσιμο στην:
<http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Why-Cities-Matter.pdf>.

- ✚ Sassen, S. (1996), “Cities and Communities in the Global Economy”, Στην: Neil Brenner και Roger Keil (2006), “The Global Cities Reader”. Εκδόσεις Routledge, σσ.82-88.
- ✚ Sassen S. (1994). *Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan*. Εκδόσεις Monacelli Press.
- ✚ Sassen, S. (1994). The urban complex in a world economy. *International Social Science Journal*, 139, σελ.43-62.
- ✚ Sassen, S. (1991). *The global city: New York, London, Tokyo*. 1^η έκδοση. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- ✚ Smith, G., R. (2005). Networking the City. *Geography*, 90(2), σελ. 172-176.
- ✚ United Nations Human Settlements Programme, (χ.χ.). *Cities and Globalization: A Race to the Bottom? UN-HABITAT Report finds the “fruits of globalization” are not offered to the poor*. UN-HABITAT.
- ✚ Walks, R., A. και Maaranen, R. 2008. *Neighborhood Gentrification and upgrading in Montreal, Toronto and Vancouver*. Research Bulletin 43. Centre for Urban and Community Studies, University of Toronto.
- ✚ Wallerstein, I. (1984), “*The Politics of the World Economy*”. Cambridge: εκδόσεις Cambridge University Press.

Ελληνόγλωσσες Αναφορές

- ✚ Αλεξάνδρου, Γ.(2009). Πόλη και Παγκοσμιοποίηση. Προπτυχιακό επίπεδο Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- ✚ Κόλλιας, Χ., Ναζάκης, Χ. και Χλέτσος, Μ. (2003). *Μύθοι και πραγματικότητα την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Διεπιστημονική προσέγγιση*. 1^η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- ✚ Λεοντίδου Λ. (2007). Αγεωγράφητος Χώρα. 3^η έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- ✚ Μιχαηλίδης, Τ. (2014). Δημιουργώντας μια παγκόσμια πόλη (world city): μαθήματα από το Λονδίνο. Στο: *Συνέδριο: η Ελληνική Οικονομία από την Κρίση στην Ανάπτυξη*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας SEED Center, Ελληνικό Παρατηρητήριο LSE και ΚΕΠΕ.

Διαδικτυακές Αναφορές

- ✚ El.wikipedia.org, (2014). *Οικονομική ανάπτυξη*. [Online] Διαθέσιμο στην: http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7 [Πρόσβαση: 27 Οκτωβρίου 2014].
- ✚ Ford, (2014). *Η εξέλιξη της μαζικής παραγωγής*. [Online] Διαθέσιμο στην: <http://www.ford.gr/ExperienceFord/Heritage/TheEvolutionofMassProduction> [Πρόσβαση: 27 Οκτωβρίου 2014].
- ✚ Gentrification. *χ.χ. History and Explanation of Gentrification*. [Online] Διαθέσιμο στην: <https://sites.google.com/site/gg2wpdermotmitchell/history-and-explanation-of-gentrification> [Πρόσβαση: 24 Σεπτεμβρίου 2014].
- ✚ Hamadayama Life, (2014). *Tokyo index*. [Online] Διαθέσιμο στην: <http://www.ocada.jp/tokyo/tokyo-index.php> [Πρόσβαση: 27 Οκτωβρίου 2014].
- ✚ Istanbul-city-guide.com. (2014). *New York City Map*. [Online] Διαθέσιμο στην: <http://www.istanbul-city-guide.com/map/united-states/new-york/new-york-city-map.asp> [Πρόσβαση: 27 Οκτωβρίου 2014].
- ✚ Sassen S. (2008). *Η πολιτική της ακινησίας, Συνέντευξη στον Π. Παπούλια για το Re-Public*. [Online] Διαθέσιμο στην: <http://www.re-public.gr/?p=72> [Πρόσβαση: 20 Φεβρουαρίου 2014].
- ✚ Skyscrapercity.com, (2014). *Seoul's amazing urban transformation: from a poor backwater to a super modern high-tech city*. [Online] Διαθέσιμο στην: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1421346> [Πρόσβαση: 27 Οκτωβρίου 2014].
- ✚ WebUrbanist, (2011). *Then & Now: The Stunning Speed of Urban Development*. [Online] Διαθέσιμο στην: <http://weburbanist.com/2011/02/21/then-now-the-stunning-speed-of-urban-development/> [Πρόσβαση: 27 Οκτωβρίου 2014].
- ✚ WHO, (2014). *Civil Society*. [Online] Διαθέσιμο στην: <http://www.who.int/trade/glossary/story006/en/> [Πρόσβαση: 20 Σεπτεμβρίου 2014].

- ✚ WTO, (2014). *Understanding the WTO - what is the world trade organization?* [Online] Διαθέσιμο στην: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact1_e.htm [Πρόσβαση: 3 Ιουλίου 2014].
- ✚ <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dutch-Empire-coloured.png>
- ✚ <http://www.hellenicaworld.com/Netherlands/Literature/FritsLugt/en/RembrandtsAmsterdam.html#fig26>
- ✚ el.wikipedia.org/wiki/Οικονομική_ανάπτυξη,2014.
- ✚ <http://shylocke.org/backgroundfacts.html>
- ✚ <http://amsterdamsel.com/walks/quintessential-amsterdam%E2%84%A2/>
- ✚ <http://www.amsterdam-advisor.com/where-is-amsterdam.html>
- ✚ <https://historicalwritings.wordpress.com/2013/10/06/the-industrial-revolution-of-the-19th-century/>
- ✚ http://en.wikipedia.org/wiki/19th_century
- ✚ <http://www.library.hbs.edu/hc/historicalreturns/fb/slide1.html>
- ✚ <http://news.greetlane.com/details.aspx?nid=10895#sthash.z0eBKdd3.dpbs>
- ✚ <http://www.nyc-architecture.com/LM/LM.htm>
- ✚ http://en.wikipedia.org/wiki/Chelsea,_Manhattan
- ✚ <http://fineartamerica.com/featured/american-ghetto-the-south-bronx-in-new-york-city-daniel-hagerman.html>
- ✚ <http://time.com/3608534/india-new-delhi-worlds-most-polluted-city/>
- ✚ <http://www.city-data.com/forum/economics/1159545-60-minutes-brazils-economic-boom.html>

